

Tartalom

L V. ÉVFOLYAM, 10. SZÁM

2001. OKTÓBER

KOVÁCS ANDRÁS FERENC: Hetvenkedés (<i>Ferdítette: Mecseki Rita Eszter</i>).....	3
ORAVECZ IMRE: Részletek a poszt-Szajla ciklusból (<i>Ferdítette: Király Levente</i>).....	4
MARCEL PROUST: Az eltűnt madeleine nyomában (I. kötetlen) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	6
JUHÁSZ FERENC: Őszes műi (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>).....	9
HATÁR GYŐZŐ: A posztmoderne (<i>Ferdítette: Timár György</i>).....	11
ESTERHÁZY PÉTER: Disharmonia infernalis (Regényrészlet) (<i>Ferdítette: Kiss László</i>).....	12
HAZAI ATTILA: Karcsi nyitva felejt a szemét (<i>Ferdítette: Kiss László</i>) ..	15
PILINSZKY JÁNOS: Pilinckék (Négysorosok; Háromsorosok; Kétsorosok; Egysoros; Soron kívül) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>).....	17
KESZTHELYI REZSŐ: Cím nélkül (<i>Ferdítette: Timár György</i>).....	20
MARCEL PROUST: Az eltűnt madeleine nyomában (II. kötetlen) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	21
MÁRAI SÁNDOR: Némák (Regényrészlet) (<i>Ferdítette: Kiss László</i>)	26
ORBÁN JÁNOS DÉNES: Kettesben; Ami Ginát visszatartja (<i>Ferdítette: Kiss László</i>).....	28
PETŐCZ ANDRÁS: Orlando Amerikában (<i>Ferdítette: Mecseki Rita Eszter</i>).....	30
BALÁZS ATTILA: Egy történet története (<i>Ferdítette: Bozsik Péter</i>)	31
ZEKE GYULA: Hímzőnő leszek (<i>Ferdítette: Bozsik Péter</i>)	33
MAURICE MAETERLINCK: Süketek (Dráma két felvonásban) (<i>Ferdítette: Timár György</i>)	34
HÁY JÁNOS: Egy szomorúmanó kiáltozása a Titkok Kapujában (<i>Ferdítette: Petőcz András</i>)	36
TÉREY JÁNOS: Ős Mogul (<i>Ferdítette: Petőcz András</i>).....	38
VARRÓ DÁNIEL: Aki elmúlt hároméves (<i>Ferdítette: Petőcz András</i>).....	39

MARCEL PROUST: Az eltűnt madeleine nyomában (III. kötetlen) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	40
MÁNDY IVÁN: Talált tárgyak osztálya (<i>Ferdítette: Alföldy Jenő</i>)	43
KARAFIÁTH ORSOLYA: Csopaki ezüsthíd (<i>Ferdítette: Reményi József Tamás–Tarján Tamás</i>)	45
SZILÁGYI ÁKOS: Szittyá szószátyár (<i>Ferdítette: Petőcz András</i>)	46
MARCEL PROUST: Az eltűnt madeleine nyomában (IV. kötetlen) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	47
Első nap az iskolában (Ambrus Lajos; Orbán János Dénes; Temesi Ferenc; Zalán Tibor) (<i>Ferdítette: Reményi József Tamás–Tarján Tamás</i>)	52
TORNAI JÓZSEF: Péntek-szigeti napló (<i>Ferdítette: Alföldy Jenő</i>)	56
MARCEL PROUST: Az eltűnt madeleine nyomában (V. kötetlen) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	61

ÖRÖKSÉG

Várkonyi Nándor és Weöres Sándor levélváltása (<i>Ferdítette: Alföldy Jenő</i>)	65
---	----

TANULMÁNY

SZIGETI LAJOS SÁNDOR: A Szigeti Lajos Sándor-i motívumigény (Jó Zseb Attila: Mammon című verse) (<i>Ferdítette: Ördög Ottó</i>)	69
KULCSÁR SZABÓ ERNŐ: Genézis, avagy a posztmodernitás recepcióbázisának diszkrepanciái (<i>Ferdítette: Timár György</i>)	74
ODORICS FERENC – POKOL BÉLA: Vázlat a (szép)irodalom és a(z irodalom)tudomány professzionális intézményrendszereinek egybevetéséhez (<i>Ferdítette: Papp Tibor</i>)	75

„Az életúton mit keresek?”

Határ Győző beszélgetése Kabdebó Lóránttal (192. folytatás) (<i>Ferdítette: Alföldy Jenő</i>)	88
---	----

Szerkesztői asztal ..... a belső borítón

ILLUSZTRÁCIÓ

LÉPHAFT PÁL karikatúrái a 15., 27., 68. és a 92. oldalon
 SCHÉNER MIHÁLY rajzai az 5., 8., 10., 20., 32., 35., 60., 64.
 és a 73. oldalon

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

Hetvenkedés

*Az ember végül sajtkukac:
Szomorú, hogy sajt utaz,
Csúsz-mász-fúr, és kifarag,
Kicsi sajtom!, nincs harag?,
Hetven év!, hajh, nagy idő,
Csökkenő a libidó,
Üss át korod fásliján,
Minden múlik gyászvilán,
S marad, mi volt, a bél, a gáz,
S reménye, hogy majd jót kakáz.*

*Az ember végül sajtkukac:
Sok kis pondró, nagy kupac,
Nadrágja slicce egyre pang,
Szerzetes, mint Ezra Pound,
Arany, Weöres, Eliot,
S pöröslük érted Elli, ott,
Magyar, német vagy francia,
Minek ez a klapancia?
Marad, mi volt, a bél, a gáz,
Boldog, ha épp egy jót kakáz.*

(Ferdítette: MECSEKI RITA ESZTER)

ORAVECZ IMRE

Részletek a poszt-Szajla ciklusból

NÉGY ÉVSZAK

*Tavasszal kinyílnak a virágok. Nyáron a gyümölcsök beérnek,
feltéve, ha nem fagnak le előtte, de ezt most hagyjuk.
Őszel lehullanak a levelek, télen meg nem történik semmi érdekes.
De furcsa.*

ELMŰLÁS

*Ma reggel rájöttem, hogy előbb-utóbb meghalok.
Ez így nem lesz jó, kezdjük előlről az egészet.*

REJTÉLY

*Kinyitom az ajtót, s lőn világosság. Becsukom, leszáll a korom
éj. Kinyitom újra, megint a fény. Becsukom, ismét éjszaka.
Kinyitom harmadszor, s lőn világosság. És hurka és kolbász.
Hát persze, a hűtő!*

TITOK

*Vizelés után bármennyire rázom, csavargatom, masszírozom
alulról, egy-két csöpp mindenképp marad a csőben, és előbb
utóbb kibuggyan, foltot hagyva az alsóneműn.
Ez különösen strandon, száraz gatyában ciki.*

ÖREGEDÉS

*Ma felszálltam a távolsági buszra, egy árva hely sem volt
szabad. Kis idő múltán valaki mégis felállt, és mutatta: üljek
le. A buszvezető volt az.
Tényleg rosszul nézhetek ki.*

(Ferdítette: KIRÁLY LEVENTE)

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

I. KÖTETLEN

Az eltűnt madeleine

Sokáig korán feküdtem le. Talán azért, hogy még idejében, sötétedés előtt szememre jöjjön az álom, amely nem más, mint egy ugyanolyan, de mégis más sötétedés, csak nem rajtam kívül, hanem egészen bennem. Leginkább puha, fekete bársonyhoz hasonlatos, délmarceli gyerekszobám függönyéhez, amelynek kettéhasított darabjait anyám megnyugtató kezei húzták össze esténként, hogy a kinti sötét be ne jöjjön, vagy azért, hogy a fény ki ne menjen; a kinti sötét ehhez képest csak egy rideg, ismeretlen kéz által rámdobott durva fekete vászon, amely valósággal eltakarja a Valóságot, rémülettel töltve el engem és mindent, ami én vagyok, ki csak ama puha bársonyálom során érezhette, hogy semmitől se fél, még a Semmitől se. Attól pedig még annyira sem, hogy semmitmondóvá válik, mert ő, azaz én, a semmitmondó így is többet mond annál, aki még semmit se mond.

És ahogy a Felejtés hatalmas ereje az álom puha bársonyán felejtett engem, már nem is emlékszem pontosan hogyan, úgy mentettem fel én is proustrált környezetemet egy időre azon kötelessége alól, hogy velem törődjék, hiszen pusztá létezésem amúgy is meghagyta számukra, hogy álmom felett őrködjek.

Mint ahogy zugevő kutat gyertyával az éléskamrában és váratlan rálel az elrejtett csemegére, úgy hasított szemembe durván és támadóan a bársonyfüggöny résén beszűrődő reggeli fény. Kinyitotta a szemem, én azonnal gondolkodni kezdtem, aminek következtében visszatért jól bevált nyugtalanságom és szorongásom, mely napról-napra szerencsésen átsegített környezetemen.

Első teendőm az volt, hogy az órára néztem, legalább akkora kíváncsisággal, mint amikor nagyanyám először mutatta meg nekem e fura szerkezetet, melynek ingamozgása még ma is vissza-visszatér fejem ide-odahimbálózásában, de ez a mozgás nem a fura biedermeier szerkezettől örökölt nyaki defektus, hanem, bár ebben nem vagyok teljesen biztos, bizonytalanságom tükörképe, melyet az Időbe nézve látok időnként. Néztem a számlapot, hány órát voltam távol, mennyi maradt ki örökre életemből és hogy milyen hosszú ideig tartott az álom, melyről csak akkor tudtam meg, hogy volt, mikor már sehol se volt. Miközben agyam még az idővel volt elfoglalva, szemem eközben már szorgo-

san vizslatott a szobában, körbetapogatva mindent – ahogyan vaksi nagyapám tette délutáni szunyókálását követően, hogy a letaglózó álom után földi kapaszkodókat találjon –, szememmel én is biztonságom reméltem megtalálni minden ismerős tárgyban: parázssal teli kandallóban, antik szekrényeim díszfaragásaiban, francia barátomtól szerzett spanyolfalamban, szekreteremben, ódivatú ernyőmben, porlepte könyveimben valamint szobám bársonyfűggönyében, melybe álom után belekapaszkodhatok nem is minden kockázat nélkül, és közben azt találgattam magamban, vajon hol is vagyok, mitől olyan ismeretlen ez a hely, mikor minden olyan ismerős itt, és hogy egyáltalán mit keresek én itt, ahol egyébként mindig is voltam. A következő elmúlt pillanatban szemem a falitükörre tévedt, s erre mint egy rugó, talán saját akaratomból, de az is lehet, hogy a sors volt akaratom seggberúgója, kipattantam ágyamból és mindenről megfeledkezve elindultam a tükör felé, lábammal megbotolva ernyőmben, felrúgva egy maratoni futókat ábrázoló antik vázát, megcsúsza egy perzsa szőnyegen, átrepülve a spanyolfalon a tükörhöz érkeztem, ahol már csak egyetlen dolog érdekelt: megtudni, még vagyok-e.

A tükörben láttam egy embert, egy hozzám hasonlót, aki engem nézett, a velem azonosat; de mivel ezt a másikat, a velem azonosat nem láttam – s amit nem látunk, az nincs is –, kezdtem elbizonytalanodni, s már éppen azon voltam, hogy feladom önmagam létezésébe vetett hitem, amikor a következő elmúlt pillanatban olyan érzésem támadt, mintha mégiscsak lennék, de ehhez annak tudomásulvétele kellett, hogy amit néznek, az van is –, így ha engem, a velem azonosat nézik, legyen az akár csak egy hozzám hasonló, az pontosan azt bizonyítja, hogy még vagyok.

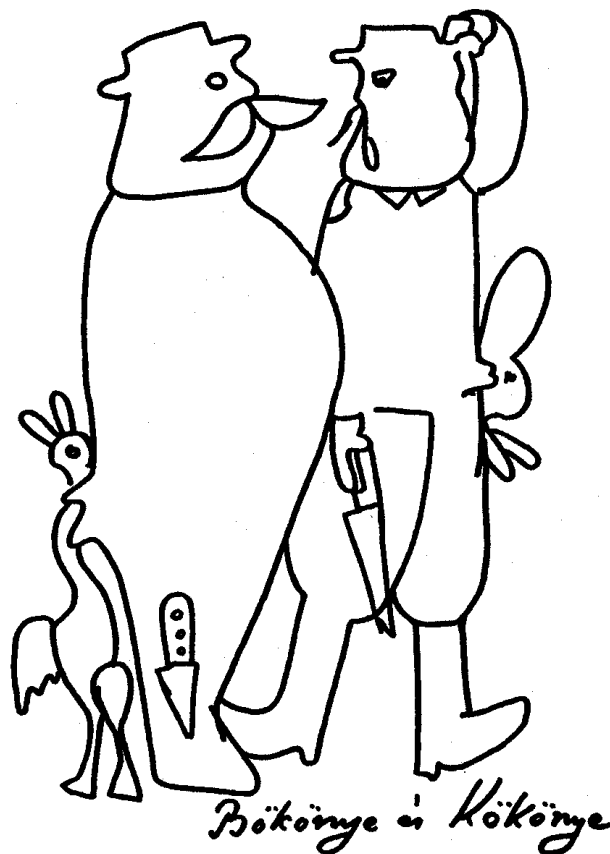
Ezzel visszatért biztonságom, hitem, nyugalmam, ami a következő elmúlt pillanatban mint a tükörre lehelt pára ismét szertefoszlott attól való félelmemben, hogy ugyan vagyok, de én vagyok-e.

Ez az érzés is olyan volt, mint a többi, ugyanolyan, de mégis más: mire előjött, addigra el is múlt. A hirtelen tovatűnt jelenre következő elmúlt pillanatban a tükörben álló hozzám hasonló háta mögött megpillantottam az éjjeli szekrényen egy kis ezüst tálcát, melyről valószínűleg azért feledkeztem meg, hogy majd váratlanul emlékezhesek rá; ahogy nagyanyám is mondta egyszer, bár akkor még nem értettem, csak most, „Tudod, az Idő olyan, mint amikor tükörbe néz az ember; ami a háta mögött van, az egyszer ismét a szeme elé kerül.”

Így került szemem elé nekem is az ezüst tálca. Apró ezüst tálca volt, karcolatának finomsága és rajzolatainak mintázata, finomságainak rajzolata és mintázatának mintázata hasonlatos azokhoz a hajnali párás pókhálókhoz, melyek mögött még a Hold ezüst tányérja ragyog; látszatra teljesen olyan volt, mint egy korabeli rézmetszet Dürer legjobb korszakából, de hát egyáltalán nem volt réz, semmi köze Dürerhez és gyönyörködtetés helyett is inkább csak ételek tá-

lalására szolgált, egyébként minden stimmelt. Sze mem a tálcára meredt, de nem is a tálca volt számára fontos, hanem az, ami a tálcán volt, ugyanis azon nem volt semmi.

A következő elmúlt pillanatban megremegtem, mert úgy éreztem, valami rendkívüli történik velem, bennem, nekem. Hiányérzet áradt el rajtam, betöltve egész bensőmet, hogy valami már nincs, hogy ami volt, az sose volt, ráadásul el is veszett, hogy már csak...

JUHÁSZ FERENC

Őszes műi

Anyám, Juhász Ferencné született Andresz Borbála,
 Te gyermekasszony, Isten tehénkéje; Apám, A csillagszemű
 juhász, A szarvassá változott fiú, Fábólfaragott Antal;
 Nagymama, Isten-ürességbe borgolt aranyszivacs,
 A megbocsátás selyem mérlege, Árny a Mandula utcában;
 Anyám, Apám, Nagymama, E Világegyetem-Anyagpont lovai:
 gyötrelmek, halálok, ítéletek, Úrpontok, Múlt és Mindenség:
 spárgából, cérnából, vászonból; Anyám, Apám, Nagymama,
 Ezen az égitesten A Titok hártái közé ragadva Ki ismer
 engem? A Sántha család. Viperák a kertben. Bartók Béla a zöld
 levelibékával; Anyám, Apám, Nagymama, Hova tűntetek
 gyermekkori tájak, Tékozló ország, Füst-ország, A nap és a hold
 elrablása; Anyám, Nagymamapám, Áll még a ház, ahol
 születtem, Délnek húz a fecske, délnek Az ablakon át, látod:
 lobban a tűz, Anyám, Apám, Nagymama, Üstökös-látók,
 Mit tehet a költő? Juhász Gyulához, Amit a művész tehet,
 A mindenséget magában hordozó-A szent gyújtogató-A teremtő
 rettenet-A kiválasztott és szent elragadtatásos-A halhatatlan
 élet-láng nebéz öröme-A boldogság-kereső-Az elnémíthatatlan
 akarat-Bibliai kakaskukorékolás-Az örvénylő szívű vándor-
 A dühös reménység-Az áttetsző csodaszövevény-Szívünk
 csodakorállfája-A mindenség szerelme-A boldog halálraitélt-Az
 ember, aki szeretni tudott-A múlt-idő arany-ága-
 Csillagtörmelék-Diethyl kísérlet; Anyám, Apám, Nagymama,
 Mit tehet a költő?, A halhatatlanságra vágyó királyfi Isten
 szájában, A szemérem magány cellájában, Petőfi Sándor szívén
 állva, Zokogás egy öngyilkos asszony nyitott fogsorú lila
 szájában állva, A Köd-kép igézetében; Anyám, Apám,
 Nagymama, Mit tehet a költő? Még élek, írok: Üzenet Csernus
 Tibornak, Néhány szó Kiss Benedekről, Virágszál Kodály
 Zoltán sírjára, Könnyek Ferenczy Béni holt szívére, Vázlat
 a Mindenségről, Könnyörgés közepszerért egy éposz írása közben,

Vers négy hangra, jajgatásra és könnyörgésre átoktalanúl,
 Anyám, Apám, Nagymama, Még élek, írok: Karácsonyi ének
 József Attila sírjánál, Hódolat Marx Károlynak A Koponya-bűb
 pont-közepétől gyűrűsen körben a nyakig lefelé írva, A
 burkolatról és a burkolat-alattiról; Anyám, Apám, Nagymama
 Mit tehet a költő? Még élek, írok És-Amit-Mondhatok-Még-
 Hogy-Mindez-Eddig-Idáig-Nem-Oda-Budáig-Nem-Más-Mint-
 Verscím-Fölülre-Való-Versek-Fölé-Laptetőre-Hogy-Mindez-
 Csak-Cím-Szubsztanciális-Kvintesszenciális-Kulminációja-
 Utána-Következőknek-Ízesen-Egyedi-Amolyan-Juhász-
 Ferencím-És-Aki-Kíváncsi-A-Versre-Is-Az-Légyen-Bízattva-
 Általam-Tőlem-És-Fizessen-Elő-Az-Irodalmi-Tisza-Folyó-Táj-
 Irat-Soronkövetkező-Kettőszázhuszonhat-Évfolyamára-
 A-Gyönyörűség-Láncolatra-Annak-Minden-Számára-A-Maga-
 És-Minden-Család-Tagja-Számára-Mert még élek, írok. És ez
 nem fenyegetés, de tényleg.

(Ferdítette: ÖRDÖG OTTÓ)

HATÁR GYŐZŐ

A posztmoderneknak

*Mint amikor rossz a gyermek,
tombolnak a posztmoderneknak.*

*Ez itt vicces, az ott pikáns,
ám egyik se szignifikáns.*

*Fosott felhő, csillagvatta,
s hozzá ítésh-csinnadratta,*

*beveszi sok palimadár,
de nem veszi, aki Határ.*

*Dől a sok szöveg belőlük:
„A nyelvtant mi főbe löjük,*

*jól befűtünk, te szintaxis,
néked, ha csak lábra kapsz is,*

*értelem és szemantika:
zsebkendőbe való fika!*

*Az indulat mehet sunyni,
belőle már sok egy ujjnyi!”*

*Mint amikor rossz a gyermek,
tombolnak a posztmoderneknak.*

(Ferdítette: TIMÁR GYÖRGY)

ESTERHÁZY PÉTER

Disharmonia infernalis

(REGÉNYRÉSZLET)

(...)

Apám nem volt sem utódja, sem boldog őse, sem rokona, sem ismerőse senkinek, senkinek. Anyám sem. Így ismerkedtek meg satöbbi. 33.

◆◆◆

Nagyapám, aki 1994 kora nyarán, Nyilasi búcsúmeccsén – nem lévén tekintettel a félévszázados jubileumra (netalán éppen azért) –, Rotweiß nevű ménjéről a Bozsik-stadion gyepén a franzstadti elégedetlenkedőket kardlapozta, jól tudta, hogy a világ javarészt faszokból áll. (Nagyanyám, édesapám dédnagyapja szintén jól tudta; baszott is rá, keményen.) 34.

Édesapám hol Perkeo márkájú atommeghajtású német írógépét ütötte serényen, hol – ha a helyzet úgy kívánta – a komáromi sáncokon a menyecskét táncoltatta, amikor a német ágyúzott. Nem kevésszer össze is különbözött emiatt dédnagyanyámmal, akinek ilyenkor csomókban hullott a haja. Apám ófehérneműs szekrénye fiókjában még ott volt a megmaradt tépés. 35.

Fama erat, dédnagyapám, édesapám szülője, a Vater, Felső-Luxemburgi Nagytökű Desiré szolgálatában állott, és törékeny gyertyatartókkal szaladgált a kastély délszaki végében kialakított könyvtárterembe vezető lejtős lépcsőzeten. Itt ismerte meg dédnagyanyámat, édesapám nagyapját, aki ezzel szemben sohasem ismerte meg apámat (anyámat dettó – gyászos). Nohiszen: nyakas természet volt, par excellence csökönyös, mint egy számár. 36.

Apám negyven szivart szítt el napjában; háromkor hagyta abba a munkát. Az első világháború beköszöntével – mutatis mundis – gyakorta keltett feltűnést a túlhízott hazában, itt-ott. Ott-itt soha. 37.

Nagyapám száraz állapotjában is (lásd még: kor-hely) könnyedén csúsztotta hüvelybe a kardot; nagyanyám ilyenkor nektárt csepegtetett vessejére, ámbátor hébe-korba panaszkodott: *több nap, mint kolbász*. (Lásd még: sine cura.) Esténként, rongyos mécsese lánginál, fehérszáraz óbort nyeldekelt (nagyapám), majd meztélláb hancúrozott a parázon. Nagyanyám nem.))) 38.

Édesapám Vlagyivosztokban élt. Anyám Tbilisziben. Édesapám Nyizsnyij-Novgorodban. Csoda, hogy összeismerkedtek? 39.

Nagyapám, magakellettő jellem, Fertődön székel, és – renomé végett – Szigetváron (scripta manent) diadalmas kiáltással, *Sors bona, nihil aliud* (expressis verbis) rontott ki az ostromlott várból, egyenesen a halálba. Sisakrostélya után egytáléltel neveztek el. Úgyszintén nevéhez fűződik az Újházy-tyúkhúsleves, melynek hagyományát édesapám melegítette fel, garantáltan ötven fokra, s melyből ropogató, friss fogakkal annyit ettem. (Lásd még: itt édesapám neve következik-öltöny, kockás; eszterlánci cérna; beléndek-mag.) Hiszem, ha látom. 40.

A kockázatok és mellékhatások tekintetében édesapámnak módszere-sen diétát írt elő orvosa, ám a helyi kifli mián, aminek apám csak nehezen állt ellen, hamarost távoznunk kellett Pozsonyból. Fertődön újabb kórság: a rácsos diós édesapámat Kufsteinre emlékeztette. Nota bene: a kúriát böcsületesen abszolválta. Kutyaharapást szőrivel. 41.

Nagyapám, családunk legmerekvebb hímtagja – spongya reá –, egy időben hosszú, erős hajat és sűrű, tömött szakállat viselt, tetejében napjában ötször megkatolizálta nagyanyámat, bikacsökkel, ki (nagyanyám) 42.

szerafikus bájjal korholta: *beretválkozzál már, Francin, bazmeg, beretválkozzál*. De nagyapám nem, nem és nem. Nagyanyám ugyanakkor – rövidlátó, kövér, élemedett asszony, akcentusa megindító és gracióz – mindegyre a tűzön felejtette a zöldbabfőzeléket. Gyalázat. Égető Eszter.)

Édesapám minden esztendőben öregedett egy évet. Némelykor – ha 43.
a szükségjónak látta – emberhússal csitította pokoli étvágyát, s Rómába zarándokolván elefántháton kelt át az Alpokon. (Lásd még: Canossa.) Gyengébb pillanataiban az esztergomi bazilika kupoláján ülve a műezrint majmolta. Amikor Ferdinand de Fanceur, Alsó-Ausztria gallajkú főhercege nyilvános bocsánatkérésre kötelezte, apám, felette modern emberként, ki a kor nyomában lohol s tapodtat sem tágít, fél térdre ereszkedve imígyen szóla: *installálom*. Irkutszki emigrációjából hazatérvén Stahl Juditot szerette.

(...)

(Ferdítette: KISS LÁSZLÓ)

HAZAI ATTILA

Karcsi nyitva felejtí a szemét

Karcsi egyik reggel, miután felébredt, nyitva felejtette a szemét. Feltűnt neki, hogy még mindig az ágyában fekszik. Az ablakon besugárzó fény és a múlt éjjel nyalt bélyeg fel nem szívódott maradványai teljesen betöltötték elméjét. Totál kész volt.

– Azért tök jó, hogy van a szobámban nyílászáró – gondolkodott el hangosan. – Vagy nincsen? – morfondírozott tovább. – Most akkor van vagy nincs? Van egyáltalán valami? – merült el gondolatai világában. – Van Tiggelen? És hol? Hollandiában?

Nem volt biztos magában, valami kételkedésfélét érzett. Úgy gondolta, ideje felkelni.

Eljött a pillanat, nedves olvasó, amikor hozzád kell forduljak. Érdekel téged Karcsi? Egyáltalán: érdekel *valakit* Karcsi? És ki a francot érdekel Karcsi nyílászárója? Tudja isten. Vagy a faszom tudja? Vagy a fasz se tudja? Ezek olyan kérdések, amelyekre nem érdemes, de talán nem is lehet válaszolni.

Vagy, nedves olvasó, meg tudná-e mondani, hogy az, amin most ülök, az valóban egy szék-e? Mégis megbotlik? Ottlik? Meghatározható-e ez egyáltalán? Mindenesetre elmondhatom, hogy a világtörténelemben lépten-nyomon felbukkannak olyan kérdések, amelyeken érdemes elgondolkodnunk.

Azt hiszem, határtalan az érzések és gondolatok e különös kavalkádja. Minden bizonnyal letértem az útról, a jól kitaposott ösvényről, és most céltalanul bolyongok. Kurva király ez a fíling!

Vagy például, nedves olvasó, meg tudná-e mondani, hogy miért írok én? Vagy hogy miért beszélek én? Vagy ki beszél? Te beszélsz? Nekem szóltál? Jól érzed magad?

Egyáltalán, gondolta Karcsi, most akkor sokan vannak vagy kevesen? És ha sokan vannak, akkor kik? És ha kevesen, akkor is? És különben is, mi a szar ez? – töprengett, és arra az elhatározásra jutott, hogy ma sem kel fel, mert akkor ma sem kell bevetnie az ágyát.

Így a káposzta is elfogyott, és a kecske is megmaradt.

(Ferdítette: KISS LÁSZLÓ)

PILINSZKY JÁNOS

Pilincék

Giottó: *Ó Szinte.
Én Szintén.*

NÉGYSOROSOK

Cím nélkül

*Üres lap. Ketrecekben a rés.
Ő bennem, testem a tok.
Árnyék utánam. Láthatatlan
Sorok közt olvasgatók.*

eStig Ma

*Homlokodon ott a jel.
Szemeidben méla alkonyat.
Ővele perlekedve vágta
fejbe önnönmagadat.*

Leltár

*Szegek egy pléhdobozban.
Vihar a fémbiliben.
Nagy humbug a semmiben.
Fojtköv egy kanál vízben.*

Ázott plakát

*Alvó szívem. Jéghideg homlok.
Magány, banális éji jelek.
Félve hagytam égve a villanyt,
Mit akarnak e kezek?*

HÁROMSOROSOK

Genezis

*Ádám félt Évától.
Éva félt Ádámtól.
És a félelem Úrrá lett fölöttük.*

Jómadár

*Úrben riadt madár.
Kifelé néz, befelé kiált
Téged meg ki csinált? Ki.*

Megtisztulás

*Pohárban Idő vasfoga.
Kádban a halál tusa.
Zuhanyrózsák illata.*

KÉTSOROSOK

*Mikor már semmi bajom,
akkor bajom: a Semmi.*

*Egy meg egy az Végtelen,
amire te nem vagy képtelen.*

EGYSOROS

Kezdetben vala az Ige, de a Név más.

SORONKÍVÜL

Én vagyok a soros.

(A versek megjelenését támogatta a „Soros” Alapítvány.)

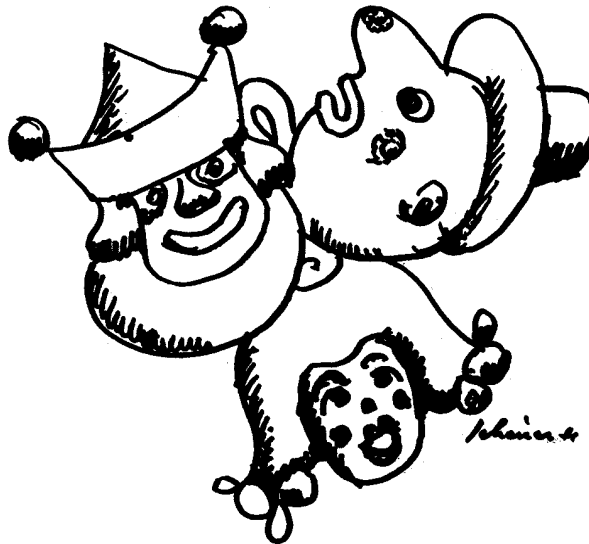
(Ferdítette: ÖRDÖG OTTÓ)

KESZTHELYI REZSŐ

Cím nélkül

*Ocsúdom a hajnalt, az álom vége rám ébredi
magát, illatos szellők kezdik élni a lepedőt,
és a fehérek fehérségéből lassan előlélegzi
magát a reggel sárga sárgasága. Magamat föl-föl
derengve megyem a menésemet a láncos zugoly
iránt, ahol a korsók mindenegy kortya immár
edénytelen habozza vissza az elnyelt múltidőt.
Önmagát telíti-üríti emez szakadatlan, vége-nincs
élettenger. Tenger – csak gondolok rá, és máris
boldogan alélom magamat, miként a mámoros
bíborcsigák, mik naponta történnek. Legalábbis
tegyük föl. De először a kávé.*

(Ferdítette: TIMÁR GYÖRGY)

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

II. KÖTETLEN

Memoire-ék

...morzsáiban van jelen, hogy az a kis kagyló alakú sütemény, a madeleine – amelyet lefekvés előtt ettem végső napi megnyugtatómra –, immáron sehol sincs, s helyette nincs más, csak az ezüstösen fénylő hiány, az üres tálca, amelynél jobb ürügyet el sem tudok képzelni arra, hogy most abbahagyjam, megadva ezzel olvasómnak a lehetőséget, hogy megérezze, mi is az az igazi hiány, mely ugyanolyan, de mégis más.

Ott sorakoztak a tálcán a sütemények, a madeleine-ek, amelyeknek kicsi dundi formája mint ha csak egy rovátkás kagylóhéjba lenne kisütve, hogy a klasszikust idézzem, önmagamat: „mind ugyanolyan, de mégis más” volt; ott vártak rám egymás hegyén-hátán, hogy bekebelezzem őket, hogy az enyém legyen mind, most, rögtön és természetesen azonnal, de erre nem kerülhetett sor, egyrészt, mert igencsak lehetetlen elfogyasztani egy emlékképet – azon legfeljebb rágódni lehet –, másrészt azért, mert már egyrészt sem volt lehetséges. A következő elmúlt pillanatban hirtelen továtűnt az emlék és nem maradt helyette más, csaka a kis ezüst tálca és rajta a nagy semmi. Ismét belémhasított a hiány. Így szokta magát kínálni az igazi valóság is ezüst tálcán, mert hiszen a semmi is arra vágyik, hogy valamivé váljék, hogy fogható, tapintható, érezhető legyen, hogy ami láthatatlan volt eddig bennem, az most belémkapaszkodhasson és általam nyilvánuljon meg; úgy sorakoztak a valóság ezüst tálcáján az emlékek, a múlt morzsái, az elveszett, eltékozolt madeleine-k, ott vártak rám egymás hegyén-hátán, hogy bekebelezzenek, hogy az övék legyenek most és mindörökre, esélyt sem hagyva, hogy én ragadjam meg őket, ők ragadtak meg engem.

Es hirtelen, emléksebséggel, már ott is találtam magam a Memoire-ék szalonja felé vezető úton, lábaimat óvatosan helyezve egymás után, amiben nem az elővigyázatosság vezérelt, hanem az, hogy hátrafelé mentem. Korábban a doncieries-i tengerparton láttam rákokat így hát rálni az elől, ami a szemük előtt volt, vissza a vízbe, amit már ismertek. Fordított sövények mellett hátráltam és miközben az orgonabokrok magukba szívták korábban kiárasztott illatukat, mindez a régi gyönyörűséggel töltötte el lelkemet, alig telt bele egy kis idő, egészen pontosan két rögtön és egy fél máris, még mindig a szalon felé mentem anélkül, hogy egyszer is visszanéztem volna előre. Akkoriban két úton jártam:

az egyik Memoire-ék szalonja felé vezetett, a másik Madeleine-ék felé, de számomra ez a két út egynek számított, vagyis az Egy kettő és ugyanaz volt, tudniillik ha Memoire-ékhoz mentem, akkor mindig Madeleine-éket láttam magam előtt, akiktől éppen azért távolodtam el, hogy majd ismét feljűk mehessek. Amennyiben a kedves olvasó követni tud engem, úgy teljesen egyértelmű lesz számára, hogy a két út azért számított egynek, mert Memoire-ék és Madeleine-ék ugyanabban az utcában laktak, de annak két ellenkező végén.

Hirtelen, mintegy másfél azonnal múlva, abban a pillanatban, mely ugyanolyan volt, de mégis más, már Memoire-né szalonjában ültem egy ódivatú kanapéra terített többszázéves perzsaszőnyegen, melynek kusza, rejtelmes mintázata legalább olyan bonyolult volt, mint amilyen egyszerű rajta ülni; az, hogy fenekemen nem éreztem sűrű szövését, annak tudható be, hogy a szőnyeg is csak egy emlékkép volt a sok közül, és különben sem kérdeztem meg az emlékképeket, hogy mit érzett akkor, azaz most, vagyis ki tudja.

A szalon tökéletesen üres volt, csak a levegőben érezhető pipadohány keserűs-édes-savanykás-csípős-egyéb illata utalt arra, hogy ez nem mindig volt így. Körös-körül csillogott minden, mint Balbecben a tenger, a szalonban található velencei tükrön megcsillant a Nap, de nem a mai, hanem valamelyik tegnapi, tegnapelőtti, tavalyi, de az is lehet, hogy a száz év előtti, melynek fénye csak most ért ide, hogy kozmikus ragyogása körbejárjon a régi arisztokrata szalon-univerzumban, és miután bejárta előkelő köreit, rátaláljon egy kagylóforma ezüst tálcára, mely vakító fénynyalábok között hullámszik az asztal zöld-arany damasztján, s ebbe a tálcába minden erejével, sugárzásával belezuhanjon, hogy az onnét visszaverődő fény, mintha Vénusz születne Botticelli képén, az egész szalont a múlt szépséges visszfényével vonja be. Huh, erre teljesen elszedültem, de nem a vakító fénytől, hanem előbbi mondatom ragyogásától, mert egyszerre mutatta bolygóságom és annak szellemi kisugárzását, melyhez képest elhanyagolható az a kis izzadságszag, ami az előállításához kellett.

A szalon fénylett, mint az ezüst tálca, üres és csendes volt, mint a temetők általában, csak egy-két rakoncátlan emlékkép zörgött, ahogy kimászott a múlt limlomjai alól, leporolta magát, odaállt tulajdonosa elé, vagy egyszerűen csak bevillant. Összereztemem, mialatt a szalon rezzenéstelenül húsz évet fiatalodott, az ablak előtti gesztenyefák visszantettek, a képeken mintha kissé kevesebb por lett volna és mintha én is kicsit összezsugorodtam volna annak minden előnyével és hátrányával. A következő elmúlt pillanatban ott álltak előttem teljes emlékképnagyságban fiatalságom állandó szereplői, Memoire-né és szalonjának vendégei, Curriculum Vitae márquis, Historien gróf, Madame Famille és Monsieur Antiquerre, akik mindannyian emléksebséggel érkeztek, de nem azért, mert oly hirtelen természetűek volnának, csak magabiztosságot szerettek volna nyerni abból az érzésből, hogy a házigazda szerepében tetszelegessenek a később érkezők előtt, akiknek a tetszelgése viszont pontosan ellenkezőjéből, a későn érkezésből adódott. Vajon ki érkezett időben?

Ültek a szalonban, mintha itt se lennének, pedig ha tudták volna, hogy tényleg nincsenek itt, akkor ugyanúgy ültek volna itt. Memoire-né, a szalon úrnője emlékiratait olvasgatta; Curriculum Vitae márquis gyöngybetűkkel írta önéletrajzát; Historien gróf hevesen – histerien – gesztikulált a levegőben és láthatóan egy Danton-forma emlékképpel beszélgetett, aki viszont egy rossz emlékű Robespierre emlékképet próbált elhessegetni azáltal, hogy Historienel szóba állt; Madame Famille, a jóhírű családfakutató a szalonból nyíló ajtón keresztül egy falépcsőre szegezte tekintetét és felmenőire gondolt mosolyogva, egészen addig, míg a következő elmúlt pillanatban – mintegy háromnegyed azonnal múlva – a lépcsőn megjelent egyik lemenője, mire Famille, ki csak a szép emlékű múlthoz szokott, negyedazonnal kimenekült a szalonból a rossz jövőjű jelen elől. Monsieur Antiquerre némán ült a sarokban, szelíd lámpafény vetült rá, de már árnyéka sem volt régi árnyékának, hiszen arra sem emlékezett, amire nem emlékezett, de azért még nem adta fel. Monsieur régiségkereskedő várt. Más nem történt, de ha történt volna, akkor sem írnám le, mert az a vád érne, hogy cselekmény került a szövegbe, aminek arányában csökkenne az irodalmárok érdeklődése, akik a rejtvényt jobban szeretik az életnél. Ami pedig a rejtvényt, a titkot, a misztikust, a kimondhatatlan kimondhatatlant illeti, Monsieur Antiquerre ült és arra várt, hogy eljőjön majd az az idő, amikor itt lesz az idő és nem kell arra várnia, hogy eljőjön; de sajnos szegény Monsieur még nem tudta, hogy az Idők sose jönnek el – azok az idők egyébként is rég elmúltak már –, így csak azt várhatta, hogy ő menjen el.

Úgy éreztem, hogy egyre bensőségesebb viszonyba kerülök a század múmiáival, a tartósított arisztokráciával, a mutatósan konzervált felszínnel, mely alatt az ember nem talál mást, csak a nagy úrt, aminek persze létjogosultsága van e szalonuniverzumban, ugyanis ahol istenek vannak, ott úrnek is lennie kell, amiben az istenek tevékenykedhetnek.

A következő elmúlt pillanatban ürességérzetem kezdett megneimesedni, hiszen már több mint egy tucat arisztokrata emlékkép tolongott bennem és mind azt akarta, hogy én is azt akarjam, amit ők akarnak. Egy nagy úr voltam, kiből jöttek-mentek e múltbeli jöttmentek és amire ők gondoltak, arra kellett nekem is gondolni; vágyképeik az én vágyképeimmé lettek; ha rosszra gondoltak, az én arcom torzult el, és ugyanúgy én vicserogtam, ha nevetniük kellett. Kik ezek és hogy kerültek ide, ahol eddig csak én voltam, de mire e kérdések megfogalmazódtak, már egyre többen voltak. Az emlékképek csak jöttek, mint grófok, márkik, egyik a másik után, mint megannyi hívatlan vendég, mielőtt még rájuk gondoltam, már ott is voltak és egyáltalán nem kérdezték, hogy meddig maradhatnak, jöttek szó nélkül szüntelen. Egyikhez szólni próbáltam, de szóra sem méltatott; először azt hittem, mindez azért van, mert az emlékképek nem beszélnek, de aztán rájöttem, hogy azért nem tudtam szót érteni, mert én egy korábbi emlékkép voltam. Később megpróbáltam egy ko-

rábbival, de őt meg lekéstem; ezek után már nem csodálkoztam azon, ha két kép nem találta a hangot, csak némán elvegyültem, én az emlékkép az emlékképek között az emlékképszalonban.

A szalon újra a régi volt, illetve most volt igazán a régi, nekem pedig afféle *déjà vu* érzésem támadt, mintha már egyszer lett volna *déjà vu* érzésem. A szalon mint egy ezüst tálca tündökölt, és én, legalábbis, akinek akkor tűntem, a múlt e régesrégi visszfényében az emlékképek hangjait – mily képtelenség – véltem hallani.

– Emlékszik azokra az időkre, micsoda vaníliaillatuk volt?!

– Georges Madeleine tudta a dolgát, azóta sincs olyan jó Cukoripari miniszterünk. Egymaga képes volt arra, hogy visszaállítsa a Nemzeti Boldogságot.

– Ezek a későmadeleine-isták csak az édes életet ismerik, a nemzet meg szét-hullik rágódókra, kérődzőkre meg sóhajtozó hiánypártiakra. Ezekről semmi jó nem várható.

– Szemünk előtt hullik morzsáira a dicsőséges Madeleine-korszak, semmi sem marad belőle. Be kell érnünk az ezüst tálccával, de az is előfordulhat, hogy jelöltünk tálca nélküli lesz.

Ezeket hallottam, aztán a hangok egyre távolibbnak tűntek, ami teljesen természetes, ha az ember magára hagy egy társaságot, még akkor is, ha ez a társaság nem odakint van, hanem idebent. Félve húzódtam egyre hátrébb, hiszen olyan sokan voltak már bennem, hogy alig fértem a bőrömbe és ez a nyugtalanság eszembe juttatta gyermekkori szorongásaimat, mire azonnal Memoire-nét kerestem, aki mindig vigaszt jelentett, aki annak idején kézenfogva vezetett be a szalonok zárt világába, de most nem volt sehol, mivel mindenhol ő volt. Tíz vagy tizenöt Memoire-nét számoltam meg rövid idő alatt, de ebben csak azok a Memoire-nék szerepeltek, akik nekem jutottak eszembe, azok nem, akik az ő emlékképeik voltak. Az egyik Memoire-né a másik Memoire-né emlékképe volt, de ugyanúgy emlékképe volt egy harmadiknak is, de nekem nem ugrott be, hogy melyiknek. Az emlékiratait olvasó Memoire-né látta a múltban az emlékiratait író Memoire-nét, akinek eszébe jutott az a Memoire-né, akiről majd az emlékiratait írja egy negyedik Memoire-né. Ekkora bizonytalanságban csak egyetlen dolog tűnt biztosnak, az, hogy Memoire-né kétszer nem nézett ugyanabba a Memoire-néba, én pedig még egyszer nem fogom elolvasni Marcel Proustot. Ahogy nőtt a Memoire-nék száma, úgy szorongtam én is egyre jobban, mert én, aki eddig csak attól féltem, hogy nem lesz sehol sem Memoire-né, aki megfogja a kezemet, most már attól tartottam, hogy ha ez így megy tovább, nem lesz az se, akinek a kezét megfogják a Memoire-nék.

A következő elmúlt pillanatban már a homályos folyosón tapogatóztam határozottan megkönnyebbülve, hiszen a szalonban már olyan sokan voltak bennem, hogy alig kaptam tőlük levegőt. Szorongó kamaszfiúként indultam el a sötét folyosón, de mire a folyosó végére értem – több kisvártatva után –, már csak ötéves gyerek voltam. Csorgott a nyálam és szorongva gondoltam a made-

leine-re, hiszen nekem a madeleine jelentett mindent: jót és rosszat egyaránt, de legfőképpen a madeleine-t. Kockás pizza-mában lopóztam a folyosón, az ugyanolyan, de mégis más folyosón, hiszen ez már nem a szalon, hanem család-házunk folyosója volt, amely egyenest az éléskamrába vezetett, ahova én most – illetve akkor vagy ki tudja –, mintegy harminc éve igyekeztem, és ebben a titkos éjszakai lopózásban minden örökkévalóság egy pillanatnak tűnt, ott a meglelt éléskamrában felálltam egy székre, hogy elérhető közelségbe kerüljön a kézzelfogható boldogság, a madeleine, mellyel éjszakai szorongásaimat szoktam megszüntetni, s már éppen elértem a tálcat, amikor a következő elmúlt pillanatra következő elmúlt pillanatban anyám határozott, rekedt hangját hallottam a hátam mögött „Elfogyott!”. Akkorát ugrottam ijedtemben, hogy le se merem írni, mert az már valósággal történésszámba megy, szóval az alsó polcok nem maradtak a helyükön és anyám madeleine-es tálca nagy csörömpöléssel röpült a földre fölébresztve ezzel anyámat, aki azonnal az éléskamrában termett, hogy elmondja azt, amit már korábban elmondott. Ez volt az a pillanat, amikor valami elveszett, és én ezt a pillanatot meg tudtam ragadni, de sajnos csak a pillanatot, és nem azt, ami elveszett. Feküdtem a földön, nem láttam mást, csak tálcaikat és tálcaikat és megint csak tálcaikat, de nem az volt bennük a közös, hogy mindegyikük tálca, hanem az, hogy mind üres volt. Láttam a combray-i hold ezüsttálcaját, a balbeci tenger aranytálcaját, a donciéres-i búzamezők tálcaját, de egyikkel sem tudtam mit kezdeni, hiszen semmi közülük nem volt semmiféle madeleine-hez. Láttam városkánk főterét mint fénylő tálcaikat, amint aranykezeivel végigsimogatja a Nap, s minden részvétem a Napé volt, aki ugyanúgy, mint én, semmit se talált ott; és jöttek a tálcaik szép sorban egymás előtt, egyik a másiknak adta át helyét elmém vetítővásznán; a tálcaikhoz arcok is társultak, nagyapám szigorú tekintete, amint közli velem „Nincs több madeleine”, nagybátyám, amint így szól „Ez az utolsó madeleine, legyen az enyém”, s mohón magába tömi azt a kis édes kagylócskát, ami akkor számomra a megváltást jelenthette volna; aztán saját könnyes arcom, hogy egyedül kell lennem szobámban, ebben a tálcaforma szobában, ahol jó ideje már egyetlen madeleine se látogat meg; tálcaik egymás hegyén-hátán, hogy fokozzák a bennem hegyként növekvő hiányt és eltakarják előlem a világot, amely közben óriás ezüst tálcává változott mindenféle kulturális, antropológiai asszociáció és egyéb marcelprousti lélektani cizellátságú mondatbravúr nélkül. És hogy miért mindez, hát egyszerűen csak a jelen fennálló okok fennforgása következményének eredményeképpen, hát csak azért. A következő elmúlt pillanatban, mely...

MÁRAI SÁNDOR

Némák

(REGÉNYRÉSZLET)

... Mihály a márvánnyal bevont kandalló előtt állott, s tűnődve nézte a keskeny tartóba ágyazott gyertya lángjának pislákolását, a meg-meglobbanó fényt, mely szenvtelen karcsúságával Verára emlékeztette, amint egy hűvösen fényes őszi délelőttön a budai kiskávéház szürke tornácán olvadó fagyaltja mellett sértődötten hallgat.

Kopogtak. Mihály lassan megfordult. Az ajtóban Vera állott. Mihály elbiggyesztette ajkát.

- Eljöttél - mondta inkább, mint kérdezte, és ez a szó, ez a hűvös, kurta, nyolc karakternyi szó, ez a befejezett múlt idejű, egyes szám második személyben megfogalmazott igekötős ige, ez a kifürkészhetetlen vágyakat és gondolatokat makacsul elhallgató verbum praefixum úgy hangzott el Mihály szájából a tágas ebédlőben, melyben a gyertya fénye mind homályosabban libbent a kérlelhetetlenül, sértődötten beáramló légvonathatására, miközben a bécsi műhelyből származó ébenfekete karosszék egyetlen reccsent, s a távbeszélő a sarokba állított spirális mintázatú kassai szekrényen, Mihály atyai örökségén, rejtelmesen hallgatott, úgy hangzott el, hogy mindketten azonmód tudták, ezen az estén valamit meg kell beszélniük egymással, valamit el kell mondaniuk egymásnak, hogy választ kell adniuk egy kérdésre, melyet még sohasem fogalmaztak meg, egy kérdésre, mely eddig sosem hangzott még el, mely senkinek sem jutott még eszébe, egy kérdésre, melyre válaszolni kell. Nem most. Rögtön. Máskor.

Tudták.

- El - felelte Vera tűnődve, és a kandalló felé fordult. Arca olyan volt az ide-oda táncoló fényben, akár egy hallgatás, akár egy válasz. Válasz, egy soha fel nem tett, soha meg nem válaszolt kérdésre. Egy mély értelmű csönd. Tűnődve hallgattak.

Mihály a Garfunkelek makacsságával lehunyta szemét. Ebben a pillanatban semmit sem látott. Nem tudta, Vera hol van, itt van-e egyáltalán, itt, a bútorkakasszagú boltozatos teremben, nem tudta, járt-e itt valaha az asszony, nem tudta, él-e még. Nem tudta, mi van. Úgy érezte, ezen az estén valami bevégezetlen marad. Az asszony reáemelte tekintetét.

- Alszol?

Mihály nem felelt, s a kérdés, Vera kérdése süketen, megválaszolatlanul, mintegy megalázottan, egyszersmind hallgatva, sértődötten hullott alá Mihály mamuszára.

Csönd volt. Hallgattak. Tűnődtek ...

(Ferdítette: KISS LÁSZLÓ)

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Kettesben

HA KELL, JOLÁNNAL

Szilágyi Jánosnak, druzsámnak

*Egy ittas cluji éjszakán
a vécén lett enyém a lány.
(Kávéházban nagyon nem szép dolog.)*

*Majd szűk szobámban folytatott
– mi kéj! – sikolyt, nyögést,
mindent, mit addig csak
magába fojthatott:
toporzékolt, üvöltött, hisztizett.*

*(Ha kell, hát, gondoltam, halálba kúrom.)
„Ha így zizegysz, baszd meg,
a fasz kilesz veled,
kedvesem”,
suttogtam lágyan,
kedvesen.*

*S ütöttem-vágtam, végül
a falra kentem őt.
(Szegényke sírt nagyon.)
Így lett Jolán
(törékeny, szösze lány),
mint véres térkép szűk
szobám falán,
búzós, pecsétes nyom.*

(utóvégre):

*S büszke voltam én
(flanellinges, bézbólsapkás kölök):
ha kell, embert is ölök.*

*Nincsen poén.
Nincsen poén.*

Ami Ginát visszatartja

KÁBÉ HAMAROST, DE HÚSZ ÉV MÚLVA TUTI

druszámnak, Vajda Jánosnak

*„És minden a szigorú erőt
Ünnepli most benne”*

*(Aranyszabály: évődni kell,
különben nincs pina.)*

*Türelmetlenségemre, ó,
gyógyír te léssz, Gina!*

*Kezed, hajad, szemed felé,
szétálló combjaid közé –
mit kapkodok? (Tán farkam tudja csak.)
hajts félre ott egy tincset, s megsugom:*

*„Kimondhatlan nevű Kratochwill,
ó, ritka nedvdús, slank Georjinám!
Nem kéne ám mindig a másé,
ha volna nékem is ily vaginám.”*

*S szólnék épp: „Mint szeretlek! Jer oda!”
De ő: „Minek?! Hová? ... S az iroda?”*

.....

(S én: „Bassza meg...”)

(Ferdítette: KISS LÁSZLÓ)

PETŐCZ ANDRÁS

Orlando Amerikában

*Reggel van, de jó!, ilyenkor szoktam fel
ébredni, most is ezt teszem, tehát fel
ébredek, de mi ez, nahát, köpni meg
nyelni se tudok, merthogy azt se tudom
olyan nagy hirtelen, hogy, na, mit nem
tudok, már el is felejtettem, ja, azt, hogy
most fiú vagyok-e, vagy netán lány?,
nézegetem magam a tükörben, próbálom
megállapítani, hogy most akkor tényleg
vagyok-e még fiú, avagy lány lettem
ilyen nagyon váratlanul, valaki jön, persze,
ilyenkor kell valakinek jönnie, nahát, igal,
jön, egyenesen felém, lengeti, amit
lengetni tud, ő még tud valamit lengetni,
szóval, köpés és nyelés esete forog fenn,
mert ha én nem lengetek, akkor már,
de ki se mondom, ki se mondom,
hogy akkor már talán nem is vagyok fiú?,
mi minden megtörténhet itt, a távoli
Amerikában vagyok, mint Orlando, de
ne gondolja senki, hogy éppen Orlandóban
vagyok, nem, nem vagyok Orlandóban,
vagy mégis Orlandóban vagyok?, igen?,
ha meg benne vagyok, akkor lehet, hogy
mégis, de ki se mondom, lehet, hogy mégis
fiú vagyok?, igen!, na, most már tudom,
hogy ilyen ez a távoli földrész —*

(Ferdítette: MECSEKI RITA ESZTER)

BALÁZS ATTILA

Egy történet története

*Sinkó Ervinnek, a forradalmárnak,
drvari emigránsnak és
Tanszékalapítónak*

Háború volt. És lesz... No de ne menjek a történet elé, volt, ami volt, lesz, ami lesz, a lényeg (és ami nem mellékes, nem lesz ebben a lényegben benne minden, következésképp mondhatni azt is, hogy ez az én különbejáratú, egy-személyes lényegem lesz), szóval a lényeg az, hogy nyár volt és háború. Nincs semmi baj, gondoltam (és gondolták velem oly sokan), hiszen nem tarthat sokáig, egy-két hónap alatt lezavarják az egészet azok, akik Európa 4. legerősebb hadseregének érzik magukat, én addig átrándulok az Óhazába (írhatnám Anyaországnak is, de az anyákhoz, így többek között a feleségemhez is, de a földkerekség összes anyukájához, legyenek azok szépek vagy csúnyák – bár kétségtelen, hogy a szépek előnyösebb helyzetben vannak, keress bátran és kend be a hátam –, tehát az anyákhoz különleges, mondhatni, mint az abszolút szellemhez, metafizikus kapcsolat fűz; ennyit erről)..., elég az hozzá, tervbe vettem, átrándulok az Óhazába, Eörsi Pistától kölcsönkérek egy biciklit, és bejárom (mit járom, bekarikázom!) vele, sejt, sose halunk meg, szeress bátran, szép Magyarországot. Olvadok majd, gondoltam ott, telepi magányomban, mint a vajbanyúl (cuniculus in butyro), bár, meglehet, nem is voltam olyan magányos, hisz a postás (katonai behívóval kezében) nem kétszer csöngetett. Hányszor is? Nos, lássuk csak... Eh, nem untatom ezzel a nyálas olvasót, aki inkább nincs, mint van (és a nincs, mint tudjuk, nagy úr, legalább akkora, mint én). Sebaj, a lényeg lényegének a lényege és ebből kifolyólag a történet történetének története az az, hogy volt egyszer egy háború. Derűre ború, mint azt Hegel mondaná, amiből (de ezt csak sejthetem, bizonyosat semmi esetre sem állíthatok) Babarczy Eszter, akivé immár, sajnos, én nem lehetek (értsd: olyan okos és szép), legfeljebb párszáz év múlva silány reinkarnáció, ha... mi ha? (HAHAHA!), szóval Babarczy Eszter, akivé... (no de ezt már mondtam, bár e feltehetően tudattalanból táplálkozó szerelem, mely természetesen plátói, napolaj a tűzre), tehát harmadszorra: amiből Babarczy Eszter azt a tanulságot vonná le (ezt – hangsúlyozom – csak valószínűsíthetem), hogy ez tkp. nem metatörténet, hanem a történet maga. Vagy megfordítva. Az ennen farkába harapó kelgyó.

Hol is tartottam? Ja, igen. A háború, ami volt. (Enyhe áramütés.)
És ami lesz. És aminek sosem lesz vége. A történet? Khm. Khm
Vége. The end. Konjec. Kraj. (Folyt. köv.)

(Ferdítette: BOZSIK PÉTER)

Thalia. Triumplanus

ZEKE GYULA

Hímzőnő leszek

Hímzőnő leszek. Nem lógok a szeszen, hímzőnő leszek! Nem hímezek-hámozok tovább. Mindenféle cérnákat veszek majd, természetesen nem műselymet, hanem igazi selymet, melyet falura költözött kínai telepések készítettek. És augusztusban, mikor (huh!) *nyár van* és jakni kell mennem, nyakken-dőt kötök, kiülök a söntés elé, és hímezni fogok. Jobbkezem nem végződik többé sörösüvegbe, mint valami félkezű kalóznak, mint a határon túli és in-neni irodalom *művelőinek*. Sokféle technikát megtanulok majd. Az aszúrozást, slingelést, a keresztöltést, az írásost, a matyót. Gobelineket is varrok majd, de nem azokat, melyeknek vászna színezve van, hanem eredeti Wiehler-gobelineket, melyeket számozott séma szerint kell kivarni, és amelyeknek alapanyagát Németországból fogom kapni postán. A postásnak minden alkal-mal busás borraivalót adok majd. Hímzőnő leszek, következetesen végig-megyek az androgün úton, nincs mese.

Kedvenceim a népiek lesznek. Ezáltal beutazhatom a történelmi Magyar-ország összes kocsmáját és kávéházát, természetesen csak gondolatban, hiszen az utazás nekem halálfüző, az összes falut és várost, van még időm: Csórtól Szabadkáig, Pozsonytól Illyésmezőig és még tovább, bejárom mind, gondolat-ban; nem fogok kocsit vezetni, nem leszek autóban *olvasztott vaj*.

Nincs semmi baj, hímzőnő leszek.

Szeressetek akkor is *bátran*, romló biomasszák és halálmanók, mikor hím-zőnő leszek! Legyetek kedvesek hozzám, *kenegessétek* hájjal a *hátam*, ha a sok ücsörgésben megmerevednék! Hímzőnő leszek, ez bár biztos.

Mindezt, józan férfú, elképzelem újra.

Megérkezem jakni. A pultnál gin-tonicot iszik Jánossy és Ficsku Pali. Mű-anyag pohárral koccintanak. Pali másik kezében óriás plasztik hímeztójsz szí-vószállal, melyben vodka van. Erdélyben vette Húsvétkor. Beleborzongok. Még haloványan emlékszem valami színes cérnákra és fehér vásznakra, mint az egyszer már kihűlt, de fölmelegített *szerelemre*, sercegő, égett *halolaj*, és nem bírom tovább. Zsebembe nyúlok, és az ismételten elbukott, halálra kiképzett férfi félmosolyával megkérdem:

- Fiúk, mit isztok?

(Ferdítette: BOZSIK PÉTER)

MAURICE MAETERLINCK

Süketek

DRÁMA KÉT FELVONÁSBAN

Szereplők:

1. SÜKET

2. SÜKET

3. SÜKET

SÜKETNÉMA

1. NAGYOTHALLÓ

2. NAGYOTHALLÓ

CSAK EGÉSZEN KICSIT HALLÓ

HÉT HALLÁSKÁROSULT

(végig a színpalak mögött járkálnak föl s alá)

Amikor a függöny felgördül, a színpak sötét.

Csak a nézőtérről szűrődik föl némi derengő világosság. A szereplők külön-külön ülnek, mindegyikük egy-egy kidőlt fatörzsön. Fölöttük láthatatlan madarak röpködnek, szárnyuk subogása nem hallható.

1. SÜKET: Úgy hallom, sötét van.

2. SÜKET: És mintha nem zizegnének a lombok.

3. SÜKET: A tenger felől fújja felénk a ködöt a szél.

2. SÜKET: Olyan hideg ma a Hold.

1. SÜKET: Nemsokára esni fog.

2. SÜKET: Jó volna beszélgetni valakivel.

3. SÜKET: Vagy talán mégis a madarak? Nedvességet érzek.

1. NAGYOTHALLÓ: Nem látok semmit.

1. SÜKET: Én meg nem hallok. Süket vagyok.

SÜKETNÉMA: Én ráadásul még néma is.

2. NAGYOTHALLÓ: Szólt valamit?

CSAK EGÉSZEN KICSIT HALLÓ: Azt mondta: néhai.

1. SÜKET: Egy felhő tart felénk.

2. SÜKET: Jó volna tudni, miért.

SÜKETNÉMA: Maradjanak végre csöndben, nem hallani maguktól semmit.

CSAK EGÉSZEN KICSIT HALLÓ: Mit mondott?

3. SÜKET: Azt mondta, borzonganak a fák.

1. SÜKET: Úgy hallom, sötét van.
2. SÜKET: De lehet, hogy mégis zizegnek.
3. SÜKET: Ó, ez az Észak! Csupa homály és rejtelem.
1. SÜKET: Kilel a hideg. Érdekes, a meleg soha. Mintha birkák szaladgálnának a gerincemen.
2. SÜKET: Szólt valaki?
3. SÜKET: Azt hiszem, éjszaka lehet, nem hallok semmit. Igen, éjszaka...
- SÜKETNÉMA: Vagy az ügyelő aludt el. Hé, fényt ide! Fényt!!!

Kis szünet.

*A színpad a kidőlt fatörzsekkel hirtelen megvilágosodik. Nem látni senkit.
A hét halláskárosult még jó darabig föl s alá járkál a kulisszák mögött.*

FÜGGÖNY

(Ferdítette: TIMÁR GYÖRGY)

HÁY JÁNOS

Egy szomorúmanó kiáltozása a Titkok Kapujában

*Itt állok, és szomorú,
hogy itt állok, hasam
homorú,
szomorú-
manó vagyok, vagy
mi a bú
(írhatnám azt is, mi a fasz),
tavasz
van,
lépegetek a tavaszban,
vitézi én,
égnek áll hajam,
de nem ez a bajam,
van már kenyérem,
vajam,
gyerekem,
van remény,
szól az ének,
mögöttem sorra-rendre
követnek a vitézi ének,
haj!*

*Előttem valami
bejárat,
amin az ember csak úgy
bejárhat,
és jön valami pulya,
én volnék ez?, kérdem,
nem!, én ennek volnék
az apuja,*

*és rájövök, hogy előttem még mindig ott
a Titkok Kapuja,
arra visz valami
tuja,
(ma úgy mondanád, hogy villamos)
és úgy teszek, mintha mulya
lennék, pedig
itt,
a fejemben
nagyon is virít
valami,
csak nem tudom, mi,
belebonyolódtam
kicsit,
de annyi baj,
bezárom,
barátom.*

Ej, mit!

*Felhangzik itt
a Titkok-Kapuja-Jaj,
haj,
szomorúmanó gyermekem!, ebédre nincs más,
csak paraj.*

(Ferdítette: PETŐCZ ANDRÁS)

TÉREY JÁNOS

Ős Mogul

*Jöjj, Ady Endre!, Ős Mogul Barátom,
mert szívem egyébként bealkonyul
(hogy ennek a sornak értelme nincs, belátom,
de a költő, ahol lehet, nyomul).*

*Véreim, magyar Rác-kerti barátok!
Vagány gyerek vagyok, könnyed és fanyar,
nem érdekel, ha nincs kajátok, piátok,
tíz unicumot egy jó szerző benyal.*

*És, ha néha-néha, szárnyam megsebezve,
visszahullok az álmos Debrecenbe,
ott az Alföld, nem köll nagyon hullni,
hála égnek, segít Keresztury.*

*Jöjj, Ady Endre!, Ős Mogulként társam,
hitványulni ne lásd hajdan vitéz fajod.
Fontos szerző vagyok, abhoz, hogy átlássam,
mindig legyen elég jó piád és kajod.**

(Ferdítette: PETŐCZ ANDRÁS)

---

* A szerző azt akarta írni, „kajád”, de úgy nem jött ki a rím.
Aztán legyintett: istenem, kicsit dőcög. Annyi baj legyen!

VARRÓ DÁNIEL

Aki elmúlt hároméves

*Aki elmúlt éppen 3,
talán az lehet a párom.
Mert vele nem kell óznom.*

*Úgy hí'nak, hogy Varró Dani,
fogtok rólam még hallani,
csak nem ké'k annyit totojáznom.*

*Ó, totoja,
ó, totoja,
mocsárnyi sár,
és pocsolya,*

*nem készül a gyerekkötet,
morcos Morcsány könyörghötet,
jobban érdekel a cica,
ki a nadrágomon biceg.*

*Mért bicegne? Talán karmol!
Csókol apád, Weöres Sandor.*

(Ferdítette: PETŐCZ ANDRÁS)

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

III. KÖTETLEN

*Himbálózó nagyanyám árnyékában.
Egy csésze bölcsesség. A hársfatea
szelleme. És még mindaz, ami.
Nem semmi.*

...kicsit később volt, mint jóval korábban, ismét Memoire-né velencei falitükrébe néztem, de a tükör alig fél rögvest alatt kis ezüst tálcává változott, és én megláttam benne a nagy semmit. Hogy van-e valami összefüggés a fenti dolgok, Memoire-né, Velence, a falitükör, a kis ezüst tálca, a nagy semmi és köztem, az maradjon az én titkom. Ha netán mégis kiderülne, hogy tényleg semmi vagyok, az a vigasz legalább megmarad számomra, hogy nincs hozzám-fogható.

Hogy végképp a dolgok végére járjak, mindjárt az elején azzal kezdem, hogy feltámadt a szél, ami a nép unalmassá koptatott bölcsessége szerint idő-változást jelent, s ami azt illeti, a népnek ezúttal is igaza volt, ugyanis a délelőtt után Dél lett; a szél a fák levelei között zörgött, s újra meg újra feltámadó hisztériás rohamaiban megbúvó kóbor szellemek földre rázták a hársfavirágzirmokat azokkal a vékonyka, halványsárga levélkével együtt, melyek ugyanannyira hozzájuk tartoztak, mint nagyanyámhoz az ízületi fájdalmak; ezek a fájdalmak ugyanolyan, de mégis más időjósnek bizonyultak, csak nem népi-kollektíve, hanem nagyanyám-individualice, tudniillik az ízületi fájdalmak előre jelezték számára, hogy eljöttek azok az idők, amikor fájnak az ízületek, ami egyet jelentett azzal, hogy elmúltak azok az idők, amikor még nem fájtak; nagyanyámnak tehát fájt mindene, de nem gondolt azokra az időkre, amikor még nem fájt semmije, mert arra gondolni még fájdalmasabb lett volna, s ő sosem volt nagyravágyó; ilyenkor forró fürdőket vett és közben meleg hársfateákat ivott, amelyek ugyanúgy hozzá tartoztak, mint az ízületi fájdalmak, mégpedig olyannyira, hogy egy idő után már egyáltalán nem lehetett eldönteni, hogy e meleg italok tartoznak-e inkább hozzá, vagy nagyanyám tartozik azokhoz, azaz mi volt előbb, nagyanyám avagy a teavíz; de nagyanyám közbönsnek tűnt, mert neki olyan természete volt, hogy az ilyen természetű kérdések nem érdekelték, ő csak ült a bazsalikom, rózsa, cédrus, tömjén és

mirhaillatú fürdővízben, amelynek egyáltalán nem volt levendulaillata és ötödik hársfateáját kortyolgatta, amelynek viszont jellegzetes hársfateaíze volt, s élvezte, ahogy a gyógytea melege átjárja egész bensőjét, miközben az enyhén levendulahiányos fürdővíz lassan átszivárgott ráncos bőrén, mely olyan volt, mint a tatár lovasok szattyáncsizmája, amely viszont pontosan olyan, mint nagyanyám ráncos bőre; lassan engedte magába a forró fürdővizet, hogy az a minden sejtet átjáró meleg hársfateával keveredjék, s e keveredés színtere nem volt más, mint aki lehetett volna, a nagyanyám maga, aki valamikor még bészszínű ruhában járt, rajta gyöngyházfényű kagylógombokkal, állandóan vaníliaillatot árasztott, s akit ezért Madeleine-nek hívtak, vagy egyszerűen csak „édeskémnek” szólítottak, de most ebben a teafürdő keverékben annyira feloldódott, hogy semmi sem maradt utána és maximum találgatni lehetett, hogy ő most egy csésze fürdővíz vagy egy kád tea; akik csak a szemüknek hisznek, azok számára nagyanyám úgy nincs, ahogy van, viszont akik túllátanak saját szemükön, azoknak úgy van, hogy nincs; s míg a kézzelfogható valóság emberei vitákat rendeznek nagyanyám méreteiről – kád avagy csésze –, addig az igazi valóság hívői tudják, hogy egy csészében sosem a kád a lényeg, hanem az, ami benne van és ő aztán alaposan benne volt; s míg a kézzelfogható valóság emberei hol a csészébe, hol a kádba néztek, hogy meglássák saját tükörképüket – mindezt természetesen nagyanyám ürügyén –, addig nagyanyám saját tükörképeként lebegett hol a csészében, hol a kád vizében anélkül, hogy ezekben előzetesen valaha is belenézett volna, s anélkül, hogy ez őt különösebben érdekelte volna; mert míg a kád-csésze vita élénken zajlott, addig ő egyszerűen csak jól érezte magát, hiszen olyan béke vette körül, amelyet a kedves olvasó sosem érezhet át, mert az leírhatatlan; a következő pillanatban – két rögvést, egy azonnal – tükörképe is eltűnt, s nem maradt utána más, csak a csendesen gőzölgő hársfatea; ettől kezdve nagyanyám olyannyira nem volt, hogy ha valaki azt mondta volna neki „vigyázz magadra”, akkor ő maga látta volna be legelőször, hogy egyáltalán nincs is mire, hiszen nagyanyám feloldódott abban, ami őt körülvette, eggyé vált a teával, amelyben fürdött, eggyé a fürdővízzel, amelyből kortyolgatott, mindezt olyan örömteli állapotban, melyet azok a kiválasztottak érezhetnek, akik már részesültek a kozmikus béke áldásából, ami az ízületes karosszékben siránkozó és hitetlenek számára azt jelentette, hogy nagyanyám a kozmikus hülyeség részévé vált, azaz megbolondult; mert csúfot űz belőlük, azokból, akikhez képest ő egy senki, egy semmi, de legalábbis csak csészényi, úgyhogy boldogsága sem lehet kádnyi, és az, hogy nagyanyám jól érzi magát, az csak látszat, amiből ráadásul semmi sem látszik; némi igazságuk volt is a siránkozóknak, mert nagyanyám valóban nem jól érezte magát, hanem kitűnően, ami abból is kitűnt, hogy a csendesen gőzölgő csészéből időnként jóízű kacagást lehetett hallani enyhe vaníliaillat kíséretében; ilyenkor a hársfatea bugyborékkolt egyet, majd mint szellem a palackból, csészényi nagy-

anyám váratlanul kidugta a fejét, mely apró kagylóforma süteményre emlékeztetett, porcelánfehér aura vette körül vörösbarba teagallérral, majd ilyeneket mondott, „Az ember baja az, hogy mindig a Nincs van, ami meg Van, az nincs, egyébként pedig a Nincs és a Van között nincs különbség, ez van”, és olyat, hogy „Nincs az a sok, ami el ne fogyna és nincs az a kevés, ami elég ne lenne”, amit aztán meg is erősített, mondván „Mentül inkább, antul pláne”, majd miközben egyre jobban feloldódott abban a nagy humbugban, amit időnek hívnak, ismét kiemelte teával átitatott madeleine-arcát és így folytatta „Az emberek kitalálták az Időt és önként bevonultak a börtönébe”, és hogy „Jobb későn, mint soha jobbkor”, meg azt, hogy „Sosem lehet tudni, mit hoz a múlt, de ahhoz előbb még a jövőt is magunk mögött kell hagynunk”, s miközben a kád-césze vita ízületi képviselői torz önszeretetükben saját fájdalmukat dédelgették, a madeleine-arc e fájdalomtulajdonosokhoz szólt, mondván „Aki a Notre-Dame-ot csak oldalról látja, abban a hitben fog meghalni, hogy egyetlen tornya van”, és ezt követően csészényi nagyanyám tovább árasztotta kádnyi bölcsességét „Van, akinek Velasquez tetszik, van, akinek Van Gogh, a légy meg milyen jól elvan mindkettőn”, „Az ember azért boldogtalan, mert nem tudja, hogy boldog, de ha megtudja, azonnal féltékeny lesz saját magára, ugyanis képes volt jól érezni magát anélkül, hogy tudott volna róla”, és ehhez hasonló bölcsességeket, amelyekből kiderült, hogy ő is olvasta Parcel Mroustot, csak az nem derült ki, hogy ki is az, mert a következő elmúlt pillanatban – két máris, fél azonnal – nagyanyám elmerült a teafürdőben, s végleg eltűnt, ezzel átadva helyét annak a kérdésnek, hogy mindeddig hol voltam Én; hát mit gondol a kedves olvasó, ki írta ezeket a sorokat, a Jóisten?, ki gürcölt éjjel-nappal, hogy ezzel a háromezerezerhatszázhuszonötésfél sorral gazdagabbá tegye a világirodalmat, igen, kérem, Én voltam az, és miközben írtam, csészényi nagyanyám volt az, aki bizsergette a torkomat, ő volt az, aki átjárt melegséggel nyelvőcsőtől szócsőig, ő volt az, aki nyelvem és szájpaddlásom közé szorítva láthatatlan idegpályákon át tudatomig szivárgott, hogy onnét kiűzze szorongásomat; igen, én voltam...

MÁNDY IVÁN

Talált tárgyak osztálya

Ott ültek sorban, sértődötten a félhomályban. Gubbasztottak, szorongtak. Vártak.

- Hogy a fene enné meg az egészet - fakadt ki egy öregasszonytárca. - Jö-vők a piacról, felszállok a negyvenhetesre, hát nem kiejt a zsebéből az a mam-lasz Nusi? Hiába, nemsokára alulról szagolja az ibolyát. De milyen smucig, üresen is magával vinne a deszkabálba. - Fogatlanul vihogott.

- Feltéve, hogy visszakerül hozzá - rosszmájuskodott az osztályvezető-he-lyettesi esernyő. Szárnya törötten lógott, nikkelezett sasfeje elhasználtan lö-työgött. Szándékosan felejtették a villamoson, amikor elállt az eső.

A pengével felhasított pirosbőr kisasszony-válltáska finnyásan elhúzódott a lepcsés szájú buksza mellől. Panaszosan szipogott. Nem állhatta az avas bőrbe ivódott főzelékszagot.

- Istenem, hát szakított a vőlegényével Andrea... Lesírt róla, hogy bánata van... Ezt használta ki az a zsebmetsző... Így elbánni egy új retiküllel... Kifosz-tanak és eldobnak... És még ilyen népséget kell elviselnem... Micsoda mosdat-lan beszéd!

- Hallja, maga talán azt hiszi, hogy mindenki parfümöt ereget? Azért, mert maga retikülnek mondja a ridikült?

- Pardon, a kisasszonynak van igaza! - vállalta gálánsan a döntőbíró szere-pét az esernyő. - A retikül az retikül, és nem ridikül. A ridikül nevetséges - tette hozzá művelten.

- A parfüm pedig parfüm. - A válltáska bezárkózott nagy, rézgombos csatja mögött.

- Na, amíg maguk nyelvészkednek, én szundítok egyet - mondta ásítva egy fél pár férfikesztyű. Hüvelyk- és mutatóujja között szétnyílt a varrás. Mára már nem hasad tovább. Hacsak... Ha csak nem jár közbe valaki.

Egy gördeszka elvesztette a türelmét. Izgalmában ide-oda görgött a polcon.

- Csak már jönnének! - mondogatta kisiúsan sírós hangon.

- Kik jönnének értünk? Talán a hekusok? - torkolta le borízűen a kajlára nyűtt micisapka.

Hallgattak. Tényleg, kik jönnek értük?

- A sintérek? - mondta ki gondolatát egy zöld posztóval bélelt szájkosár.

- Az Ávó, uraim, az Ávó! - őszbajuszos hangja volt a viseltes vadászkalap-nak.

Egymás szavába vágva szólalt meg a drapp kamásni, a drótkeretes szemüveg és a kopott kalocsni.

- Mehetünk Ukrajnába sáncot ásni.

- Bevagoníroznak és Nyugat felé visznek. Onnan, uraim, senki nem jön vissza. Ezek a feketeingesek nem tréfálnak.

- Naná, Nyugatra! Visznek ám Szibériába! - A kockás zsebkendő trombitálni kezdte a náthaindulót. Többen allergiásan tüszögni kezdtek.

A filléres regény reménykedően rezgette könnyű szárnyait. Pedig elsárgultak már, körülvágatlan szélei betöredezték, mint az öreg éjjeli lepkéknek, melyekből oly sokat látott az olvasólámpa fénykörében.

- Talán benéz ide Mándy úr, és bevisz a Rádióba. Ott majd azt mondják neki: „Dobja fel ezt, Mándykám! Tele van csontig rágott poénnal.”

- Ugyan kérem. Mándy Iván ilyenkor egy presszóban ül, és a pincérlányok lábát nézegeti.

- Haza akarok menni! - sírta el magát egy gumimaci.

- Hé! Valaki! Nem látják, hogy csöpögök? - kiabálta egy papírba csavart bontott csirke. - Gyűjtőhely ez, vagy vesztőhely?

- Mind itt fogunk megrohadni - dörmögte egy banyaszatyor. Fonnyadt petrezselyem zöldje lógott ki puffadt száján.

- Nem tanácsos már ilyenkor kimerészkedni az utcára - fontoskodott az önmagába hajtogatott klottvásznon könyökvédő. - Ne felejtsek el, hogy egykor ezen a helyen...

Kinyílt az ajtó, felkattintották a villanyt.

- Vidd haza a húst, mielőtt megromlik - hangzott egy bariton.

Friss női hang válaszolt.

- A többit már átnéztem. Kidobhatod mindet a kukába, úgyse jönnek értük. Újak érkeztek, kell a hely.

(Ferdítette: ALFÖLDY JENŐ)

KARAFIÁTH ORSOLYA

Csopaki ezüsthíd

*A titokzokniról végleg lekéstél.
Nem húztál ki harmincfilléres gyufát.
A parti péknél műpacsnit ha vehettél –
de ott a parton csokolóztál egy klafát,*

*és te még tegeződteél a nádbugákkal,
neked alkonyi hajnal volt még Csopak,
az ösztöndíjból kék melltartót vettél,
melyen elől is, hátul is van kapocs.*

*Pántlicukorból a barackost szeretted,
a csavartat, fehér alapon kékerest,
gumiból a földieper-ízűt,
nem a málnásat, pláne nem az egresest.*

*Kemény még nem kapott Soros-ösztöndíjat,
Peer még nem itta el a Móriczot,
a költők ölre, ökölre mentek érted,
a barna, az ősz, a tömzsi, a hóriborg.*

*Lázár René még nem fojtotta meg
az Asztrov nevű dzsekkólt, a nagy KAF-ot,
Varró Dani még az IBM-jén (k)öltött,
s ki volt a kis Király? Éleződő macskafog*

*S. O. S. könnyel azért egeret ne itass,
kösd össze a hasznossal a kellemest:
lestoppolsz Csopakra, mert előre küldted
magadnak ezt a verset, mint egy SMS-t.*

(Ferdítette: REMÉNYI JÓZSEF TAMÁS – TARJÁN TAMÁS)

SZILÁGYI ÁKOS

Szittya szószátyár

(AZ BÚBÁNAT NÓTÁJÁRA)

*Szittya, szittya,
szítyhatlak, szittya,
repülhet a szittya
parittya,
szószátyár szittya,
szószátyár vótál,
az is maratytál,
jaj, nekem, szittya,
szittya gyerök, beszittya,
maribuána szittya,
heroin is beszittya,
ópium is beszittya,
ragasztótól is szittya,
piától is beszittya,
ilyen volt, haj!, a múltya,
ilyen most a jelene,
szószátyár a szittya,
önpusztító szittya,
hiába is szittya,
nem tehet, haj!, ellene.*

(Ferdítette: PETŐCZ ANDRÁS)

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

IV. KÖTETLEN

Madeleine-ék

...az, aki írás közben megittam nagyanyámat, mert oly kicsiny emberi örömeink csészéje és oly hamar fenéig ürítjük a végtelen utáni csillapíthatatlan szorongásunkban; én szürcsöltem kortyról-kortyra nagyanyámat, mert ugyanúgy voltam vele, mint az élettemmel és ezzel a mondattal; ha már egyszer elkezdtem, képtelen vagyok abbahagyni.

- Imádom a színházat, az maga az élet; emlékeznek rá, hogy Menjen márki mekkora jelenetet rendezett legutóbb, mert nem bírta elviselni, hogy társaságban mindig a felesége a főszereplő?!

- Színház az egész világ, színész benne minden férfi és nő, legalábbis én így gondolom.

- Imádom Shakespeare-t!

- Én csak az Oidipusz királyt láttam tőle. Borzalmas volt, amikor Oidipusz egy tüzes gerendával kiszúrta a Küklopsz szemét, akiről később kiderült, hogy nem is az anyja.

- Festői nagy jelenet lehetett, az biztos. De mit szólnak ezekhez a reneszánsz mesterekhez?

- Nekem az egész reneszánszból egyedül Dávid tetszik. Csodálatos szobrai vannak. Mind a megtestesült meztelen igazság. És mind lázadó.

- Sajnos a politika egyre inkább beleszól a művészetbe. Ha például Robespierre nem fejezti le Dantent, akkor be tudja fejezni a Don Quijotet.

- Szegény ördög!

- Ki beszél itt a Faustról?

Ilyen és hasonló bölcsességek és igazságok hangzottak el e felettébb művészetpártoló szalonban, Madeleine-éknél, s ezek az új, modern igazságok minél érthetlenebbek voltak, annál megnyugtatóbbak, mert ha egyet is értettem volna közülük, akkor bizonyára azonnal – fél rögtön – szkepszist gyakoroltam volna, de mivel egyet sem értettem, így egészen megnyugodtam, amivel csak azt árultam el, hogy még nem vagyok a hülyeségnek azon a magas fokán, mint ők. Mert mi más a gondolkodás, mint beteges táguulás a világhoz, az univerzális hülyeséggel való egyenrangúvá válás gögös kísérlete, ami azt eredményezi, hogy a gondolkodó embert előbb-utóbb egyre többen kerülnek, s csak az a vi-

gasz marad számára, hogy hasonlatos azokhoz a combray-i békástó mélyén heverő pénzérmékhez, amelyekről az a hír járja, hogy az összes bacilust elpusztítják maguk körül.

És ebben a pillanatban, azaz majdnemmostdemégsem már én is ott ültem Madeleine-ék szalonjában, én, az intellektuális ingyenélő, a hivatásos szalonszindbád, egy proustituált, aki már gyerekkorában is arra a kérdésre, hogy „Mi akarsz lenni fiacskám, ha nagy leszel?” egyszerűen, de határozottan azt válaszolta „Vendég”; szóval ott ültem a szalon megszokott vendégeitől kissé távolabb egy meghitt, gyertyafényes sarok védettségében mint ama combray-i pénzérme távol a bacilusoktól. Madeleine-ék szalonja egészen más volt, mint Memoire-ék szalonja, de az is lehet, hogy Memoire-ék szalonja különbözött Madeleine-ékétől, mivel azonban az igazság rejtőzködni szeret és nem szereti a végleteket, inkább arról volt szó, hogy a két szalon egyáltalán nem hasonlított egymásra, maximum annyira, mint két iker két tojásra. Különbözőségük leginkább a keleti India, s a nyugati Európa füstölőszertartásának eltérését mutatta; Memoire-ék a régi, múltbanéző hagyományos Keletre emlékeztettek, Madeleine-ék ízig-vérig a Nyugatot képviselték azon hasonlóság alapján, hogy míg Keleten a füstölés az örök lélek árnyainak megfoghatatlan kavargását idézi, addig Nyugaton csak a disznóhús tartósítására jó.

Az asztalfőn Camembert márkiné ült, akit rendszerint sajátos aura vett körül, s aki bejáratos az ilyen körökbe, az három lépés távolságból érezhette, hogy Camembert márkiné valami nemesen kiérlelt család sarja; mellette Champagne uraság mélézott, pedig órá leginkább a szüntelen pezsgés volt jellemző, viszont Fondue, a bankár, ki egyébként nagyon mértékletes volt és apró falatokban kívánta élvezni az életet, éppen most ért a diósbejgli egyik végéből a másikig, hogy utána nagy hévvel tömje magába az asztalon lévő finomságokat, a gesztenyés mandulatortaszeleteket mogoróval és áfonyás tejszínnel, valamint az ehhez hasonló satöbbiket.

Én a sarokból figyeltem, ahogy e pénzarisztokraták érkezéskor még oly merev arcát valami ismeretlen, belülről jövő nyugalom szállja meg, amely lehetne a lélek pillanatnyi adománya is, de itt nem lehet más, csak a megemelkedett vércukorszint. Nincsen érdekesebb, mint figyelni ezeket az arcokat, amelyek percről-percre lesznek egyre puhábbak, kerekesebbek, szelídebbek, hogy azután észrevétlenül átmenjenek ásitásokkal és homályos szemekkel kísért délutáni ájulásba, amikor is tulajdonosaik mindent elfelejtenek és már arra sem emlékeznek, hogy mit felejtettek el, és ez olyan nagyon jó.

De nem untatom tovább az olvasót olyan dolgokkal, amelyek tulajdonképpen engem sem nagyon érdekelnek, de ha untatni akarnám, akkor se nagyon tudnám, mert a következő elmúlt pillanatban Madeleine-né megrázta apró ezüstcsengőjét, mire kitárult a szalon ajtaja és azon rengeteg, ezernyi, milliónyi kis madeleine érkezett szobalányostól-ezüsttálcástól, természetesen széles mo-

soly kíséretében felszolgálva. Ez volt az a pillanat, amire mindig is vártam, amikor végre eljött az én Időm, a Most, s a legfurább benne az, hogy éppen most jött el. Ebben a pillanatban úgy éreztem, hogy valami olyan dolog történik bennem, amely végre méltó hozzám: valami rendkívüli. Miközben szemem a kis kagyló alakú madeleine-ekre tapadtak, polgári spleentől alélt lelkembe hirtelen – két és fél hamarost – belehasított a bőség és engem azonnal magával ragadott a nagy madeleine-érzés, mert ebben a Közös Időtöltésben, amit életnek hív a vágyakozó emberi értelem, számomra megszűnt minden, hiszen az élet élni akar, a boldogság boldogulni, én pedig madeleine-t enni.

Már a következő elmúlt pillanat is később volt, mint amikor rávettem magam a hozzám legközelebb eső tálcára, természetesen megtartva a szalonban kötelező etikett és az emberi ösztönökből fakadó kulturátlanság eltérése alapján ki nem mondott íratlan szabályokat, így az összes madeleine helyett egyszerre csak négyet vettem a számba. Bűvös öröm áradt el rajtam, nem éreztem többé magam közepesnek, véletlennek, halandónak és ebből kifolyólag a madeleine-t, ezt a kis hétköznapi-mindennapi süteményt is mennyeknek éreztem, földöntúlinak, de nem azért, mert csaltak az érzékeim, hanem hogy elhiggyem, egy isten kóstolgatja. Határozottan éreztem, hogy kezdek magamra találni, csak azt furcsállottam, hogyan kerülök ide e másodrangú szalonistenek és újjagazdag ególemek közé én, aki nélkül ők tulajdonképpen nem is lennének, hiszen csak azért találtam ki őket, hogy legyenek, akik közül kiemelhetem magamat, ők lényegében nem is voltak, hiszen abban a pillanatban senki nem létezett rajtam kívül, csak én és a madeleine. Faltam őket teli szájjal, egyiket a másik után, másikat az egyik előtt, egyenként és négyesével, s ahogy tűntek el bennem, úgy lettem én is egyre magabiztosabb. Korábban hozzászórtam a hiányhoz, de már a hiány sem hiányzott, annyira eltöltött a madeleine. A madeleine-evés mindhárom szakaszát kiélveztem, hiszen mi más lett volna ennek a délutánnak a célja és értelme, ha nem az élvezet, annak örömteli érzete, hogy ismét önmagam lehetek. Én én. Az első madeleine-ek még a test mohó vágyának kielégítésére jók, az utána következők a lélek mohóságát csillapítják, míg ezt követően, mikorra az isten gyomrának telítettsége elér egy szintet, már az ingyenc szellem metafizikai bukfenceit és kötözködését szolgálják; a Panta Madeleine így mutatja meg az utat a materiális biztonságon át a szellemi örömközig azon az alapon, hogy csak teli gyomor vezethet elmélkedéshez. (Üres has csak vizionál!) Ez nemcsak evés volt, hanem valóságos szellemi bekebelezése annak, amit úgy hívnak: MADELEINE. Mert ez nemcsak egy sütemény, nem is sütemények sora, hanem maga a SÜTEMÉNY, vagyis az ELET. Madeleine volt ez a javából, kezdve a friss, meleg, illatos madeleine-ektől, amelyeket kis kagylócska alakú sütőformákból vesz ki maga Vénusz, az Univerzális Világkonyha édeskéje, egészen azon kemény madeleine-ekig, amelyek olyan szárazak, hogy már csak kopogtatónak jók Szent Péter kapuján, amikor majd

a végtelenre tátjuk ki szánkat, és mindazok a madeleine-ek, amelyek a kettő közötti édes életben szolgálják újrateremtődő éhségünket: az omlós fahéjas madeleine, az állott madeleine, a morzsáira hulló, az izgató, az ínycsiklandozó, az édeskés, a negédes, a megereszkedett, az ízetlen, a napról-napra más madeleine, amelyekből nem lehet nem enni, ahogy nagyanyám is mondta egyszer „Aki belekóstol, nem bírja abbahagyni.” És valóban így is volt, hiszen miközben az egyiket ettem, a másikra gondoltam, fél szemmel a harmadikat lestem, nehogy a negyedik másé legyen. Igaza lehetett Szókratésznek, az ember egyetlen dolgot akar: Más. Miközben már a negyedik madeleine fahéjízét éreztem vaníliaíznek, aközben egybefolytam azzal az örömmel, amely a madeleine szájpaddlához szorításából táplálkozott, s amely eljuttatott engem is elmém álmatag, nyugodt, szorongásmentes tájaira, a lélek éléskamrájába, hogy ott rátaláljak az igazi csemegére, de be kell vallanom istenesen, hogy az érzést én sem tudtam megfogni, csak a madeleine-t.

Igen, szerelmemet is Madeleine-nek hívták, akit most itt látok magam előtt teljes életnagyságban, s ezek szerint, ha Ő itt van, akkor nem lehet ott, ahol most éppen van, de az is lehet, hogy Én vagyok ott, ahol Ő most van, netán csak Ő képzel oda Engem, ahol Ő van, vagy ami még ennél is felkavaróbb, Ő képzelte ide saját magát Nekem, hogy láthassam. Már csak az a kérdés, tud-e róla, hogy Én Őt elképzeltem vagy Én tudok-e egyáltalán ebben a pillanatban saját magamról. Ő azzal van itt, hogy nincs itt, én pedig ezért vagyok magamon kívül. A lényegen persze semmit sem változtat, hogy ezt az egészet Én vagy Ő, netán mindkettőnk képzelet, mert a lényeg az, hogy itt vagyunk szemtől-szembe valahol téren és időn kívül egy örök térben és időben, és hogy tulajdonképpen ezzel már egyikünk sincs Itt, és ez nem is lehet másképp, hiszen mindegyikünk sorsa a jelenhez kötődik, a jelen lényege pedig éppen az, hogy sose vagyunk jelen; ahogy ez már engem gyerekkorom óta kísér, hiszen comb-ray-i nagyanyám is mindig azon mérgelődött „Ez a kölyök sosincs itt, mikor kéne”.

Persze ez még akkor volt, de most Most van és ebben a pillanatban ismét a szalonban voltam-vagyok, és megdöbbenve kellett tudomásul vennem, hogy miközben lelkem odavolt e délutáni ájulásban, amikor az ész hátradől és átadja helyét az eszetlenségnek, azalatt testem édes közönnyel falta a dundi madeleine-eket, olyannyira, hogy mire a lelkem visszaért, testem már az evés végső stádiumába jutott, mikor már sem a Madeleine, sem a madeleine nem számít, csak a belső nyugalom nyállal keverten. Az isteni madeleine-ek lélekmorzsaímmal keveredtek és összeálltak egyetlen Mohó Lélekké, ami eztán úgy kezdett viselkedni, mintha egyedül én lennék a világon, e szalonkozmoszban, pedig lehetséges, hogy e Mohó Lélek is csak egy apró morzsa a Nagy Lélekben, amely szerteszét van szórva élőlényekbe, különös tekintettel a madeleinekre; de a Mohó Lélek nem vett tudomást erről, így én csak faltam tovább most, azon-

nal, máris, olyannyira, hogy már a rögtön is későn lett volna, amolyan szerény isten módjára, aki beéri az Egésszel. S amikor már nem volt nálam nagyobb, s úgy éreztem, hogy én vagyok az Egyetlen, aki fél méterrel a föld fölött jár, akinek az egyébként oly bonyolult emberi élet is már csak egy falásnyi madeleine; éppen akkor, azaz megintmostdemostigazán egy szempillantás alatt eltűntem a szemem elől. A következő hirtelenben rá kellett ébrednem, hogy átléptem az emberi végzet szabta határokat, mert már nem én faltam a madeleine-t, hanem a madeleine falt engem, s e Kozmikus Madeleine, e Világsütemény a pillanat tört része alatt úgy nyelt el, mint saját múltját, engem, az istenmorzsát, hogy aztán egyszer MAJD az Idő bendőjéből mint trónfosztott mindenható újra és újra felkérődzem magam vagy legalábbis kísérleteket tegyek rá.

És a következő jelen pillanatban én, a szalonok istene már csak egy bőgőmasina voltam, egy síró gyerek, aki kikíváncozott belőlem; aztán hirtelen egy zsarnok siheder jött ki, aki azzal fenyegeti környezetét, hogy a Combray melletti Madeleine vizébe öli magát; ezt követően egy nemi éresben lévő úri nebuló, aki anyja szoknyája mögül a városka összes csinosabb madeleine-ét megbámulja; majdan egy nagyokos, aki szalonról-szalonra hordja madeleine-filozófiát egész metafizikai arzenálját; aztán egy szégyenlős fiúcska, kit állandósult lányos zavara miatt egész környezete egyszerűen csak „a madeleine”-nek hív, kinek az arcán látható örök pírről sosem lehet tudni, hogy felszíni szemérmesség avagy belső düh; majdan egy gyáva kölyök, aki akkor is összerezzen, amikor véletlenül szárazabb madeleine-be harap, mire azonnal szorongani kezd, s hívja anyját, az egyetlen igazi Madeleine-t, hogy óvja meg őt saját magától; majd ismét a bőgőmasina, aki kezében üres tálcat szorongat és még számtalan alak, aki eddig bennem volt, most mind ott volt előttem, hogy a teli gyomor zűrzavaráról árulkodjék, olyannyira, hogy ha saját helyemben lettem volna, akkor se értettem volna, hogy mit keresek itt.

Aztán ahogy a teli gyomor zűrzavaros álmai is véget érnek, úgy kellett nekem is a rögtönkövetkező pillanatban ráébrednem a valóságra, mert a rögtönkövetkező elmúlt pillanatban már nem volt ott...

Első nap az iskolában

AMBRUS LAJOS

Tocsos kis filagóriámban ülök épp, a gépzongorából – Fáy Andris hozta nekem még Heidelbergából – szólnak a megunhatatlan negyvennyolcas blues-ok:

*Come on, Joseph Bem
Said hootchee-cootchee man.*

Szalad be a faragott kiskapun – a fiatalabb Kolosváry testvér hagyta rám, amikor Mailandba utaztában Hetyén töltött egynehány napot –, szalad be Dani úrfi, hogy kapjam magam, mert lekéssük az évnyitót. Setét gyanakvással nézek reá, ugyan mifajta alantas praxis az, a melyik úgymond nem tűrhet halasztást, mikor én a lugosom dolgain merengek... De látom Dani úrfi szemén, nincs apelláta.

Hát így kezdtem én a skólát, a Berzsényi fiúval egy osztályban. Egyikünk se tanúsított különösebb előmenetelt, Dani az első kötetéig évtizedeket pipe-részkedett. Nekem lehetett annyi főrom, hogy megvolt otthon a nagy Czuczor-Fogarasi – egy Alexa nevezetűtót gazdától kaptam volt, cserébe két hordó unicumért –, meg a természetrajz is ösmerős volt, Diószeghy Samu bácsi apámnak kenyerespajtása lévén, meg a „pajtás” Rizinek is köszönhetőleg. Csak az hibázott summálisan, hogy én a fákat-füveket mind deákul rögzítettem, s ez bizony tanítómnak gondot, véle némi kisebbrendűségi Gefühl-t okozott.

Dani minden megpróbáltatásban velem tartott, s különösképp érezhettem hálás rokonszenvét azután, hogy rendre megvédelmeztem a Kölcseyék bandájától. Ezek hárman, Vitkovics, Kölcsey meg a finnyás Szemere Palika szinte terrorizálták az osztályt, saját nézeteik- s ízlésöket testálván mindenkire. Mindjárt az első napon történt, hogy Berzsényi Dani a tanterembe csempészett kis hangládáján hallgatá kedves Biharijának új zenéjét, a *Még fáy minden csókot*, az a három pedig mindjárt reárohana, s elragadván a ládát, gúnyolák őt a tenyeres-talpas nótáért. Na több se kellett, közibök ugrottam, aztán üsd vágd nem apád. Nagy skandalum lett belőle, mert a dolgot a Kölcsey gyereknek a fél szeme bánta.

Az első nap krónikájához tartozik a hetyei Bürgermeister meglepően szép szónoklata az egybegyűltekhöz, minek elhangzása alatt szemeimet a Dukáról iskolahintóval átjáró Takách leányokon futtatám. Malvina, Szapphó, Dudi, Judit... – vajha tudok-e választani valaha is köztetek?!

ORBÁN JÁNOS DÉNES

Szörnyű reggel. O.-né (édesanyám) mindössze 200 mg cacao bevitelét engedélyezte, és hozzá szűken mért 300 mg panis-t (vajás, pirított).

Az iskola kapujában (a sapkanézőnek kijelölt behemót ellenőr, ez a bestialis negyedikes vasvilla szemeket meregetett rám, s koponyám abroncsoló diák-sapkámra), az osztályteremben körömtisztaság-nézés (ez egyszer a rút k. rágás előnyösnek bizonyul, mert nem lehet alánézni); már attól tartok, hogy a mellékhely.-be vonzolás után f. nézés lesz és a tanítónéni szemmel ver – védekezésül tiszt. csomagomat altájam köré csavarom (alulról a frottier fürd. lep., reá a csíkos konyhadamaszt, majd rétegelt nyomatokban ...dent és ...fresh, s az egész körbetekerve stabilan fogselyemmel).

A samar-padba ültetnek, itt zavar nélkül remegő állkapcámba juttatok 0,1 g chewing gum-ot. A szétáradó no sugar (sárg. dinnye) szinte félálomi révülettel nyugtat meg. Szám s elmém fogazata vadul őröl. Az előttem helyet foglaló ún. Gabi – hímnemű? kínoz a kérdés – egy csatos üvegből 250 mg, bizonyára rumos cola-t fecskendez magába, az Igazgató Bácsinak hamarosan azt állítja, hogy nem fér el a padban, mert jobbról Hátszegy báró, balról Fatia Negra ül mellette. Az Igazgató Bácsi, ha visio-m nem csal – 8.900 mg nyakleves-sel siet segítségére.

1 x 1, ez kerül elsőül a tábl.-ra, associatio-m egyenest visz az undorító masturbatio gondolatához, képletileg. 1 x 2, 2 x 1 – csak ezt engedi kezeim által füzetembe jegyezni ceruzámban meghosszabbodó öntudatom, majd megszólal a mélylélekből a group. sexualis hangja, s mintegy önkívületben siklom az egyszerűen és az alapműveleteken: 2 x 2, 2 x 3, 3 + 1 + 1, de 5 + 5-nél függöny, no more.

Az óra végéig az oxfordi kiadású *Hermeneu.*-t olvasgatom, ahogy látom, sajnos vagy tizenöt gyereknek megvan. Látásom, hallásom gyengül, 150 mg Sire-Sire dózis sem segít. Lemorzszáom ágyéki turbánomat; kikéredzkedem a wat. clos.-re, két padtársam, Dr. Jekyll és Mr. Hyde kitámogat.

TEMESI FERENC

az

is-ko-lába négyévfél-éveskoromban, egy szőregi csávó minőségi pofántörése után döccentem be először (a kezében fityegő ördögshilveszter-kötet egészen a Kárász utcai MÉH-ig méhhent/, persze

brunyáni

mentem, mivel a Lechoos Loemy együttes délelőtti próbáján már bekupakoltam kétszer két Radebergert – huszonnyolc és fél méteres sugarú körben mi nyomtuk akkoriban a leglennonabb számokat Portányon –, a mórahalmi (mer' mór a halmi, ahogy Szervácpongrác Bonifác bátyám, a bereményi remete példálózta nekem nemegyszer, a hatodik litykó bedörgölése után – ő főzte a legfáinabb lábszeszt, annál nem volt jobb ír a focihorzolt bokákra), szóval a mórahalmi kin-csembincsem nálam maradt lila rúzsával föl is rajzoltam a sulibudi falára egy

Guevara-sapka

negyedét – kérdezed, kishaver, miért, hát mert Szakrament Gajdolka, a Devla tanyai törökbába mindig azt mesélte nyúlgerenzáláskor, hogy minden baj a monarchia miatt van, az szabadította ránk a krumplibogarakat, kössem az orrodra, faszkalap.

A nyolc évfolyamnak azt a pár tankönyvét megettem ebédre a paradicsomos káposzta mellé, aztán irány a főciszertár, onnan lehetett a legjobban skubizni a lányiskola tornaöltözőjébe – nekem a ballagásig olyan jó skubihelyem volt, hogy még az orosz tanár sem mert csak úgy odakönyökölni –, s helyénvaló, ha az emberfia időben elkezdí fölmérni a terepet, mert a jó

mell

ritka, mint két fehér holló (kár, kár, ahogy mondá Edgar). A nagyobb hollózások évada akkor jött el, amikor már

Mr. Temesi

gyak.-t(t) gyak. tanárként ugyanebben a malma materben. Az első tanítási napomon magyarból megtanultuk a kínai ábécét, angolból a sakk 32 legsikeresebb megnyitását (elmélet!, pancserkáim, elmélet!), írtunk egy levelet a

Reményitarján

címére, hogy hátrább az agarakkal, este pedig kivitem mind a négyezerhat-száz elsőömet egy laza környezetvédelmi tüntetésre, bazi nagy

stop pollution

or the future will be a thing of past táblákat lengettünk, kiválóan le lehetett csapni velük a Tisza-parti szúnyogokat. Ha talán arra gondol, aki rosszra (jó)ra gondol, hogy ez a pollúció az a pollúció, az

téved

– s bár Iskolakrónikás, e sorok írója még napestig tudna kornyikálni az „Első Nap” című baromságról, most csak ennyit ü

zen

ZALÁN TIBOR

Talán a pia miatt alakult így, de az óvodai orgiákkal a hátam mögött kiábrándítóan találtam az iskola absztinens légkörét. Meg kellett fogadnom, hogy az első nap tiszteletére csak tejeskávét iszom reggel, méghozzá házi főzetűt, amelynek óhatatlanul föle van és valami kozmás („pót-”) mellékíze, akár milyen óvatosan készítik is, akkor már a bolti kakaó jobb, mert az vizes ugyan, de az eladó lány nekem mindig maga bontotta föl a zacskót, elébb finoman harapdálva a nejloncsúcsot, hibátlan egérfogaival rágta, gyúrte, nyesztelte a síkos anyagot, mígnem egy rántással szabad folyást engedett a nedűnek, amely a határozott fejmozdulat nyomán apró pöttyöket permetezett az arcára. Ezt a gyengéd fröccsenést tekintem férfi éltém nyitányának, a ministránsgyerekek próbájának későbbi nagy szertartások előtt.

Tehát: ezen a napon kaffa, házi, amelyikből csak a szilva jó, meg a többi egészséges gyümölcs. Óvodába menet mindig betértem Szakajtó apóhoz néhány felesre, sőt már járni is nála tanultam. Talán nem kell hosszabban ecsestelnem, két-három nyomdai íven egyetlen mondatban elintézhető a látvány, ahogyan az ember a felesek után ültéből előredől, egyik combját megpróbálja valamilyen szilárd tereptárgynak feszíteni (lépcső, bükkfa, Szakajtó apó stelázsija stb.), a kéz ujjjaival érintőlegesen fogást keres a talajon, de vigyázat, tenyérre támaszkodni, éppenséggel teljes súllyal, nem szabad, mert abból a bicskaformából már soha többé nem tudsz kiegyenesedni, épp csak megcsippentetted a föld porát, mint korosodó szerkesztők a leendő poétalányok csiklóját, és egyetlen svunggal fölállsz. A kisagy – az utolsó jóbarát a világon, ki cserben sosem hagy – a lendületet fékezi, nehogy hanyatt vágódj. Innentől indulhat a láb.

Az iskola azzal is kiváltotta ellenszenvemet, hogy épp az ellenkező irányba esett, mint amerre Szakajtó apó háza áll, s így bekavézva, nyílegyenesen, teljesen felkészületlenül estem be a nagykapun. Csupa unalmas, fejlődésben elmaradt kölyköt találtam – Szakajtó apót nem is ismerték –, körben szállás padok, undok kréta- és linóleumszag. Egyedül a tanítónőt találtam vonzónak, de csak a második napon lett viszonyunk, az első napon úgy bánt velem a dög, akár a többiekkel. Ezt később gyakran a szemére hánytam, hadd vigasztaljon.

Mindjárt az első órán valami kérdőívet kellett kitölteni, könnyű lett volna, csakhogy mások írni se tudtak – ez ma is így van. Egy csomó sablonos kérdés volt megadva: „Volt-e már coitus interruptusod?”, „Egészítsd ki a szólásmondást: *Sörre bor mindenkor,...*”, „Ki írta a *Napon felejtett hintalovat?*” – ilyesmik. A kérdőív egyetlen pontjával gyűlt csak meg a bajom: „Sorolj föl három kiemelkedő magyar költőt!” Sajnos, nem ugrott be, ki lehet a másik kettő.

(Ferdítette: REMÉNYI JÓZSEF TAMÁS–TARJÁN TAMÁS)

TORNAI JÓZSEF

Péntek-szigeti napló

A ráckevei Duna-ág védelmében, a part menti bozótostól takart sátramban, a civilizáció áldásaitól nem háborgatottan végre papírra vethetem régóta érlelődő gondolataimat. Tábortüzem hamvadozó parazsán szememet csípve füstölög a hajnali esőtől még kissé nedves rőzse, de lassankint lángra lobban. Menynyivel elviselhetőbb a természet, mint egy nikkeltől-réztől csillogó hot-dog-vagy hamburgercsárda romlott füstje és diszkózenéje!

Tévedés, hogy a fehér civilizáció háromezer éves képződmény. Eredete valóban a görögökhöz nyúlik vissza, de a folytonosság már a hellenisztikus korszak múltán megszakadt a görögséggel, illetve a római kultúra zsákutcájába torkolt. A Római Birodalom egy-két civilizációs termékén kívül (csatornázás, jog, retorika, zsoldossereg, latin ábécé) alig tudott valami újat, epigonműveltsége a görögökhöz képest inkább stagnálást vagy visszafejlődést hozott, mint előrehaladást: Róma az ókor Amerikája, Európa óhazája, Görögország mellett.

*

Amit a fehér civilizáció középkorának tartunk, a gótika előtt nem haladja meg a keleti kultúrákat. A kor művészete a román templom és az ikon. Igaz, hogy a román templomban benne van a római építészet nagy vívmánya, a dongaboltzat, de ez is keletről származik, s egy román dóm semmivel sem kevesebb egy hindu templomnál. Az ikon pedig, ha a modernizált Európában terjedő és egyoldalúan a reneszánsz nagyságát hirdető művészetszemlélet felől értékeljük, merevebb és élettelenebb, mint bármely keleti festmény, már ahol az emberábrázolást a vallás megengeti. A román-kori művészet európainak még nem európai, de keleti művészetnek már korcs. Ez az életképtelenség lesz későbbi fejlődésének, azaz tagadásának és megreformálásának hajtóereje. Csak a bizantinista kelet-európai országokban fogadják el kritikátlanul fél évezreddel tovább a középkori ikont, mint Európa nyugatibb felében, szerencsére minket is oda értve. A szerencse persze, mint mindig, ezúttal is viszonylagos. Legalábbis forgandó.

*

Az, amin fehér civilizációt értünk, s ami napjainkig egységes folyamatban szemlélhető minden talmiságával és csodájával együtt, a keresztes háborúkkal kezdődik. Történelmi szempontból nézve lényege a kíméletlen hódítás, pusztítás és a megszállott szerzészvágtyól vezérelt gyarmatosítás. A kultúra szempont-

jából tekintve pedig az idegenben szerzett művelődési javak beolvasztása a rómaiaktól kapott örökségbe. Vagyis az eklektika.

A keresztes háborúnál ostobább és alantasabb vállalkozás azelőtt még sosem volt az emberiség történetében. Ennek köszönheti Európa a vérbajt és a képletes értelemben mindmáig minden lehetséges formáját a kéjgyilkosságnak és a pedofiliának. Ennek köszönhetjük mi, magyarok az oszmán bosszút, a török hódítást, mely nem egyéb, mint visszavágás a keresztes hadjáratokért. A békeszerető töröknek esze ágában sem lett volna megindulnia észak felé tűzzel-vassal, ha nincs a keresztes háború. Így akarta elejét venni egy újabb, létét fenyegető hadjáratnak. Nem tehetett róla, hogy éppen mi és a balkáni népek estünk az útjába. Ám ne feledjük el: a keresztes háború a fehér ember eredendő hajlamának köszönhető. Annak az olthatatlan *furornak*, amely útra indította az argonautákat az aranygyapjúért, Agamemnon és Menelaoszt a görög seregek élén Trója kincseiért és Helénaért, majd Odüsszeuszt a tíz évig tartó tengeri kalandokért, hogy különféle boszorkánytanyákra is elvetődjön, s a küklópszbarlangba és az Alvilágba is leszállhasson, vagy szétnézzen a mómorhajhász lótuszevők földjén, mintha egy önmegtartóztató Baudelaire lett volna a Pimodánban. Ennek a hajlamnak köszönhető az a minden ésszerűsége túlmutató, vakmerő vállalkozás, amely nemhogy egy töröknek vagy arabnak, de egy kínainak, egy hindunak vagy egy japánnak sem jutott volna soha az eszébe (majd eszébe jut még, nem is kell már sokat várakoznunk, mosolygós előőrsei már itt vannak!), hogy fölkerelkedjék, és messze az otthonától, a hazájától keresse boldogulása forrását. Nem csupán a tudatos bizonytalansággal kitűzött úti célt követve, hanem az ezt irányító legfőbb úrnak és parancsolónak, a kíváncsiságnak engedelmeskedve.

Az első földkörüli hajózások, az Indiák felkutatása, a szélrózsa minden irányában elinduló fölfedezők, a köhögős észak-európai országokból oroszán- és tigrisvadászatra induló úri kalandkeresők, az Afrika őserdeit egy-egy színes lepkefajtáért vagy orchideáért tűvé tevők, pihent agyú állat- és növényeltározók meg a későbbi olajkutatók vajon nem a fehér civilizáció legtipikusabb képviselői? Vajon nem ők-e azok, akiket a hindu yogi csakúgy, mint a halálát türelmes éhezéssel váró pária és a tibeti bonc éppúgy, mint a pekingi riksakuli a legnagyobb értetlenséggel szemlél? Mert mi végre ez az irracionális kíváncsiság, mi ez a semmiféle fáradtságtól és kockázattól, ismeretlen veszedelemtől vissza nem riadó hajszolása a kényelemnek, a biztonságának és az ismeretváagnak, ha nem a megtestesült téboly, amely a keleti embertől a történelem folyamán olyan idegen volt, legalábbis ezekben a formákban?

*

A fehér embernek nem az a legfőbb bűne, hogy amikor Amerika, Afrika vagy Óceánia partjára lép, ezeken a paradicsomi tájakon azonnal kitör a gyil-

kolási láz, megkezdődik tíz- és százezernyi bennszülött lemészárolása, rabszolgává befogása és korbácsolása, járványok elterjesztése, az egzotikus állatok módszeres kiirtása és trófeáinak begyűjtése. Sokkal nagyobb vétség a fehér ember mentalitásának járványszerű meghonosítása az egész világon, mindenekelőtt a kíváncsiság és a szerzési vágy ördögének szabadon eresztése, kártékony szellemének kiengedése a palackból, mely aztán a gyűlölet iszonyú képében mint a tájfun száguld végig a földrészeken. Azok a színes gyöngyök és más ócskaságok, amelyekkel az első konkvisztádorok elkápráztatták a naiv bennszülötteket, nem azért hordozták a legnagyobb erkölcstelenséget, mert cserébe hajórakományokra való aranyat, gyémántot, elefántcsontot és igazgyöngyöt söpörtek be értük. Hanem, mert fölkellették az őshonos emberekben a vágyat arra, hogy megszerezzék a számukra még ismeretlen javakat, illetve azt, amit éppen ismeretlensége miatt értékesnek vélték mesterségesen felszított kíváncsiságukban. Számukra az üvegből készült csecsebecsék ugyanolyan bűnre csábító, vérrel szennyezett, ördögi tárgyak lettek, mint fehér hódítóiknak az arany. Az az apróság, hogy néhány fehér kalandort az emberiség legrégebb szokásaihoz híven itt-ott megvacsoráztak az őslakók, ehhez képest elhanyagolható. A baj csak az, hogy nem tudták: ezt nem az étvágytól vezetette, hanem a legjobban fölfogott önvédelemből, az emberiség géniusza nevében kellett volna cselekedniük. Persze, hogy nem az emberevést védem. A kulturális önvédelem fontosságát hangsúlyozom.

*

A középkor végén, éppen a keresztes háborúk elültével van egy alig másfél évszázadig tartó időszak, amely Európa történetének legnagyobb lehetőségeit villantja fel. Az emberi történelem huszonnégy órájából ez az alig tíz percnyi időszak a gótika. Ez nem más kultúrák majmolásából alakult ki, ez úgy nőtt ki a romanikából, mint az önmagában értéktelen vadalanysra oltott, különleges nemesítvény. E korszak megérdemelné, hogy általa valóban nagynak tekintsük a fehér ember kultúráját. Ámde mindaz, ami ezt közvetlenül megelőzi, a keleti kultúrákhoz képest merő középszerűség, és mindaz, ami ezt követi, a hanyatlás csalóka, tetszetős formája. A gótikus templom elhítteti velünk, hogy Isten akart az emberrel valamit. Kiválasztott teremtményének lehetővé tette, hogy legalább a bokája környékén megközelítse őt. Lehet, hogy még kedve is telt a gótikus katedrálisban és Dante *Isteni színjátékában*. Kár, hogy a fehér civilizáció harmadik vívmánya, a preklasszikus és a klasszikus zene csak évszázadokkal később csendült föl ezekben a templomokban. De ha azt vesszük, hogy a gótikus katedrális tervezése mennyire meghaladta a korabeli technika lehetőségeit, hogy például a milánói dóm építése az 1300-as évektől egészen az 1830-as évekig, szinte Beethoven haláláig elhúzódott, akkor beláthatjuk, hogy az egyidejűségnek ez a hiánya elhanyagolható.

*

Charles O. Shatterhand amerikai kultúrantropológus mondja, hogy balgaság a civilizált fehér embert „beszélő állat”-nak tekinteni, mert ezzel éppen a lényegétől fosztjuk meg: az individualizmusától. A civilizált fehér ember legfőbb tulajdonsága az önzés. A beszéd kommunikáció, az ember pedig eredendő hajlama szerint se nem kollokvialis, se nem kollektív, sem nem kommunális lény, csupán kényszerből az, mert tömeglétre kényszerül. Azért beszél, hogy másokkal közölje gondolatait, másképpen mondva, hogy másokat félrevezessen. Ebből az értékére nézve semmi jó nem következik. Csak az üres fecsegőnek és a minél nagyobb társadalmi sikerre törekvő szélhámosnak telik öröme a beszédben. Az alkotó ember mindig önmagának vagy önmagával beszélget, ami azt jelenti, hogy Istennel folytat egyoldalúan – választ nem remélhetve – dialógust.

Egy másik amerikai, O. Firehand azzal a darwini vélekedéssel száll szembe, amely szerint az ember szerszámforgató állat. Ez azért nem állja meg a helyét – fejtegeti a paleontológus –, mert a szerszámforgató ügyesség az ember legroszszabb hajlamából, az öldöklés technikájának kifejlesztéséből és tökéletesítéséből következik. A technika a háborúzás, az emberölés tudományának mellékterméke. Nyilván így volt már az őskorban is, amikor a vadászat és az emberölés egyre ment, de a legszemléletesebb példákat a hidegháború legutóbbi fél évszázada kínálja. Az amerikai és a szovjet haditechnika erőltetett fejlesztésének és versengésének „köszönhető” a légi közlekedés, az űrhajózás, a távközlés, a számítógép-technika, sőt a gyógyászat gigantikus fejlesztése csakúgy, mint az atomerővel működtetett erőművek és a vízi, tengeralatti, szárazföldi és légi közlekedési erők rohamos tökéletesedése. Így elmondhatjuk – nem is olyan képletesen –, hogy minden háztartási gépünkben, személygépjárművünkben, maroktelefonunkban, villanyborotvánkban vagy porszívóunkban, melytől a technokraták úgy el vannak ragadtatva, egy-egy láthatatlan pokolgép ketyeg: az a titkos szándék és energia-befektetés működteti, amely embermilliók minél gyorsabb és hatásosabb elpusztítására irányul.

*

El kell ismerni azonban, hogy bármilyen fájdalmas, a technikai civilizáció romlasztó és züllesztő „áldásai” nélkül már képtelenség volna fenntartani magunkat. Mit nem adnék most éppen egy konzervnyitóért, hogy ezt a nyavalyás dobozt felnyithassam, s hogy egy valóban hatékony, de az ózonpajzs épségére és az emberi egészségre közvetlenül sem káros szúnyogirtóval elriaszthassam ezeket a telhetetlen vérszívókat. A kezdethez kellene visszatérni, amikor még csak istenek voltak, s még nem jutott eszükbe, hogy sárból gyúrva és lelket lehelve belé, megteremtsék az embert, akitől aztán maguk is minden rosszat eltanulnak. Samuel Howkins indianapolisi megfigyelő, az apache-ok vallási szokásait tanulmányozó őstörténész egykori munkatársával, O. Death-vel vitat-

kozva megállapítja, hogy ha az aranykorban, az istenek korában élnénk, akkor magunk is istenek volnánk. Nem lenne értelme, hogy imádkozzunk, nem ír-nánk verset és esszénaplót, nem hallgatnánk zenét, és nem gondolkozhatnánk a fehér civilizáció szenvedélyesen kétségbe vonható áldásairól, amelyek hiánya lassan az őrületbe kerget minket, szegény magyarokat.

(Ferdítette: ALFÖLDY JENŐ)

MARCEL PROUST

Az eltűnt madeleine nyomában

V. KÖTETLEN

A megtalált madeleine

...semmi, se szalon, se Memoire-ék, se Madeleine-ék, se ezüst tálca, se madeleine, csak a szobámban lévő hatalmas tükör és benne ÉN. Mintha minden megváltozott volna abban a pillanatban, és szétáradt bennem az a biztonság, hogy én újra én vagyok, amelybe csak az az apró bizonytalanság vegyült, hogy „na jó, de melyik?”.

Csodálatos az emberi szem: tükrözi a külső világot, s látszik benne az is, ami legbelül van, de nem lennék Marcel Most, ha ennyiben hagynám a dolgot és nem nézném meg közelebbről; szóval ahogy ott a tükör előtt álltam és saját szemeimbe néztem vissza, egyszerre láttam benne Memoire-ék szalonjának dél-előtti ezüstös csillogását és Madeleine-ék szalonjának ájult délutáni homályát, majd hirtelen – két seperc és egy másodrogtön – feltűnt benne a külső világ is, a szobám, amelyet reggel óta nem láttam, holott mindvégig benne tartózkodtam, de most, hogy a régmúlt, a közelmúlt és az éppen zajló múlt egyetlen pontban, a sötét esti pupillában találkozik, ott láttam szemem nedves tükrében egy emberkét – mintha én lennék –, aki szobám ismerős tárgyai között szorong kétszázadrésznyire kicsinyítve hűen ahhoz a nyelvészeti leleményhez, hogy a pupilla babát jelent. Hogy a szobám zsúfoltsága okozta-e szorongásaimat, azt erősen kétem, de hogy egyáltalán nem volt benne szerepe, az is biztos. S ahogy kevésbé előkelő körökben szedi áldozatait a tífusz, a himlő vagy a diftéria, úgy gyűrt maga alá engem is egyik pillanatról a másikra köreinkben divatos gyógyíthatatlan nyavalya, az Ambivalencia. Szorongtam arra a gondolatra, hogy temetésre kell mennem, ugyanakkor izgatottan vártam is a szertartást, és magam sem tudom, hogy miért nem? A következő elmúlt pillanatban már hintómban ültem és az ablakon át néztem, hogyan hagynak maguk mögött a gyalogosok.

Egyikük Memoire-ék felé tartott hátrafelé araszolva, szimpatikus, álmodozó fiatalember – mintha én lennék –, egy másik éppen ellenkezőleg Madeleine-ék felé igyekezett barátságos, de élveteg arccal – mintha én lennék –, aztán láttam, amint köszönés nélkül elmentem magam mellett; hintóm közben elhagyta az Utcát, amely egyszerre jelentette az idealizmus galagonyabokrok-kal szegélyezett tévétját, és a materializmus élősövényel álcázott zsákutcáját,

amelyben úgy tévelyegtem napról-napra-reggeltől-estig-éveken-át, mint isten emberpalántái a gótikus székesfőiák füledt melegében és tompa fényében ég és termőföld között. Hintóm lassan utolérte a gyalogosokat, akik ezalatt már birtokukba vették a sétateret. Én maradtam hintómban, mert sokkal biztonságosabbnak tűnt innét szemlélődni, tudniillik e hintószemlélet újra és újra a megszokott valótlanúságba ringatott. Az árnyas platangesztenyék alatt különféle alakok mulattatták az időt. Az egyik padon az élet nagy misztériumáról, az Életről vitatkoztak; egyikük magas homlokú, intelligens íróféle – mintha én lennék –, azt mondta: „Az élet egy nagy Csoda.”, másikuk okosságú festőforma – mintha én lennék –, „Egy rakás ganéj, amelyből csipegetünk.” Most kinek higgyek: nekem vagy nekem? Kissé távolabb önfeladt szerelmespárt láttam – mintha én lennék –, elnéztem, milyen jól érzik magukat a bőrömben, mint akik kiábrándultak a világfájdalomból – elvégre a spleen is csak egy érzés és legalább olyan múltékony, mint a *déjà vu*, a *l’art pour l’art* vagy a makramé –, e párocska felidézte bennem azt a jóleső érzést, amikor az ember azt dédelgeti, aki legközelebb áll a szívéhez, azaz Önmagát; élvezet volt hallani, ahogy magukról beszélnek s közben mégis rám gondolnak, gyönyörűség volt átélni érzéseiket, amelyek mindvégig belőlem eredtek s minduntalan felém tartanak, és öröm volt megtapasztalni ahogy e végtelenség a tér minden élőlényére átragadt. Az ismerősöket, az ismeretleneket és a régi barátokat is úgy üdvözöltem, mintha én lennék, így ők is láthatták a saját szememmel, hogy nem feledkeztek meg rólam. Átaluk láttam meg, hogy nemcsak én vagyok a világon, hanem még én is, sőt ÉN, jómagam, énrólam nem is beszélve. Lassan már annyian voltam, hogyha összeszedném magam, akkor Párizs összes szalonjába eljuthatnék, s egyazon időben ünnepelehetném Sznobéknál, Unalmaséknál, Képmutatóéknál, Mindenhatóéknál, Zártkörűeknél, Gőgöséknél azt az embert, aki mintha én lennék.

A következő elmúlt pillanatban úgy tűnt, mintha már a hídon lennék, s valóban ott hömpölygött alattam a Madeleine folyó sötét vize, s mintha én lennék e hömpölygő áramlat, a homályos meder, a csillogó felszín, a folyó mindkét partja egyszerre, mintha a folyóparti fák se fák volnának, csak megannyi én állna vigyázzba tisztelgésül a Panta Madelén áramlása előtt; mintha én lennék a vízbe hulló összes későesti napcsepp, sőt a víz zúgása is, amit hintómban ülve hallok, és a sűgás is, amit e zúgás okoz a fülben, a lelkembe szivárgó hangulat, amitől hangulatba jövök, és mintha a mintha is én lennék. Olybá tűnt, mintha ez az egész nem is kívül zajlana, hanem itt legbelül, bár ezt képzelni, azt hiszem, ugyanolyan ostobaság, mint azt állítani, hogy nem így van. Semmi sincs közelebb a tényekhez, mint a képzelet, hozzám pedig az Ambivalencia; mikor már már úgy tűnt, mintha én én lennék – amivel nem is jártam olyan messze az igazságtól –, akkorra már hintóm a Fehér Ló Árnyéka nevű mulató előtt járt, ahonnan éppen akkor lépett ki egy rokonszenves fiatalember – mint-

ha én lennék –, megállt, káromkodott egy nagyot – mintha nem én lennék –, majd köpött egy még nagyobb – mintha tényleg nem én lennék –. Azonnal szorongani kezdtem, mert hasonlított rám, de szorongásomat még azonnalabb elűzte a páni félelem, hogy esetleg én is hasonlítok hozzá, s miközben hintóm bekanyarodott a temető felé vezető kavicsos útra, egyfolytában az ablakban tükröződő magammal próbáltam vigasztalódni, hogy egyikünk biztosan hamisítvány.

Apró parafakoporsóban feküdt a halott, odaléptem hozzá, hogy még egy utolsó pillantással elbúcsúzzak tőle, de amikor megpillantottam, először nem kaptam levegőt, másodszorra fulladozni kezdtem, harmadszorra pedig úgy tűnt, hogy ez a két állapot egy, netán két örökkévalóságig is eltarthat. Kis azonnal múlva mégis visszatért belém az élet, amit abból éreztem, hogy teljesen elhűlnék az ereim, olyannyira, hogy abban a pillanatban nem lehetett volna eldönteni, melyikünk testhőmérséklete alacsonyabb, az élő vagy a halotté. Jeges áram futott végig rajtam, egész valótlansággal beleborzongtam, de nem a halott bőrének szokatlan látványára, mely olyan volt, mint a sivatagi napon levedlett összeszáradt kígyóbőr, nem is a rajta lévő madeleine-morzsa gusztustalansága, nem is a szertartás felemelő borzalma miatt, hanem azért, mert a halott, akit magam előtt láttam, én voltam.

„Igen, de mégsem vagy mégis, de hogy is van ez, hogy nincs, hogy nem az vagyok, aki, hanem aki nem” – fogalmazódott meg bennem a teljes igazság a maga kristálytisztaságában, aztán minden elsötétült előttem – egyébként is késő este volt –, s már csak a gyászbeszéd foszlányait hallottam” azt képzelte... azt is képzelte... meg azt képzelte... azt képzelte, hogy képzelte... minden képzeletet felülmúlt, s alulmaradt...” Ugy zuhantak rám e szavak, mint koporsóra a göröngyök, nem volt védekezés ellenük, egyre mélyebbre süllyedtem önmagam előtt s végül már csak tompa puffanásokat hallottam, mint amikor anyám reggelenként ajtómon kopogtatott, hogy ébredjek már fel.

Erre kinyitottam a szemem.

A következő elmúlt pillanatban rendkívüli érzés fogott el, valami olyasmi, mint amikor az ember a spanyolfal mögé néz s ott meglátja a kagylóból születő Madeleine-t, akinek meztelen teste olyan szépséges fénnel árasztja el az elméjét, hogy menten kiábrándul a világfájdalomból, amit persze addig is csak képzelt öntelt göggyében. S bár korábban még magamba akartam temetkezni amiatt, hogy elvesztettem ÉNt, aki olyan fontos volt számomra, de most szemem felcsillant és elárasztott az a boldog érzés, hogy túléltem saját halálomat.

Éreztem, hogy vagyok, de hogy ki van, az már egyáltalán nem érdekelt; vettem egy mély lélegzetet, éreztem, ahogy a nyugalom szétárad bennem és elindultam a későtavaszezi levegőn. Vakító fehér sírkövek mellett mentem, melyeken fekete vésések jelezték, hogy mit hagyok magam mögött „ÉN”, „én”, „nem-én”, „énén” „ególem”, „kretén”, „könnyedén”, „mondén”, „semmi és

mindén”, és ahogy elhagytam a temetőt, nem szálltam hintóba, hanem könnyű lélekkel erőteljes madeleine-illatot árasztva magamból gyalog indultam el hazafelé.

Utam itt kezdődik és művem ugyanitt ér véget, melyet abból a megfontolásból nem folytatok, hogy ez már nem én rólam szólna, s ami nem én rólam szól, az bizonyára – velem együtt – untatná a kedves Olvasót.

Arra a végső kérdésre pedig, hogy kigyógyultam-e végérvényesen az úri divatos nyavalyából, az Ambivalenciából, arra biztos választ tudok adni: igen is, meg nem is.

(Ferdítette: ÖRDÖG OTTÓ)

Várkonyi Nándor és Weöres Sándor levélváltása

Kedves Sanyikám!

Írod, hogy Te most már képesnek érzed magad bármilyen előre megadott tárgyból verset csinálni, akár meghatározott formában. Soha nem jutna eszembe, hogy verstémákkal gyötörjelek, és nem is ez a szándékom, ha most elmesélek valamit.

Nem hiszek a költői és nem-költői témákban, de néha oly meglepő atmoszférájú tapasztalások érik az embert, hogy amennyiben tollforgató az illető, csak a költői intuíció erejében bízhat, ha meg akarja ragadni a tüneményt. Ilyen nem lévén, ha megengeded, megosztom Veled, a poeta natus-szal egy ilyen élményemet, azt kezdesz vele, amit akarsz, máris elfelejtheted.

Kilenc éves lehettem, amikor egy nyáron Püspöknádasdon töltöttem néhány napot a család régi barátjánál, a kántortanítónál. Jól töltöttem az időt: a tanítónak sok könyve volt. Bár a gyorsolvasást valamivel később sajátítottam el, a díványon kuporogva vagy a cseresznyefa tetején ülve kiolvastam Fáy András, Jósika Miklós és Vas Gereben összes munkáit. Jókaihoz nem nyúltam, bétéve tudtam mind a százöt kötetét – füllentek, az anekdotáskönyvét négyéves koromban atyám kölcsönadta Sepreős doktornak, s ő elfelejtette visszahozni; ma is sajnálom, mert már belekezdtem. A betűket már ismertem, de azt senki sem mondta meg, milyen irányban olvassak, s én visszafelé haladtam a sorokban, mint a rátótiak, jobbról balra. Ez lehetett a titka annak, hogy később elég könnyen eligazodtam egyes keleti könyvekben, amelyeket jobbról balra vagy alulról fölfelé kell olvasni. Kérdezhetnéd persze, hogy ha én kisededóvós korban visszafelé olvastam Jókait, akkor nagyágyú koromban miért nem szerettem meg igazán a szürrealistákat?

Nos, ezzel rá is térek a kilencéves kori, meglehetősen surrealisticus emlékemre.

Egy fülledt júliusi délután a falu végén csatangoltam, s feltűnt egy módosabb földszintes kúria, mely azonban eléggé vedlett volt, kertjét magasan fölverte a dudva. Az ajtó félig nyitva, de egy lélekkel sem találkoztam. (Ezt akkor tévesen ítéltem meg, mint mindjárt kiderül: egy lélekkel igenis találkoztam.) Beóvakodtam a belső szobába, megállok a cifra kandallónál, nézelődöm a félhomályban, mert a zsalugáter be van hajtva, csak résein keresztül szűrődik be az éles napfény. Egyszercsak halk nyikorgást hallok a heverő felől. Odanézek, látom, egy horpadás jelenik meg rajta, mintha egy emberi test lenyomata volna. A horpadás hullámszerűen kezd, s látom, biztosan látom, hogy egy látha-

tatlan valaki felül fekvő helyzetéből. Kinyújtja láthatatlan kezét, megragadja egy láthatatlan hölgy láthatatlan köntösét. Azért hölgyét, mert halk sikolyt hallok, s érzem, a mint a hölgy láthatatlan ujjásával, mint valami pókhálóval súrolva arcomat, kiszalad mellettem a szobából. A díványon ülő férfi ekkor mély, elnyújtott sóhajt hallat. Az ágy melletti székre tett, vízzel telt pohárért nyúl. Fölveszi, egy ideig rezeg a kezében, egy csöpp az ágyterítőre csöppen, majd mintha szórakozottan megfélejtkezne arról, hogy inni akart, visszateszi a székre a poharat. Látom a pohár mellett a szék kárpítozatlan ülőkéjén a port, melyben kör alakú nyomot hagyott a vizespohár. Amikor a férfi valamivel arébb visszateszi a székre a poharat, mellette félhold alakban látszik a korábbi nyoma. A szék poros ülőkéjén egyszercsak megjelenik egy írás – a férfi ujja írja: MARIA.

Zúgott a fülem – ma is hallani vélem a zúgást, tudod, akik nem siketen születnek, csupán később vesznek el hallásukat, mint én is, azok minden hangra emlékeznek. Valami furcsa, lebegésszerű súlytalanságot éreztem, miközben kilódultam a házból, anélkül, hogy hátranéztem volna. Senkinek nem szóltam az elhagyott kúriáról, sem püspöknádasdi vendéglátóimnak, sem később otthon. Csak annyit mondhatok, hogy bár csakugyan nem rajongok a szürrealistákért, ha költő volnék, akkor ezt az esetet Pierre Reverdy hangnemében írnám meg versben, nagyjából kötetlen formában, kicsit olyasféle stílusba ojtva, mint amilyen a Te harminc évvel később megírandó *Ablak az éjben* című versed lesz *Graduale* ciklusodban. De ne vedd *annyira* modernre, úgy most még nem írhatasz; még a saját mérföldes-csizmás lépéseidnek sem szabadna elébe vágnod a fejlődésed útján. Az volna igazán érdekes, ha realiztikusan jelenítenéd meg a nyilvánvaló szellemeket, kiktől a nyárspolgár hátán javul a borsótermés.

Ölel öreg barátod, Várkonyi Nándi.

Pécs, 1931. június 3.

*

Kedves Nándi Bátyám!

Íme a vers, úgy, ahogy elképzelted. Egy valamivel nem tudtam kezdeni: kilencéves kisleány-látószögeddel. Ezért nézőpontomat a plafonra helyeztem – én csak fölülről tudom szemlélni ezt a megkapó jelenetet. De mintha magam is ott lettem volna. Sietek postázni,

ölel: Weöres Sanyi

Csöngé, 1931. június 5.

Az üres szoba

HOMMAGE Á REVERDY

*Ablakrésben szél gyűrődik
összelapul széthengerül
fénypázmában ágyra lebben*

*heverésző lenyomata
behorpad az ágyterítón
mintha egy nyögés felülne*

*kezetlen ki légbé markol
halott nő inge után nyúl
ajtó mögött sikoly elhal*

férfisóhaj visszahanyatlík

*valaki néz a plafonról
behunyt szempár néz rá vissza
pohár szélén csók szomjazik*

*oszthatatlan idő pora
száz év hamvaz bútorokon
egy túlterhelt székláb reccsen*

*bútorporba név íródik
ujjhegygel de ujjbegy nélkül
vesztegel a lég vonata*

*idő alvad volt lesz nélkül
pókháló a semmiből merít
légy sincs benne csak zizegés*

(Ferdítette: ALFÖLDY JENŐ)

SZIGETI LAJOS SÁNDOR

A Szigeti Lajos Sándor-i motívumigény

JÓ ZSEB ATTILA: MAMMON CÍMŰ VERSE

Mint minden hasonló munka esetén, itt is felvetődik a kérdés, hogy miért éppen a motívumot választottuk a vers megközelítésének alapjául. Ha tudnánk, akkor megmondanám, és ha megmondanám, akkor mi sem tudnánk elhallgatni. Én úgy gondolom, hogy erre szükség van, és mi sem tiltakozunk, hogy egyetérthessünk.

A hagyományos irodalomtudományi szóhasználatban a motívum jelentését a latin *movere* 'mozog', 'mozgat' szemantikai mezőn találhatjuk, ha akarom. Ezen a jelentésen elindulva érthetjük csak meg, hogy kit mi mozgat: irodalomtörténészt a motívum, motívumot a költő. A motívum tehát összekötő kapocs irodalomtörténész és költő között azon az alapon, hogy a motívum csak rész, amelyekből összeáll az egész, vagyis az irodalomtörténeti motíváció, tudniillik az az indíték, hogy ismét szétbontsuk részekre, ami már egész.

Bátran megkockáztathatjuk én a feltevést, hogy maga az irodalomtörténész is motívum: önálló, zárt kifejezésegység, amely függ akadémikus vezérmotívumoktól, kritikusok cifra díszítőmotívumaitól, a szövegekörnyezettől (régi és új forrásmotívumok, jelenkori kortársmotívumok, szakmai műhelymotívumok, a Tiszatáj irodalmi berkei és egyéb famen tes lapmotívumok), valamint olyan mellékmotívumoktól, mint nőmotívum és gyerekmotívum. Mindezeket túl az irodalomtörténész és a motívum közötti teljes azonosság alapja, hogy mindkettő ismétlődés által gazdagodik.

Történetek kísérletek a motívumok osztályozására, de ezek a látszatra eltérő felosztások mind ugyanarra a végkövetkeztetésre jutottak: a motívum szűk értelemben nem elég tág, tág értelemben viszont nem elég szűk. Mi, azaz én úgy oldjuk fel e látszólagos ellentmondást, hogy kitágítjuk a motívumot, de csak annyira, amennyire szűkségét érezzük.

E rövidre nyúló bevezető után nézzük a verset!

*Már egy hete csak a Mammonra
gondolok, ülve Opelomba.
Nyikorgó fékkel a sötétben
álltam meg a banknál serényen.*

*Én még őszinte ember voltam,
mikor a biciklimet toltam.
Hagyják a dagadt széfet énrám,
mentem és bekódoltam némán.*

*De feltámadt a szél vihogva,
s a bankók fényesen suhogva
keringtek, szálltak a magosba.
Maguk meg szálljanak magukba!*

*Sok zöldhasú lebben az égen,
Nem old meg semmit, s nekem végem.
Logikából elég lesz mára.
Holnap verset írok mamára.*

E mindezidáig ismeretlen és ezért homályos értelmű vers a Jó Zseb Attila-i költészet kulcsverse. Gy. E. irodalomtörténész ugyanazt állítja, mint B. M. esztéta, aki N. G. B. nyomán Sz. M-re hagyatkozva kijelenti, hogy én nem olvastam őket. Nincs igazuk, mert mi olvastuk. Nézetük szerint ez a vers rés az életműben. Amolyan „kulcslyuk”, amelyen keresztül alig látunk be a költő világába. Szerintünk, és ezzel én is egyetértek, nem „kulcslyuk”, hanem kulcsvers. Kulcsvers azért, mert felnyitja a szemünket, és kulcsvers azért, mert lezárja a vitát. E kulcsvers által szabadon léphetünk be és ki a költő világába szeszélyesen logikus ötleteink és jegyzeteink társaságában.

Sz. L. S. már tett kísérletet arra, hogy az életmű „archimedesi pontját” az anya-hiányban feltételezze, de mi úgy véljük, hogy hozzá kell tennünk azt is, amit én gondolok. Azzal egyetérthetünk, hogy Jó Zseb Attilát a hiány motiválta: anya-hiány, apa-hiány, világ-hiány, a hiány hiánya, de mindezek felett egy sokkal hatalmasabb hiány is: a pénz-hiány. És nemcsak mint motívum, hanem mint valóság is. A *Mammon* c. vers erről a pénz-hiányról szól, és irodalomtörténet-írásunknak is már csak ez hiányzott!

Most íme a verselemző pillanat! „De szeretnék gazdag lenni!” – mondja a költő már első versének első sorában elsősorban a pénz-hiányra gondolva. A *Kedves Jocó* kulcsmotívuma aztán az életműben válik egyre gazdagabbá. Szántó Judit visszaemlékezése szerint, amikor a költő Hatvanyéknál vacsorázott, még mindig azt hajtogatta, hogy gazdag akar lenni. Hogy melyik gazdagságra gondolt, az eredeti tőkefelhalmozás külső anyagi gazdagságára vagy a krisztusi szívből adakozó jóság belső gazdagságára, azt nem tudjuk, bár én sejtem, de az biztos – s ebben Ától Zéig irodalomtörténész is egyetért velünk –, hogy Jó Zseb Attila költeni akart.

„Már egy hete csak a Mammonra / gondolok” – írja a vers kezdő sorában, amiből kiderül, hogy mammonragondolásban már nem kezdő. Egy hét ugyan még nem a világ, de költőnk számára pénz nélkül maga az örökkévalóság, egy boldogtalan univerzum avagy mikrokozmosz soha meg nem szűnő belső motivációja és annak kognitív transzformációja. Vajon mi van e mögött, kérdezhetjük, hiszen minket minden mögöttes tartalom érdekel, a mögöttes motívumokról nem is beszélve.

A pénz-hiány motívumának vizsgálata túllép a versen és bevezet minket a költő sokdimenziós világába. *Egyrészt* megmutatja nekünk a költő szociális háttérét, a primér fizikai sík determinációját („Hiába, hogy tegnap sem ettem” írja a *Két keserves* egyik keservében; ezt erősítik fel a *Tiszta szívvel* sorai: „Harmadnapja nem eszek, se sokat, se keveset”; majd – miközben a gyomor egyre szűkül – az éhség kozmikussá tágul a *Betlehemi királyok*ban: „Főtt kolbászunk mind elfogyott”); *másrészt* feltárja az anyagi síknál magasabb dimenziókat is, úgymint az objektív psziché rejtett szubjektív motívumait (a költő irigységét a *Születésnapomra* „még havi kétszáz sose telt”, nagyravágását

pedig a *Majd emlékezni jó lesz* „nekem nem elég / a munkabér, a munkaerő ára” versek soraival); harmadrészt pedig bevezet minket a szellemiség világába is, ahol az éhség istenéhséggé transzponálódik („hadd csellengjünk hozzád, vagyonos Atyánk!” írja az *Aranyc.* versében).

Szükségesnek véljük, mert én így látom jónak, a *Boldogság nyitott könyv, tessék olvasni* c. versét ebben a kontextusban idézni. Az ember „nem tud szeretni éhgyomorra”, viszont a „hájjal emberszeretet jár”. A két sík, az anyagi és a lelki-szellemi sík egybeolvasztása jellegzetesen Jó Zseb Attila-i és olyannyira komplex, hogy az már szinte komplexus. A város peremén élő költő komplexusa, aki magát az „anyag gyermekének” tartja.

Ennek megértéséhez a grammatikát hívjuk segítségül hozzám. Az „anyag gyermeké” kifejezés alapja az anya-gyermek, hiszen az „anyag” töve sem más, mint az „anya”. Bár bizarrnak tűnhet a pénz és az anya illetén azonosítása, de álljon itt példának egy kevésbé ismert verse: *Egy büntetőtörvényszéki tárgyalás irataiból (BTK, Ady tér I. em. jobbra 5. ajtó)*: „Igaz-e hát, hogy őbelőle táplálkoztál, te élősdi...” Sz. L. S. már beavatott minket abba, hogy Jó Zseb Attilát az anya-hiány motiválta, de ő sem vette észre az igazi motivációt: a pénz-hiányát. A költő az anya hiánya után ugyanis a pénzbe (az anyagba) próbált kapaszkodni e két valóság – anya és pénz – azon benső hasonlósága alapján, hogy a pénz majd ugyanúgy táplálja őt, mint az elvesztett anya.

Ilyen előzmények után teljesen nyilvánvaló, hogy a lírai hőst a vers első szakaszában a bank előtt találjuk. Ha netán az olvasó furcsállaná, hogy autóval érkezett, annak álljon itt bizonyítékul az *Egyszerű ez* néhány sora: „Egyszerű ez. Mi már mótorral megyünk.” Éjszaka van, a „nyikorgó fékkel” mégis arra utal, hogy a hős fel akarja magára hívni a figyelmet. Más világ ez, más hősökkel! A „serényen” határozószó a sürgető kényszerre utal, a gyors meggazdagodás vágyára.

A második strofa visszakanyarodik a múltba. „Én még őszinte ember voltam, mikor a biciklimet toltam.” A Jó Zseb Attilára oly jellemző látásmódszer segítségével felfedezhetjük a külső és belső az onosságát. Az „őszinte biciklisben” a belső morál és a külső egzisztencia szoros és egymást feltételező összefüggését figyelhetjük meg véleményem szerint, ami azonos azzal, amit én is gondolok. A „voltam” múlt idejű létige visz minket vissza abba az időbe, amikor még több út állt a költő előtt. Hogy milyen hosszú utak, azt nem tudjuk, de azt sem, hogy mennyi, csak feltételezhetjük Némely Talán irodalomelméleti szakember kutatásai nyomán, hogy több mint két hexaméter. Jó Zseb Attila akkor még választhatott. Más verseiből tudjuk, hogy valóban elindult az „őszinte biciklis” útján.

„Én dolgozni akarok” – mondja *A Dunánál*, majd határozott céllal vág neki az életnek: „Kertész leszek, fát nevelek”. Kicsivel később *Favágó* c. versében már azt olvassuk „Vágom a fát hűvös halomba”. A csalódott költő ekkor teszi fel magának először a kérdést: „Miért legyek én tisztességes?” Úgy érzi, hogy fanevelő jószándéka minden igyekezete ellenére ellenkezőjére fordult; képletesen szólva ez az a pillanat, amikor a költő lelkében az „őszinte biciklist” halálra gázolja a nagyravágyó Opel. Visszaút nincs, ahogy Jó Zseb Attila írja: „Hagyják a dagadt széfet énram,/ mentem és bekódoltam némán.”

Hogy milyen ez az út, arra választ ad a költő egész költészete. „Öreg, én eztán lopni fogok!” – mondja a *Koldusok* sorai közt, majd a *Híd alatt* azt is hozzát teszi: „éjjel reszketve gyújtunk tolvaj lángot”. A költő számára ezen az úton sem könnyű elindulni, hiszen lelkében még küzd egymással a külső szegénység és a belső morál, míg-

nem a primér ösztön győzedelmeskedik a szekunder lelkiismeret felett: „Szegényember akkor lop, ha éhes” írja a *Szegényember szeretőjében*. Láthatjuk, hogyan utasítja el magától a felelősséget, hogy az egészet a kor nyakába varrja, amelyben él és amelyben a „büntelenség véték”, sőt még ennél is tovább merészkedik, mikor azt állítja: „tisztá szívvel betörök”. Itt váltja fel az „őszinte biciklist” a „jószívú rablót”, akit már csak a pénz-hiány motívuma motivál. Mi magunk, azaz én és én úgy gondolom, jól gondoljuk, hogy a költő későbbi verseiben ezt a „tisztá szívű rablót” azzal óvja, hogy tettét a sors és a kor elleni lázadásá formálja. A *Lázadó Krisztusban* azt mondja: „úgysem fizetsz meg munkámért eléggé”, majd minden erejét a bankvilág ellen fordítja: „Ejh, dönts d a tőkét...” A Curriculum vitae-ből tudjuk, hogy a költő a Mauthner-féle bankházban dolgozott, ahol megfelelő helyismeretre és információkra tehetett szert, mielőtt elindult volna a „tisztá szívű opelos bankrabló” aranyrögös útján. „Zord bűnös vagyok, / azt hiszem, de jól érzem magam.” – írja magáról a *Bűnben*.

„Mondd mit érlel annak a sorsa?” tehetnénk fel a kérdést, de nem vagyunk költők, hanem irodalomtörténész vagyok, és mi sem áll távolabb hozzám és közelebb tőlünk, mint egy költői kérdés, melyre a választ a harmadik szakaszban kapjuk meg.

Már a „de” ellentétes kötőszó is azt sugallja, hogy semmi sem úgy történik, ahogy azt a „tisztá szívű rabló” elképzelte. „Feltámadt a szél vihogva, s a bankók fényesen suhogva keringtek, szálltak a magosba.” Első kézenfekvő asszociációnk az lehetne, hogy költőnknek sikerült bankot robbantania, és jobban megy sora, de ha figyelmebben és értőbben nézzük e sorokat, rögtön látom, hogy szó sincs arról, amiről nincs is szó. *Gyönyörűt láttam* c. verse segít minket az értelmezésben: „Bankó a bombarobbanás s mint fillér száll szét szilánkjá.” Mindannyiunk számára nyilvánvaló, hogy miről van szó, de én még értem is, hogy a „minden egész eltörött” gondolat jelenik meg itt áttételesen, ahogy az *Eszméletben* is írja: „ami van, széthull darabokra”. Figyeljük csak meg, hogy a „szél” motívum versbe emelésével hogyan tágul a költő mikrokozmosza és válik egyre emelkedettebbé a vers. A szél mint a világmindenség összerendező eleme van jelen, mert miközben mindent szétszór, azáltal új rendet is teremt. S ha ehhez még azt is hozzátesszük, hogy a „szél”-ből ered a „szellem” kifejezés is, akkor teljesen érthetővé válik számunkra, hogy a költő – mint mindannyian – egy kozmikus tréfa áldozata lett. „Maguk meg szálljanak magukba!” – hangzik fel az áldozati düh. E támadás nem más, mint védekezés, a nevetségessé tett „tisztá szívű rabló” – ahogy S. K. írja s. tanulmányában – „utolsó hattyúhörgése”. Düh és könnyörgés ambivalenciája van e sorban, ember és sors küzdelmének két véglete: az egyéni dühös akarat és a tehetetlen belenyugvás alázata. *Tovább én nem bírom* c. versében írja: „Ó válts föl Isten végre engemet!” Amint láthatjuk, a pénzváltás motívumát a megváltás motívuma váltja fel a költő lelkében. Szükségnek érezzük a költő ismeretlen töredékét ideidézni:

*„Én még ijedős gyermek voltam,
az anyám szoknyájába bújtam.
De mostantól már bátor vagyok,
a nagy Istenbe kapaszkodok.”*

Nem szükséges, hogy erről bővebben szóljunk, de annyit meg kell jegyeznem, hogy e töredék a *No comment* kötetben kapott helyet. Költő és Sors küzdelmében Jó Zseb Attila látszólag szabadon választotta mind az „őszinte biciklis” útját, mind a „tisztá szívű rabló”-ét, de lényegében mégsem ő, hanem a Sors választott helyette,

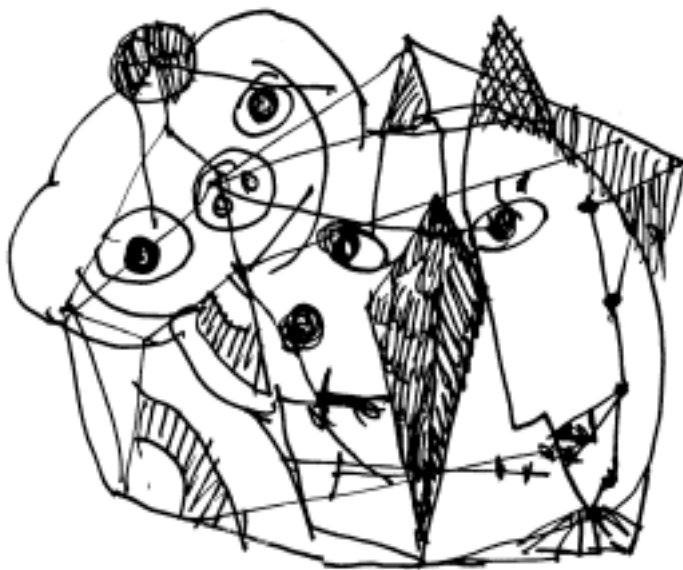
s minden vele foglalkozó irodalmár – beleértve minket is –, szerencséjére így lett belőle kiválasztott.

„Mi történik, mikor a pénz a levegőbe száll?” – teszi fel a kérdést *Szerelmes keserű hazafiságával* a költő. „Mi történhetne más, mint az, hogy „Sok zöldhasú lebben az égen”, állítja Ától Zéig, mert nem mélyedt bele kellőképpen a költő világába. Véleményünk szerintem ez az a pillanat, amittől kezdve a vers az eszmélés verse lesz. „Nem old meg semmit”, hangzik el a keserű igazság a pénzről, amely tényleg nem boldogít, ha nincs. „Nekem végem” – írja ezek után a költő prózaian. Ahogy Sz. Téta írja: „szétrobbant egy álmom, hogy új szülessék helyette”, így pusztul el szemünk láttára a pénz-költő ideálja, hogy helyette megszülessék a Költő. A „vihogó” szél itt változik át jótékony „szellemmé”, hiszen a költő a Sors által megszabott útra lép: otthagyja a pénz-determinálta „logika” világát és visszatér a „mamához”, az örök értékekhez. Nem véletlenül ad új címet később e versnek a költő, s e cím így hangzik: *Mennybemenetel*, utalva arra, hogy „mi jó dolga van Attilának”.

Összegzőképpen azt mondhatjuk, hogy méltán kulcsvers a *Mammon*, mert ajtót nyit szűk szellemi horizontunkra és bevezet minket egy tágasabb világba, a pénz-hiány úrját kitöltő lelki-szellemi univerzumba, e fénylő entitásba, hogy ennek fényében újramérhessük a költőt, mint „birtokát tulajdonosa”, legalábbis így gondoljuk én.

(Szónyben, 2001. április tizenhatodikán)

(Ferdítette: ÖRDÖG OTTÓ)

Ördög

KULCSÁR SZABÓ ERNŐ

Genézis, avagy a posztmodernitás recepcióbázisának diszkrepanciái

A modernitás kategóriájából a posztmodernbe való tranzíció punctum saliense a receptivitásnak ko-kreativitásként manifesztálódó possibili faktora. Az écriture automatique relációjában még lehetett a textusok konfúz, illetve diffúz momentumainak disztigáló koncepciójával polemizálni, de ma már ez a percepció – ko-kreatív mutánsként – nolens-volens bele van kódolva magába az interpretatív gesztusba. Az újfajta szignalizáció persze nem foghatja át a komplett recepcióbázist; itt csupán domináns tendenciáról beszélhetünk, amely azonban mind inkább az emóciók relativizálódása révén válik de facto szignifikánssá.

Paradigmánkra a posztmodern reprezentánsai eklatáns példákat prezentálnak. Ilyen Mindenekhy Kandi Kálmán *Genézis* című, a ko-kreativitást direkte kiprovokáló mementója:

*A vödör az udvaron áll.
Üres.
Most nem nézek oda. Oda
nem nézek. Most. Sőt, másb
ová nézek. Az udvaron vöd
ör. Most is? Áll? S üres? Tov
ábbá van-e ott udvar speciel?*

A mementor itt hipnotikus erővel szuggerálja az egzakt entitás (minden entitás!) örök deficitjét, a szenzoritás insufficiens mivoltának Ding an sich-jét. A parcelláit vesztett fluid világban nem lehet univerzális válaszunk semmire, ex nihilo nihil, sapienti sat, et caetera caeterorum. Ergo mindennek több individuális transzformációja van, mely egyben a saját reciprokját is involválhatja, tudniillik ab ovo supponál egy a receptor partikuláris optikájából materializálódó szupplementumot, melyben mindaz exponálódik, ami benne, a receptorban a sorok olvastán minden prekonceptió nélkül, sine ira et studio, szubjektíve evokálódik, pusztán az addigi életében akkumulálódott egzisztenciák szubsztrátumaként. Figyeljünk a *Genézis* titulusra, mely jól interpretálja az új, egyidejűleg kognitív és dekonstruáló világkép születését, olyanét, amely éppen attól világkép, hogy nincs és nem is akar az lenni, rábízva magát a ko-kreatív recepcióbázisra, fumigálva emennek az emotivitás skálafokai szerint alakuló diszkrepanciáit. És ezzel máris dokumentálhatóan, plusz in statu nascendi is, meg van haladva a „könnytől-könnyig” vagy – per analogiam – a „lélektől-lélekig” erodált, pauperizálódott modernitása.

Quod erat demonstrandum.

(Ferdítette: TIMÁR GYÖRGY)

ODORICS FERENC – POKOL BÉLA

Vázlat a (szép)irodalom és a(z irodalom)tudomány professzionális intézményrendszereinek egybevetéséhez

Kommunikálni pedig csak a kommunikáció képes.

(Niklas Luhmann)

0. Nullhipotézis: a tudomány alrendszerének fenyegetettsége...

Az itt következő dolgozat szerzői mind közszereplői, mind tudományos tevékenységük tekintetében egymástól igen távoli, de kétség kívül némi párhuzamosságot is mutató pályáivet tudhatnak maguk mögött. A honi közélet ideológiai/politikai törésvonalak mentén az utóbbi időben oly mértékben mutatkozik megosztottnak, hogy ezen megosztottság immár az egyébként ideológiai és pártpreferenciákat nélkülözni hivatott tudomány diskurzusterébe is begyűrűzni látszik. Kivonhatja-e vajon magát ez a stratégiaiak mondott terület a mindennapi konfliktusok harcteréről? Létrejöhet-e tudományos együttműködés a vélt vagy valós barikádok más-más oldalán feltűnedező szakemberek között? Ezekre a kérdésekre is megkísérlünk választ találni, amikor ezeddig egymásra nem reflektáló, de hasonló problémákkal vívódó tudományos munkáink (Odorics: *Empirizmustól a KONstruktivizmusig [EIT]*¹; Pokol: *A professzionális intézményrendszerek elmélete [PIE]*) konstruktív egymásba-olvashatóságának megvalósítására vállalkozva, egy részben semleges, kevésbé szaktudományos közegben próbálunk olvasókat nyerni, oly módon, hogy ki-ki a maga szakterületének eddigi eredményeit³ egy tágabb olvasói közeg számára is emészthetővé téve, de a másik felvetéseire is reflektálva, az ilyenkor megkerülhetetlen tudományelméleti kompromisszumok felvállalása révén, hol egyikünk a maga konstruktivizmust illető bizalmatlanságát (P.B.), másikunk a konstruktivizmus luhmannita ága iránti érzéketlenségét (O.F.) volt kénytelen/képes felfüggeszteni ezen szöveg realizálhatóságának érdekében. A tudomány diskurzusának lehetőségeit illető 'nagy kérdésekre' vonatkozó konklúziók levonását azonban mindketten célszerűbbnek láttuk a tisztelt olvasókra bízni.

¹ (EIT) Cikkek sorozatának következtében az Empirizmustól a KONstruktivizmusig c. (Odorics 1996) kötetben összegződött az általam az empirikus irodalomelmélettől a radikális konstruktivizmusig megtett tudományfejlődési ív. – O. F.

² ([PIE]) Két magyarul is megjelent könyvemben fejtem ki ennek elméletét, az első (Pokol 1991) magát az elméletet viseli címként, ennek továbbdolgozott, a szociológia diskurzusterének tudományelméletét is körüljáró változata a második (Pokol 1997) – P.B.

³ (eredményei) A dolgozat első két fejezete Pokol Béla, a harmadik és negyedik Odorics Ferenc munkája.

1. A műveleti konstruktivizmus és a professzionális intézményrendszerek elmélete

1.1.1. Niklas Luhmann funkcionális (al)rendszerelmélete...

...olyan speciális feladatok ellátására szakosodott komplex világtársadalomként látja az emberi együttélés huszadik századra kialakult változatait, melyekben az egyes szegmensek számtalan nyilvánvaló és rejtett szállal kapcsolódnak egymáshoz környezetként, miközben saját fennhatósági területeiken a maturanai modellnek megfelelően rendszerként, azaz autonóm, belső szabályaik szerint szerveződnek. Ez a világinterpretáció a szocialitás⁴ alapegységének a kommunikációt tekinti. (Ami nem áll távol a magukat konstruktívnek mondó egyéb tudományelméletek, így például az *empirikus irodalomtudomány* [EIT] tárgyfeldfogásától, ahol a vizsgálódások alapegységét a kommunikátok, illetve azok materializálódott bázisai, a szövegek képezik. – O. F.) A pszichikai rendszerek (tudattal rendelkező lények: ember ek) közötti kapcsolat a radikalizált konstruktivizmus monista interpretációelméletének következtében helyeződik át a cselekvésről a kommunikációra, mely az elérhetőség módjainak függvényében Luhmann szerint három, követőinek egy része szerint négy szinten, az interakció, (a csoport), a szervezet és a társadalom szintjén játszódhat le. E dolgozat tematikáját tekintve a továbbiakban e két (Luhmann-nál egy, azaz: a) középső szint bír központi szereppel, mivel az interakció szintje csupán az éppen jelen lévők számára teremti meg a kommunikációban való részvétel lehetőségét, a társadalom szintje viszont az általában elérhető kommunikációs lehetőségekre vonatkozik, azaz az információs forradalom korában (a mindennapi gyakorlati technikai és az általánosabb, pl. nyelvi problémáktól eltekintve): világtársadalom. A szervezet és a csoport – ahol az utóbbi csak annyiban tér el az előbitől, hogy a kommunikáció formalizálódott, normatív feltételei kevésbé kikristályosodottak, azaz a kellő távolság és gyakorlat hiányában reflektálatlanok, implicitek – szintjén zajló kommunikáció a tagság megléte/hiánya révén különül el a mindennapi élet diffuzitásától. (Ennek jelentőségéről szerzőtársamnak a luhmanni modellt a professzionizálás által megteremtődő *specifikus kommunikációs szelekciókat biztosító tartós struktúrák* kikülönülése által korlátozni kívánó elmélete kapcsán lesz még szó. – O. F.)

1.1.2. Parsons médiumelméletének empirikus konkretizálása...

...során alkotta meg Luhmann azt a modellt, mely a névadója részéről eredetileg pusztán teoretikusnak szánt felvetésnek az általános elterjedtséggel járó spontán és rendszerszerűen gyakorlati megfeleltetése után immár komplex társadalomértelmezési igénnyel lépett a szociológiaelméletek sorába, s a fenn vázolt konstruktivista elemek mellett a határmegvonás fogalmának bevezetése révén, mely lehetővé tette a mindennapok során együttesen megjelenő, de triviálisan is érzékelhető alrendszerek (gazdaság, jog, tudomány, művészet) éppen érvényes határainak (rendszer/környezet) elkülönítését, s nyerte el azon immár végsőnek tekinthető formáját, amely lényegileg is eltér a parsonsi spekulatív, a cselekvést középpontba állító hagyománytól.

A médiumelmélet átvétele és továbbgondolása mellett azonban még két másik alapfogalmat is megtartott szellemi elődjének eszköztárából, ezek az inklúzió (bevonás –

⁴ (a szocialitás) A terminus itt annyiban nem azonos a társadalmisággal, amennyiben az a luhmanni etimológizáló alapozottságú tudománykonceptió szerint a más tekintetben már foglalt társadalom terminustól kíván megkülönböztetődni.

O. F.) és a differenciálódás (kikülönülés – O. F.), melyek közül az előbbi a társadalmi folyamatokban résztvevők mind sokrétűbbé váló és mind kiterjedtebb „mozgósításáról” ad képet (egyre több triviálisan is regisztrálható alrendszer logikájának megfelelően szerveződő eseménynek lesz a társadalom egyre nagyobb hányada akarva, akaratlanul is részese), míg az utóbbi a funkcionálisan mind inkább elkülönülő alrendszerek belső önszerveződésének bemutatására szolgál (az alrendszerek igyekeznek pusztán saját belső elemeikből építkezve, önnön belső törvényeik szerint tovább [ön]épülni – O. F.).

1.1.3. A társadalom alrendszereinek funkcionális elkülönülése

Luhmann-nak a parsonsi médiumelméletet finomítva, s azt a bináris kódok/univerzális értékduálók rendszerével kibővítve sikerült megragadnia az egyes alrendszerek differenciálódásának (kikülönülésének – O. F.) folyamatát, minek során a gazdaság és a jog alrendszerének működését illetően azzal a meggyőző értelmezéssel állt elő, amely az első esetében az eredeti médium, a pénz helyébe a kifizetést tette, s a rentábilis/nem rentábilis bináris kóddal egészült ki, a jogrendszer továbbgondolása kapcsán pedig az addig megválaszolatlan politika ciklikusan megújuló terepuma is megnyugtató interpretációt nyert a hatalom médiuma melletti kormányra kerülni/ellenzékben maradni ’motivációs’ értékduál révén.

1.2. Luhmann diffúz médium- és kódelméletének professzion alapuló korlátozása: a professzionális intézményrendszerek elmélete (PIE).

Hosszas tanulmányozás után elvettem a mester által am atomizálnak ítélt, a szocialitás mind a három (négy) szintjén egyaránt, s többnyire egyszerre érvényesülni kívánó, egymásba mosódó alrendszerekkel operáló komplex társadalom elméletét, s figyelmeimet a szocialitás már említett *specifikus kommunikációs szelektiókat biztosító tartós struktúráinak* kikülönülésére koncentráltam. (Igy megkerülhette a konstruktivizmus szerinte nem elég biztos lábakon álló építményének a mindennapi kommunikációban létrejövő, átláthatatlanul diffúz képződményeit – O. F.) Vizsgálódásaimnak fókuszában ezek után immár csak a professzionálisnak tekinthető, szervezetenként jól elkülönült, egy-egy univerzális értékduál mentén rögzült (intézményesedett) társadalmi érintkezések maradtak meg, azaz az alrendszerek azon felsőbb rétegei, melyekben a résztvevők jól szelektáló (értékelő, jutalmazó vagy szankcionáló) kiválasztási mechanizmusok rekrutációs és szocializációs ’munkája’ után fejthetnek csak ki tevékenységet, vagy hasonló folyamaton átesett szakemberek (tagok) kalauzolása mellett lehetnek az önszerveződés magas fokán álló alrendszerek eseményeinek tevőleges/kompetens részesei.

2. A művészet és a tudomány mint professzionális intézményrendszerek

2.0. A művészet és a tudomány intézményrendszereinek alávetettsége és közvetítettsége

A rendszerelmélet egyik sarokpontja, hogy a differenciálódott, na jó: kikülönült terület a társadalom többi alrendszerének eseményeit csak a saját értékduáljának prizmáján átengedve képes be/átépíteni (identikussá tenni – O. F.)⁵. Van viszont két olyan „domináns” alrendszer, melyek értékduáljai felülírják ezt az elképzelést, s a kettős ra-

⁵ ([identikussá tenni]) V.ö.: Kulcsár Szabó Emő 1995 7-15.

cionalitás elvének megfelelően érvényesítik értékduáljukat a többi alrendszer terrénumán is. Ezek a gazdaság és a jogrendszer. Az utóbbi működése alól (elvben – O. F.) senki sehol és soha nem mentesülhet, hiszen ha bárki is megpróbálná, a jogrendszer erre specializálódott szervezetei igyekeznének betartatni vele a hatályos jogszabályokat, illetve felelőségre vonnák azok be nem tartása esetén. A rentabilitás figyelembe nem vétele kellő (ön)legitimáló képesség segítségével elkendőzhető, de ennek következtében az alrendszer autonómiája sérül, hisz működése kiszolgáltatódik a hatalom médiuma által működtetett politika alrendszerének a kormányon lenni/ellenzékbe kerülni dilemmájában rövidtávú előnyök elérése érdekében távlati célok kockáztatásának vállalására is hajlamos logikájának. Ezek a kísérletek az idegen médiumok hatása alóli mentesülésre szerintem nagyban torzíthatják mind a művészet, mind a tudomány alrendszerében résztvevők reputációs mutatóit. A megbecsültség indexe azonban más okból is 'torzulhat'⁶.

A professzionális intézményrendszerek eseményeit a nem szakosodott, pusztán „érdeklődő cselekvők” a maguk diffúz kommunikációik során – ha nem hajlandók, vagy nem képesek elég időt és energiát a professzionális kódjai éppen aktuális működési feltételeinek megismerésére szánni – csak ún. közvetítő-popularizáló eljárások redukált értelmezései révén léphetnek kapcsolatba az alrendszerekben zajló, mediatisztált folyamatokkal. Ezek azonban nem minden esetben azonos módon fejtik ki hatásukat, hisz amíg a művészet területén a népszerűsítő eljárások inkább elfogadhatóknak (legitimáló erejűnek) tetszenek a professzionális perspektívájából képzetlennek (naivnak – O. F.) minősülő műértelmezőknek, addig a tudományos kérdések tekintetében kevésbé kívánják magukat a közvetítő mechanizmusok vezetésére bízni, s inkább hajlandóak „elismerni” az alrendszer kompetenciáját, azaz véleményük kialakításakor inkább tiszteletben tartják az eredeti reputációs rangsort. (Az igazság és a tudományosság összetartozásának mítosza továbbra is kikezdehetetlennek látszik. – O. F.)

2.1. A művészet médiuma: a stílus, és értékduálja: a szép/csúf

A luhmanni életmű csak érintőlegesen, néhány szövegecske erejéig⁷ foglalkozik a művészet alrendszerével. A mester a tágabb értelemben vett (identikus módon magába épített világértelmezést – akár ideológiát is – magában foglaló) stílust teszi meg a művésziességet időben egybefogó, szimbolikus közvetítőeszközzé. Ehhez társul értékduálként a megformáltságra fókuszáló szép/csúf kettőse. Jelentős eltérés még a többi alrendszer értelmezéséhez képest azon meglátása, hogy a műalkotások esetében a rendszerből (pl. szöveg) kell megteremtteni a műértelmezés⁸ során magát a környezetet⁹ is.

⁶ ('torzulhat') Torzuláson itt az értékduálók belső logikájának teljes mértékben való érvényre nem jutása értendő, s nem egy ideális (normatív) állapottól való eltérés kárhozatása.

⁷ (néhány szövegecske) Pl.: Luhmann 1996, u.ő. 1981: Ist Kunst kodierbar?, ahhoz képest, hogy például a jogrendszernek köteteket szentelt, ez nem nevezhető elmélyült érdeklődésnek.

⁸ (a műértelmezés) A konstruktivizmus monisztikus tudásszemléletének megfelelően az érzékszerveken keresztül közvetítendő világ ('valóság') csak interpretációk láncolatán keresztül elérhető a pszichikai rendszerek számára (ennek mikéntje a pszichológia tárgyát képezi), világinterpretációinkról viszont kommunikációs kísérleteink révén próbálhatjuk meg orientálni embertársainkat. (Én itt szükségesnek látom retorikusan is elkülöníteni a művészetek értékduálja mentén artikulálódott kommunikátbázisokhoz [műalkotások, szövegek] kapcsolódó műértelmezéseket és az ezektől eltérő módon artikulálódó kommunikátbázisokhoz

2.2. *A tudomány médiuma: a ..., és értékduálja: az igaz/hamis*

A tudomány esetében, amely korántsem tekinthető parciális érdeklődésre számot tartó területnek – nem csoda, hisz az elméletek alkotásával idejüket múlatók többsége tudósnak mondja magát –, a szakirodalom nem nevez meg egyértelmű médiumot, ám az intézményesülést lezajlottnak tekinti, s az igaz/hamis kódjai köré véli szerveződni. Az egymással versengő tudományos konstrukciók mára általánosan elfogadottá, közhelyszerűen 'normatívává' vált nézetéből (Ez lenne az 'interparadigmatizmus' paradigmája? – O. F.) én arra következtetek, hogy a tudomány alrendszerének képződményeit térben és időben valamiféle, az innovatív kompetencia ([meg]újító hozzáértés) fogalomkörében keresendő, cseremédiummal lehetne nevesíteni, hisz az igaz/hamis kettőse csak úgy tud érvényesülni, ha a tudomány mindennapi gyakorlatában tevékenykedő ágenseket igen alapos rekrutációs, s nem ritkán hosszadalmas szelekciós eljárásoknak veti alá, miközben megköveteli tőlük, hogy amennyiben a pályán (azaz az alrendszeren belül) kívánnak maradni, akkor bizonyos időközönként tudományos/kutatási eredményeket produkáljanak¹⁰.

2.3. *A tudomány és a művészet értékduáljainak 'kiterjesztése'*

A tudomány professzionális intézményrendszerének belső (autopoietikus) sajátosságait firtató szakterület, a tudományelmélet(ek) legkedveltebb időtöltésének mindmáig¹¹ a paradigma és a legitimitáció mibenlétének taglalása látszik, melyek érvényességét igyekszik általánosítani, s a szaktudományok által elfogadtatni. Itt azonban a folyamat 'önmozgása' nem áll meg: a paradigmáknak a közvetítő-popularizáló eljárások révén történő általánosítása a mögöttük megbúvó ideológiák kimerevedéséhez vezet. Ezek felvevőpiacát a tömegkommunikáció és a politika professzionális intézményrendszere alkotja, s innen kerül át az ideológia a mindennapok diffúz kommunikációiba, hogy immár egy másik szinten (és formában) szolgálhasson (más) legitimitációs eljárásokat.

3. *Az irodalom professzionális intézményrendszere*

3.0. *Alrendszerek szorításában: interregnum*

A szaktudomány sajátos 'kettős racionalitású' térnyerésének lehetünk tanúi a kilencvenes évek magyar nyelvterületen zajló 'irodalomtudományos' gyakorlatában. Amíg a tudomány univerzális értékduálja az előbb vázolt módon közvetítődik és terjed szét a szocialitás különböző szintjein, addig a művészetek (főként az irodalom) ön-

'tartozó' [világ]értelmezéseket – ezt gyakorlati célból teszem [ne keveredjen], elméletileg nem látom védhetőnek. – O. F.)

⁹ (rendszerből a környezetet) L. Luhmann 1996.

¹⁰ (eredmények produkálása) Ha ez valakinek nem megy, akkor még nem rekesztődik ki automatikusan az őt foglalkoztató szervezetből, csak az alrendszerből, hisz még mindig nyitott előtte az oktatói pálya, vagy a normál tudományos gyakorlat. (A tudományos eredményeket közvetítő, népszerűsítő előadóként, esetleg a paradigma alakulásába bele szólóni nem tudó/akará fogaskerékként megmaradhat a gépezetben. – O. F.)

¹¹ (mindmáig) Természetesen Kuhn paradigmatis műve óta. V.ö.: Kuhn 1984.

azonosságának keresése a befogadásra látszik redukálni a művésziesség (az irodalmiság) mibenlétnek 'lényegét', s ehhez az őt az igaz/hamis kompetenciája révén legitimálni hívatott/képes szaktudományok ('[képző]művészettudomány, irodalomtudomány, színháztudomány') elméleti tapogatózásait is mozgósítja, s ezen szaktudományok a megfogalmazódott érzékenységtől, mint valós tudományos apparátus bevetését igénylő kihívástól inspirálva a műértelmezésen túli tevékenységeket – attól félvén, hogy azok korlátozni, vagy netán visszanyesni kívánják tárgyterületük nehezen kivívott autonómiáját – igyekeznek száműzni az általuk felügyelt professzionalitás terrénumáról, s tovább utalják az általánosabb érvényű (pl. társadalom) tudományok hatáskörébe. Problémamegoldó potenciáljuk egy része pedig a legitimálandó művészeti terület (irodalom) médiumát adaptálva a tudományos beszédmód játéktárához stilisztikai fordulatot hajt végre, s a szép/csúf értékduálja mentén orientálódva is igyekszik feltölteni a műértelmezések és az elmélet 'érveléstechnikáját' a potenciális fogyasztók részéről várhatóan örömmel fogadott, minden esetre számukra ismerős (s ez már fél siker – P. B.) elemekkel. Persze ez csak az 'irodalomtudomány' esetében megy ilyen simán, hisz mozgásba- vagy szövegbeöntöten jóval nehezebben lehetne közvetíteni a tudományos eredményeket a mégoly hálás felhasználóknak, mivel a műértelmezés kommunikálhatósága hagyományosan szöveg formában materializálódik.

3.1.1. Az irodalmi kommunikáció¹² alapegysége: a kommunikát és megjelenése: a szöveg

A konstruktivista tudományelmélet eredményeire támaszkodó empirikus irodalomtudomány (EIT), mivel – a rendszer-szerűség megnyilvánulásnak tanulmányozásán túli – ténylegesen megragadható tárgya, a kommunikát interperszonálisan nem hozzáférhető, s így néhány alapvető, a tudomány diskurzusának minimális keretfeltételéhez tartozó nagy hagyományú követelménynak (pl. a megismételhetőség) nem tesz eleget, ezért annak bázikus konkretizációját, a jelentésadekvátság anomáliájától megszabadított szöveget állította vizsgálódásai fókuszába, azaz az irodalomtudomány ágensei mű- és rendszerértelmezéseikről (elmélet) egyaránt szövegek formájában próbálják orientálni avatott (az irodalmat professziószerűen fogyasztó, illetve intézményrendszerének egyéb szegmenseiben is részt vevő) és avatatlan olvasóikat, kollégáikat és az időben erősen, vagy kevésbé el-különböződött 'önmagukat'. Egyébként ezt csinálja a szaktudomány nem konstruktivista, sőt a konstruktivizmust (hozzá hasonlóan – P. B.) elvető része is, de az irodalom alrendszerének minden más, mezei és kanonizált szereplője úgyszintén. A különbség az, hogy az előbbiek mindezt reflektáltan, (tudomány)-'elméletileg megalapozott módon' teszik.

3.1.2. Az irodalmi kommunikáció (szöveg)szintjei: a) létrehozás, b) befogadás, c) közvetítés, d) feldolgozás

a) Az irodalmi (szöveg)létrehozás az irodalom professzionális intézményrendszerében az írói kódok mentén konstituálódik, s szépirodalmi alkotásokat eredményez. Az intézményrendszeren belül létrejött azon szövegek, melyek konvencionálisan nem tekinthetőek/aktuálisan nem tekintődnek (szép)irodalmi (primer) szövegeknek, az iro-

¹² (az irodalmi kommunikáció) Ez egy afféle szórszálhasogató luhmannita 'pontosítása' az odoricsi/schmidti hagyomány irodalmi cselekvés terminusának. A hozzá tartozó kódok eredetileg nem binárisak. – P. B.

dalmi kommunikáció más (szekunder) szintjeire¹³ sorolandók. A szépirodalmi szint értékduálja a szép/csúf.

b) Az irodalmi befogadás (köznapiban: a műértelmezés, még diffúzabban: a szépirodalmi szövegek olvasása) az ún. olvasói kódok mentén orientálódik, s az intézményrendszer vélhetőleg leggyakoribb kommunikációs formája, még akkor is, ha többségében – és itt ne csak a 'naiv olvasókra' gondoljunk – nem eredményez interszjektívva tehető kommunikátbázist, azaz szekunder szöveget. Értékduálja az intézményrendszeren belüli generális szép/csúf aktualizált megszorításával érvényesül: befogadható/befogadhatatlan¹⁴.

c) Az irodalmi közvetítés elősegíti vagy késlelteti (durvább esetben megakadályozza) a szépirodalmi szövegek piacra jutását (a professzionális intézményrendszer szervezeti formái által lehetővé tett intézményekben való megjelenést), felelős annak megvalósulásáért, s az ún. cenzori kódok¹⁵ mentén orientálódik. Értékduálja az átengedhető/visszatartandó¹⁶.

Az irodalmi feldolgozás 'igazából' (a Pokol kollégának köszönhetően immár általam is követett elmélet [PIE] normáinak megfelelően) már az (irodalom)tudomány intézményrendszerébe lenne sorolandó, az empirikus irodalomtudomány (EIT) szellemében: a kritikusi kódok¹⁷ szerint orientálódik. (Többnyire azonban a tudomány igaz/hamis értékduáljának kiterjesztett verziója próbál általa érvényre jutni. – P. B.)

3.1.3. Az irodalmi kommunikáció csoport- és szervezeti szintje

A csoporthoz és a szervezethez való tartozást (azaz megfelelő tagsági viszony létesítését, fennállását és megszüntetését) az különbözteti meg egymástól, hogy míg az előbbi önkéntes és a felek kölcsönös megállapodása alapján realizálódik, illetve bomlik fel, addig az utóbbi formalizált feltételekhez kötődik, melynek körülményei a jogrendszer értékduálja mentén konstituálódnak: alapszabály, tagdíj, egyesületi törvény, ha a civil szféra részét képezik a magánkezdeményezés következtében létrejött irodalmi kommunikációt (is) ellátó szervezetek; még szorosabbak a megkötések, ha a közigazgatás fennhatósága alá tartozó közalkalmazotti minőségben töltenek be egyet-egyét az irodalmi kommunikáció fennvázolt módozatainak valamelyikéből a magukat kivételezett helyzetben¹⁸ tudható irodalmi cselekvők.

¹³ (más szintek) A dehonesztáló szekunder jelölés valószínűleg védeni szándékszik a szépirodalom státusát.

¹⁴ (befogadható/befogadhatatlan) Az általam itt javasolt, megszorított érvényű (nem egészen univerzális, azaz nem az egész professzionális intézményrendszerre kiterjedő, hanem csak az egyik, sajátos funkciót ellátó szegmensére érvényes) értékduál a felhasználó kompetenciájára vonatkozik, s nem mond értékítéletet a szövegről.

¹⁵ (cenzori kódok) Én sem tudok jobb terminust javasolni, ugyanakkor kötelességemnek tekintem felhívni az olvasó figyelmét arra, hogy e terminus diffúz használata szociokulturálisan túl van terhelve, s elfedi a közvetítésnek a szöveg piacra jutását elősegítő, pozitív pólusát, miközben túldimenzionálja a szövegek ugyanonnan való kiakasztásának lehetőségét. – P. B.

¹⁶ (átengedhető/visszatartandó) Az értékduál első tagja a közölhető lenne, akkor viszont ismét kimaradna a közvetítés ösztönző dimenziója (pl. a pályázat kiírás intézménye).

¹⁷ (kritikusi kódok) Én ezt nem, illetve csak megszorításokkal tartom szerencsés terminusnak, később talán kiderül, hogy miért. – P. B.

¹⁸ (kivételezett helyzet) A kilencvenes évekre az állam – egyéb iránt, pl. a kikülönülés elősegítése szempontját tekintve üdvözlendő módon – oly mértékben vonult ki az 'irodalmi élet-

Az irodalmi kommunikáció a) és b) pontban nevesített módjára inkább a csoport-szint a jellemző. Léteznek (bevallottan vagy impliciten) alkotói közösség-szerűen szövegeket létrehozó laza csoportok, egy-egy lap körül kialakult ún. műhelyek, de a szélesebb szakmai nyilvánosság elé az így létrejött szövegek is csak az irodalmi közvetítés lépcsőjén átszűrve, a szerkesztőség által felvállalt ~~cenzori tevékenységek~~ következtében jutnak el. (A nyilvánosság újabb kori formája a világháló, ahol a saját honlappal rendelkező ágensek [egyének és csoportok egyaránt lehetnek] képesek kiiktatni a piacra jutás ezen korlátozó/felügyelő szegmensét – bár egyelőre ez csak szimbolikus tőkével kecsegtető formája a rendszerbe való belekerülésnek.) Az irodalmi befogadás ilyen jellegű csomósodása már nem jellemző az irodalom alrendszerének professzionalizálódó köreire. Az értelmezői közösségek amatőr formái, az olvasókörök még talán itt-ott előfordulnak, de az intézményesedett 'együttes olvasások' inkább a szervezeti szinten, s ott is az irodalom alrendszerén túlra mutató helyszíneken realizálódnak.

A c) és d) alá sorolt kommunikációs tevékenységek azonban igénylik az összetettebb szervezeti formákat. A klasszikus közvetítói tevékenységet végző lap- és könyvkiadók kénytelenek alávetni magukat a 'többes racionalitásnak', s a jogrendszer, valamint a gazdaság sajátos logikájával is számolniuk kell, ha meg akarnak maradni a piacon. Az intézményrendszeren belül egyébként itt zajlanak a leglátványosabb – konstruktivista értelemben vett – kiszektálódási (differenciálódási – P. B.) folyamatok, itt a legélesebb a harc mind az olvasók toborzását, mind a kiadás forrásait kereső legitimációs tevékenységeket illetően. Így aztán az alrendszer autonómiája is ezen a téren a legsérülékenyebb. A feldolgozás (d) a tudomány szervezeti szisztémájába ágyazottan lenne illő, hogy orientálódjék. Kivétel a (nem szak)kritika, mely a szöveglétrehozás paradigmajelöltjeinek harcában játszik szerepet.

Van viszont az irodalmi szövegek befogadásának két olyan formája, ami ezen, azaz a szervezeti szinten realizálódik, még ha formálisan az irodalom professzionális intézményrendszerén túlra is kerültek, az egyik az irodalomoktatásban zajlik (a felsőfokúban műinterpretációnak, az alsóbb fokokon műelemzésnek hívják), ez köztes terület képez, a másik a szaktudományban, s elvben nem kellene, hogy köztes terület legyen, újabban terjedő gyakorlata viszont ehhez vezethet, hisz a tudományosság érvelési technikáját egyre sűrűbben és erőteljesebben elegyítik az irodalmi szöveglétrehozás alkotói (szép/csúf) kódjaival (a kolléga által is oly szívesen használt erotikus hozzáállással – P. B.), s egyre nagyobb az igény, hogy műértelmezési mintákat hozzon létre, ennek pedig elvileg nem a tudomány hatáskörében, szervezeti szintjén kellene történnie.

3.1.4. Az irodalmi kommunikáció intézményei: az irodalom diskurzusának műfajai: recenzió, esszé, tanulmány

A professzionális intézményrendszerek elmélete mögül azonban némileg kiütözik a szellemi nagypapa, Talcott Parsons spekulatív öröksége, hisz az alrendszerek univerzális értékduáljai még az összetett szervezeti formákkal bíró, erősen intézményesedett alrendszerek esetében, mint amilyen az irodalom, sem találja szembe magát vegytiszta kommunikációs eljárásokat megjelenítő szövegekkel. A primer, szépirodalmi szövegek

---

ből, hogy a diffúz kommunikációkra hagyatkozó érdeklődőhöz szinte nem is jut el más az irodalom alrendszerével kapcsolatos információ, mint az ezen 'visszásságot' felhánytorgató mediatisztált történetek.

esetében még talán eldönthető, hogy az irodalmon túli médiumok értékduáljainak eléggé identikus átépítési formáját mikor nem sikerült megvalósítani az irodalmi kommunikációs státusra pályázó textusokban. A szekunder formák esetében ez már sokkal összetettebb feladat. Es akkor ott vannak még az irodalom értékduálját közvetítő-popularizáló eljárások: a tárcsa, a recenzió és az interjú.

A tárcsa az irodalmi szövegek médiumát, a stílust próbálja közvetíteni a tömegkommunikáció csatornáin keresztül, általa egy-egy szerzői funkcióval nevesített eljárás mód (szerzői stílus) popularizálódhat, juthat el a potenciális olvasók szélesebb rétegeihez, s ha az élményszerzés médiumának szórakoztató/unalmas értékduálja maga felé tudja fordítani a számára teret biztosító média közönségének érdeklődését, akkor sokat haladhat előre az ügy az irodalom alrendszerén belül a szép/csúf és a rentábilis/nem rentábilis kettős racionalitásának egybeesését illetően is. A recenzió viszont a tájékoztatás médiuma révén szolgál információval (bír hírértékkel – P. B.) egy-egy új irodalmi kiadvány megjelenéséről, egy-egy (irodalmi)műalkotás aktualitási szintjéről, s többnyire a szakmai feldolgozásra vonatkozó jóslásokba is belebecsátkozik. Az interjú viszont a szöveg kontextusát próbálja a 'szerzői elv' révén hozzáférhetővé tenni a 'naiv olvasó' számára, miközben újratemti a jelentésanomáliát. (Sőt: még a luhmanni forma/kontextus kettősségre sincs tekintettel. – P. B.)

Az esszé viszont az irodalom alrendszerének adekvát műfaja. Szerepe hasonló mint a tudomány esetében az elméleté, hisz általában egy-egy alkotói hitvallás összefoglalására – önreflexiójára – tesz kísérletet, de ha ebben a mértékben nem is tekinthető minden konkretizációja összefogottnak, akkor is hagyományosan belőle nyer a szakma megerősítést egy-egy szerzői funkció stílusjegyeinek explikálásához. Funkcióval bír a szöveglétrehozás kódjainak legitimálási eljárásában, hisz megkönnyíti a mellette való érvelést, így közvetve a mások olvasatai által vezéreltek nem elhanyagolható tömege részéről való befogadást, miáltal elkerülheti a kiszektálódást – na jó: differenciálódást –, azaz eldőlhet, hogy bele tud-e illeszkedni (értsd: nem lóg-e ki túlzottan) a számára a működés keretfeltételeit biztosító irodalmi diskurzusba/ból. A kritika is hasonló szerepet tölt be, és sajátos szimbiózisban él a szépírói esszével (műfaját tekintve maga is az, persze szekunder jellegű – P. B.). Szerzői, stílári eljárásokat, irodalmilag identikusnak gondolt viláértelmezéseket próbál meg elfogadtatni/kirekeszteni az irodalom professzionális intézményrendszerének komplex működésű piacán/-ról.

A tanulmány viszont értékduálját tekintve retorikus műfaj. Az irodalmi feldolgozás eszköze, a tudomány és művészet kettős racionalitásának igyekszik megfelelni amikor – a megrendelők nyomásának engedve (az üzlet az üzlet) – műértelmez (rendszerértelmezés helyett – P. B.), némi identitásbéli zavart vélek nála felfedezni, mivel nem ritkán nevezi magát szakkritikának. Az EIT pedig határozottan a művészet értékduálja mentén orientálódónak gondolja a műértelmezést, így a retorikus (tudományoskodó) műértelmezést is. Ráadásul ez – a popularizálódott paradigmajelöltek igazságérvényeinek mintájára – könnyen elveszítheti ideologikusságát rejtő lenge fátylát, s akár dogmává is merevedhet.

A gyakorlatban azonban inkább csak a diszkurzív tér kényszerítő ereje révén határozódik meg az egyes szövegek 'státusa'. A szövegek maguk kevert orientációjúak. Egyaránt rendelkezhetnek irodalmi, tömegkommunikációs és tudományos dimenzióval (hogy csak az imént érintett területeket soroljam).

3.2. Az irodalmi kommunikáció kiterjedtsége: elitizmus/popularizmus/populizmus

Hajlamosak vagyunk (véltetőleg szocializációs okokból – P. B.) irodalomként csak 'az igazán szép' szépirodalmat tételezni, azaz az ún. elit vagy arisztokratikus irodalmi alkotások szövegtömegét tekinteni szépirodalomnak, az ide be nem került szövegek halmazát, bár sikeresen átestek az irodalmi közvetítés előszelektációs mechanizmusán, s megjelenhettek az irodalom professzionális intézményrendszerének szervezeti által határolt diskurzustérben, úgy kezeljük, mintha nem lennének jogosultak arra, hogy a szépirodalom kitüntetettjei közé soroltassanak. Ez részben ön(rendszer)kritikát jelent, mely a szelektációs mechanizmusok elégtelenségére apellál, részben 'spontán intoleranciát' rejt: a saját ízlés/értékvilágunktól eltérő, az azzal szembe helyezkedő alkotói eljárások létjogosultságának el nem ismerését. Azt illetően ugyanis minden valószínűség szerint könnyen közös nevezőre jutnánk, hogy a rendszerben futnak oda nem való szövegek, de hogy melyek ezek, azt illetően már nem igazán lenne képes a szakma konszenzusra jutni.

A csomósodások a politikum és a szórakoztatás irányai mentén valószínűsíthetőek. Azaz vannak szépirodalmi szánt szövegek, melyek számunkra inkább politikai-lag/ideológiailag orientáltak (ezt a korpuszt képviselői irodalomként is szokás emlegetni – P. B.), s vannak olyanok, melyeket inkább az elsődleges élményszerzés értékduálja (szórakoztató/unalmas) mögé utalnánk. Sántha Attila egy írásában¹⁹ ezeket is külön kánonra tartja jogosultnak, s elveti az elitizmus/arisztokratizmus jéghegyének vízszint alatti, beláthatatlan, s ugyanakkor leértékelt szövegeként való kezelését. Javaslatára szerint több, az itt felkínáltak tükrében három, párhuzamos kánonnal kellene számolnunk, amelyek mindegyike jogot formálhat az irodalmiság ismérére.

Ezt a jogigényt én is indokoltan vélem, bár nem egészen azonos érvek alapján. Én szépirodalmi jellegűnek gondolok minden olyan szöveget – ha ez eddig nem lett volna eléggé egyértelmű –, amely bekerült a szépirodalom professzionális intézményrendszeré által működtetett szervezeti keretek közé, s így a szakma egy bizonyos része a stílus médiuma által orientálódottnak vélte. Az, hogy ezek a populizmus (helyes/helytelen) és/vagy a popularizmus (szórakoztató/unalmas) értékduáljai mentén is orientálódnak, még nem lehet kizáró ok. Ez számomra egyrészt azt bizonyítja, hogy az irodalmiság megítélése történetileg nem állandó, normatív szempontokból áll össze, másrészt hogy a kikülönülés zajló folyamatában az irodalom alrendszere még aránylag nagy mozgásteret bír, szabad terület.

3.3. Az irodalmi kommunikáció médiuma: a stílus megújulási képessége

A konstruktivista tudományelmélet megkülönböztet kognitív és triviális rendszereket. Az utóbbiak mindig ugyanazt az eredményt produkálják változatlan feltételek mellett, az előbbieket viszont képesek 'tanulni', azaz tapasztalataikat fel tudják használni a rendszer önépítésekor. Az irodalmat én ilyen kognitív rendszernek gondolom, melynek – mivel mentális képességekkel bíró pszichikai rendszerek kommunikációs kísérletei révén konstituálódik – lehetősége van arra is, hogy az időben felhalmozódott variációkat számon tartva szelektáljon, s újítsa meg önmaga játéktárát. Mivel az irodalom önmegújulásának folyamatát nem befolyásolják a közvetítés mechanizmusán túl

¹⁹ (egy írásában) Sántha 1996

más normatív szelekciós és előzetes legitimációs eljárások, ezért az irodalom kognitív megújulási képessége igen nagy variációs lehetőség számmal (Pokol kollégámnak is tetőző diffúzsággal szólva: szabadsággal) bír.

3.4. A stílus közvetett 'befolyásolhatósága'

A stílus (konstruktivista értelemben használva – P. B.) maga is világinterpretáció, így óhatatlanul tartalmaz más médiumokból átszivárgott popularizált elemeket (az irodalmiság téje ezek identikus átépítése), melyek befolyásolják működését. A funkciók szerint kikülönült alrendszerek hatásának az életvilágba való begyűrűződése a habermasi terminológia révén 'gyarmatosodásként' terjedt el mind a tudományos, mind a diffúz használatban. Ezt a sorsot kölcsönhatásaik révén az alrendszerek sem kerülik el. A szépirodalom értékduálja is 'gyarmatosodásnak' (a PIE felől nézve nem kívánt befolyásolásnak – P. B.) van kitéve:

a) A tudomány inklúziója által (a tudományos igazság kihatása a stílusra)

A tudományos igazságok diszkurzív keretükből, versenyhelyzetükből kiszakadva, többnyire a közvetítő-popularizáló eljárások révén kerülnek át az irodalom alrendszerének terepére, kivételt képeznek a szaktudomány általi közvetítettségű 'igazságelemek', melyek kevésbé vannak kitéve a leegyszerűsítő értelmezések veszélyének, bár ekkor sem árt a magát egyedül érvényesítő hirdető, szubsztanciális igénnyel fellépő igazságigényt alávetni az identikussá tevés eljárásainak, így talán még a diffúz kommunikáció elképzelése is elképzelhetővé válik, s szép(pé is) lesz az, ami ('eleve') igaz.

b) A politika inklúziója által (a hatalmi/ellenzéki távlat és a legitimációs eljárások)

A politika (a fukuyamai értelemben vett liberális demokráciák életviszonyai közepe – P. B.) csak a kettős racionalitás alól kibújni igyekvő professzionális intézményrendszereket képes tartósan befolyásolni (más politikai berendezés mellett a kikülönülés egyébként is csak nominális, a szocialitás minden szintje és formája a hatalom logikájának alávetett). Ha az irodalom intézményrendszere rövid távú támogatások reményében nem mond le önnön legitimációs eljárásainak, az éppen aktuális játéktárak értékelési, jutalmazási/szankcionálási módjainak érvényesítéséről, akkor minden esélye megvan arra, hogy sikeresen szálljon szembe a politika részéről történő ilyen kísérletekkel. Egyébként minden közvetlen (a szakmai nyilvánosság prizmáján át nem engedett) támogatási formával reputációs listáinak (kánonjainak) torzulását, azaz az addig kivívott autonómiáját kockáztatja.

3.4. Az irodalom értékduáljának közvetett kiterjesztése az oktatásra és a tudományra

Az oktatás köztes területére – a sajátos szervezeti szimbiózis révén – eleve csak a tudomány területéről érkehetnek külső értékduálok mentén orientálódott eljárások. Az irodalomtudomány, mint szaktudomány, képes továbbadni az oktatás számára a kilencvenes évek trendjét, az erotizált tudományos beszédmódot, de az az oktatás közép és alsóbb szintjeire nehezen, időigényesen tud csak eljutni, hisz az oktatás ágensei sokkal inkább ki vannak téve formalizált normatív eljárásoknak eszköztárak megújítása során, mint maguk a művészetek. A tudomány ágenseinek azonban, amikor elfogadják ezt a tudomány hagyományos beszédmódjáról (retorikus) a művészetére (erotikusra) váltó stilisztikai fordulatot, azzal is illik tisztában lenniük, hogy bár tudományos levezetés eredményeként lehet érvelni az erotikus és a retorikus megszólalás egyenrangúsága mellett, de e váltással, illetve – puhábban – regiszterkeveréssel médiu-

mok is keverednek, s ez egyfelől, a feldolgozandó szakma (szépirodalom) képviselői felé kiterjeszti legitimációs mozgásterüket, másfelől viszont a tudomány értékduáljától távolodván csökkenti is a szaktudományon belüli érdekérvényesítő potenciáljukat.

4. Az irodalomtudományról mint köztes területről mondottak összefoglalása

4.0. Az irodalomtudomány mint köztes terület

Az irodalomtudomány státusa a múltban is csak az ún. szellem- vagy interpretatív szaktudományok tudományelméleti bázisának az ún. valóság tudományok módszertanától való elkülönítése (értékduálján korlátozott, másként történő érvényesülése) révén vált védhetővé a tudomány professzionális intézményrendszerének kikülönülése során. A konstruktivista, a világ megismerhetőségét ismeretelméletre szűkítő tudományelmélet ezen dualizmus áthidalására (az igaz/hamis értékduál érvényességének egységesítésére) tett kísérletet, de meglátásai nem estek át még olyan hatásfokú (sikerű) közvetítő-popularizáló eljárásokon, hogy 'igazság-tételei' legalább a szaktudományok esetében sikeres (forradalmi) nézőpontváltásokhoz vezettek volna. Ennek több oka is lehet. Az irodalomtudomány egyes magyarított iskoláiban lezajlott ugyan a konstruktivista tudományelmélet alapjainak szelektív átépítése, azaz beszélhetünk a nézőpont némi nemű eltolódásról, de ez irányba mutató radikális váltásról nincs szó.

Az átvenni nem kívánt eszmék közül látszik sarkalatosnak, s ezek figyelembe nem vételére alapozza az irodalomtudomány köztes területté való átcsúszásának tendenciáját (s erre nem mint a radikális konstruktivizmus megvilágosító eszméjét elutasítókat fenyegető sötét veszélyre, hanem mint a műveleti konstruktivizmus paradigmájából szemlélő előtt konstituálódni látszó eseménysorra szeretném a olvasók figyelmét felhívni²⁰) azaz a:

- a) az műértelmezés szép/csőf szerint orientálódása
- és az
- b) az erotikus és a retorikus beszédmód alrendszerfüggő értékduáljaira.

4.1. Kísérlet a tudomány értékduáljának kiterjesztésére: a szakkritika

A szakkritika akkor látszik átváltani köztes területté, amikor saját, a tudományosság diszkurzív keretfeltételeit mind eredményeiben (igaz/hamis), mind külsőségeiben (retorikus) megtartani igyekvő beszédmódjának tárgyterületét a műértelmezést teszi meg, s az igazság (kompetencia) birtokosának nehézvértjében foglal állást az alkotói eljárás módok (játéktárak) érvényesítésének (kritikusi) küzdelmében. Számításba illene vennie, hogy e konstruktivista szempontból pályamódosításnak minősülő tette nem mentheti át az addig felhalmozódott reputációs tőkéjének minden dimenzióját, s a más típusú (heterogénebb) szocializációjú befogadók (saját stiláris kompetenciájuk függvényében orientálódva) esetleg értelmezhetetlennek minősítik érveléstechnikáját. (A szerephalmozásokat persze nem lehet, s nem is kell 'kiküszöbölni', legfeljebb reflektálttá lehet tenni.)

²⁰ (figyelmét felhívni) Mindenki lépik egyet. Pokol kolléga a konstruktivizmust illető aggályait illetően, én a konstruktivizmust radikális vonulatának képviselőjét illetően. (Együttműködésünket lehetővé tevő nevezőként előzetesen Luhmann műveleti konstruktivizmusát jelöltük meg. – P. B.)

4.2. Kísérlet a szépirodalom értékduáljának kiterjesztésére: az esszé

A szaktudomány diskurzusterében terjedni látszó esszé műfaja, nem azért jelent szerintem megvitatásra javasolandó problémát, mert a laikus szemlélő számára újra elfogadottá tesz egy az 'élménytudomány' kiszelektálásával már a mezőtől megszabadított műfajt, hisz világinterpretáció tekintetében e két felfogás igen távol esik egymástól, hanem mert a tudományos eredményeket, látásmódokat közvetítő (olykor popularizáló) szerepe²¹ mellett, az irodalomtudomány önlegitimációját is átölthetja egy másik értékduál mentén orientálódó közege, miközben saját eredeti közegében csökkenhet ugyanezen képessége.

4.3. Az empirikus irodalomkutatás eddigi kudarcai

A magyar nyelvterületen zajló konstruktivista tudományelméleten alapuló irodalomtudományos kezdeményezések kérészettségét abban látom, hogy túlságosan is elébe mentek a tárgyterület által orvosolandónak vélt, főként műértelmezési problémák kezelésének, s csak érintőlegesen foglalkoztak a tárgyterület ágenseit kevésbé izgató kérdések, nevezetesen az irodalom működésének, az irodalom rendszer diskurzív keretegyüttesének az értelmezésével. Pedig ez utóbbinak mind a professzionális, mind a diffúz dimenzióban való kutakodása is az irodalomról való ismeretek elmélyítését jelentheti, még ha nem is kecséget gyors, az intézményrendszer napi gyakorlatában is könnyen kamatoztatható eredményekkel. A tudományosság viszont egy ilyen kísérlet által csak erősítheti mind irodalmi, mind diffúz pozícióit. (Persze az esetleges eredményeket szükséges lesz majd megfelelő módon kiközvetíteni. – P. B.)

BIBLIOGRÁFIA

- KUHN, Th. S. 1984, *A tudományos forradalmak szerkezete*. Budapest, Gondolat.
- KULCSÁR SZABÓ Ernő 1995, *Történetiség · Megértés · Irodalom*. Budapest, Universitas.
- LUHMANN, N. 1996, *A műalkotás és a művészet önreprodukciója*. =: Testes Könyv I., Szeged, Ictus deKON-KÖNYVEK 9. 113–158.
- ODORICS F. 1988b, *Új paradigma-e az empirikus irodalomtudomány?* In: Helikon, 1989/1. 4–22.
- ODORICS F. 1990, *SZÖVEG: a konstruktivista szöveg*. In: Literatura, 1991/2. 145–152
- ODORICS F. 1991, *Empirizmus vagy konstruktivizmus?* In: Literatura, 1992/1. 26–47
- ODORICS F. 1996, *Empirizmustól a KONstruktivizmusig*. Szeged, Ictus/deKON-KÖNYVEK, 9.
- POKOL B. 1991, *A professzionális intézményrendszerek elmélete*. Budapest, FKI.
- POKOL B. 1997, *Szociológiaelmélet*. Budapest, FKI.
- SÁNTHA A. 1996, *A populáris irodalom elmélete (f)elé*. = Pompeji, 1996/3-4.

(Ferdítette: PAPP TIBOR)

²¹ (közvetítő [popularizáló] szerepe) Ez önmagában csak megkönnyíti a szaktudomány, s közvetve a tudományelmélet társadalmi elfogadtatásának folyamatát.

Az életúton mit keresek?

Határ Győző beszélgetése Kabdebó Lóránttal

192. FOLYTATÁS

Hol is hagytuk félbe múltkor ezt a muzeális célzatú elevenen boncolást, Lorcsikám? Az én itteni sátorverésemnél, jurtaállításomnál Wembleyben. Vagy hogy valaki ősmagyarkodó, megcocacolásodottan kumiszillatú, millenáris honvisszafoglalósdinak ne vegye, mondjuk így: fészekrakásomnál. Hongriuscule-ünk megteremtése honalapítás is volt persze, egy igazibb és nyíltontnyitottabb hazáé, mint amelyet annak idején hagyton hagytam magam mögött másodjára illegálisan, az előzőnél szerencsésebb kimenetelű nekirugaszkodással.

– És kis Rodostód...

– Nos, arra az egy idő tájt dívó kérdésre, hogy kuruc vagyok-e vagy labanc, függő válaszom boldogan banális: attól függ. Attól lengedezik és lógadozik, Lorcsi, mikor melyik szükséges ahhoz, hogy magyar- és világpolgári identitásomat megőrizhessem, amelyben magyar anyanyelvem és kultúráim ugyanolyan fontos, mint a világ és a polgár, az, hogy az ember otthon érezze magát az Art du Modernben, a Brittitben, a bécsi Kunsthistorisches Museumban vagy újabban – a rendszerváltozásnak hála – a Zwingerben is, ne csupán a délibábos Hortobágy még oly csinoska tanyamúzeumában. Babaházam tanúsítja, ott is illetékes vagyok: *malomalji fokost* ugyan hiába keresnél benne, de matyó és kalotaszegi hímzéseim, pöttöm pásztorkáim, csuhé pulim-szamaram épp oly fontos, mint Tandori berkeiben a plüss mackók. Ámde kurucnak e megszorítással sem valamelyik Jókai-elbeszélésből ismert copfos, fitymás-süveges marta-lóc módján képzelem el magam (emlékeztetek, Lorcsi, *A nagyenyedi két fűzfa*, az *Ocskay brigadéros* vagy akár *A két Trenk* fegyver- és köpönyegforgatásban vitézkedő kurucaira!), hanem inkább ama dicső, száműzött fejedelemre utalnék, akinek konfesszióírói rangját aligha szárnyalhatom túl e szerénytelen-szerény vallomásaimmal, hisz' jószerivel írófejedelem is volt, habár ugyancsak száműzötten, mint jómagam. II. Rákóczi Ferenc Európa egyik legműveltebb tollforgatójaként több nyelven is kuruckodott, s nem csupán nyergelj-nyargalj módra, paripán, fegyverben. Az olyan kuruckodást nem szenvedhetem, amelyet a Budai Várban terpeszben álló, egyébként daliás-szép kuruc bronzvitéz herendi porcelánból való szériamásolatocskáihoz hasonlíthatnék: tudod, a könnyűlovassági szablyája élet hüvelykujjával kóstolható, nyalka huszárra gondolok, melyről – képletesen is értve – annyi kópia készült, amennyivel

a világból kikergettük volna Caraffa, Belgiojoso, Heissler, Heister, Schlick, Rabutin és Pálffy tokosan-loboncosan sürgő sergeit. A *kuruc* időhöz-helyhez kötött történelmi fogalom, s ha évszázadokkal később metaforikusan használjuk, megfelelő helyzetértékelés szükséges. A „kuruc-e ön?” fátumprovokáló kérdés újabb keletű köztudatba hajintója (aki előkelő labanc és kuruc felmenőkre egyaránt visszatekinthet) mellesleg volt úgy, hogy maga is kurucként hadakozott a közírásban, olykor derekasan. S meg ne feledkezz arról, Lorcsikám, hogy Szekfű Gyula labancsága sincs híjával nagy igazságoknak, legalábbis abban az időszakban, amikor még nem neveztetett ki moszkvai nagykövetnek „Virág elvtárs”-ként, ahogy a derék Lengyel József nevezte el. Szekfű nem éppen Ady „Eb ura fakó, Ugocsa non koronat” bercsényies kurucossága ellenében hirdetett igazságokat, csupán a millenniumi „kurucok”, a Beóthyek vagy a tárogatót ügyesen billegető Thaly Kálmánok és politikai megfelelőik ellen. Ady is oda-odasuhintott az ilyenek felé, hogy elváljon a feka a májtól. Te, Lorcsikám, jól tudod, hogy távol áll tőlem a rosszmájúság, de ha jól pilácsolsz körül a Rákóczi téren (vagy kicsivel kijebb, az újabban kijelölt türelmi zónába vetvén tekintetted), az ott sorton-sorjázó, szemcsiklandozó, tomporka-riszáló *kurucok* és az őket megvető pillantással sújtó konzolidált hölgyek némelyike nyugodtan helyet cserélhetne, mint a jó emlékezetű Tersánszky Józsi Jenő beszélyében a céda és a szűz. Egyesek szerint a labanc ma a világbankfival egy; mi több, a világbankfi labanc a köbön, habár nem füstös muskotérral, hetesvásznon szereléssel, hanem bankáreleganciával, csuklóláncon fityegő aktatáskával, részvény- és háztömbökkel és maroktelefonnal fölfegyverkezve jön BMW-n, Mercedeszen. Ahogy Karinthy mondaná.

- Mármost...

- Mármost, ahogy mondd, Lorcsikám, mármost a verseimre visszatérve, joggal tehetnéd föl azt a kérdést, hogy eme gyémántfényű klapanciák, e könnyecsatornákat viszkettető gyöngyszemek vajh hangosak-é, avagy halkkal dúdoltak, netalántán suttogók, mint a túlrett szecesszió bulvárszínpadán az egyfelvonásos dramolettek ifjú koromban divatos suttogó baritonjai, akik elfojtódást mímelve, bujaérzéken bűgton bűgták az elcsavarintásra szánt asszonyfejcskék fürtök födte hallónyílásába parázna szavaikat.

- ...Föltehetném ezt a kérdést?

- Hogy föltehetnéd-e? Magam is ezt tenném a helyedben. Hogy verseim harsányak-é vagy csöndeskék és titokrejtők; gyóntatószék-diszkréten fülbe súgók-e avagy a világért-ki-nem-mondanám-szemérmességű, intern ügyeim az internet palackpostájára bízó exhibíciók; hogy gondolatkuporgató ösztönmegnyilvánulások-e, vagy épp ellenkezőleg, a léleknek rengéseit szublimáló eszmeftuttatások, – azt bizony, Lorcsi, magam se tudnám megmondani. Egy azonban biztos: anyanyelvterületemen elhallgattatásra ítéltetvén ki kellett dolgoznom ideki, extra Hungariam a messzire elhallatszó segélykiáltás

technikáját, melyben épp az a szemérmesség, hogy semmit sem rejtek véka, szakajtó vagy mosogatóvándling alá, s aki ezt érti, az Petőfit is érti, aki derekas őszinteséggel adta hírül, hogy nem állhatja a szerénységet, átgázol rajta, mint bivaly a hangyaváron, tücsöktanyán.

- *Egyáltalán mondta... mondhatnánk-e...*

- Hogy mondhatnók-e? Csakis ezt mondhatnók, Lorcsi, Lorito, Loretto, és mondhatja mindahány eszemadta tudora, ki beleássa vagy -ártja magát kontinentális költészetem titkaiba. E jelzőt, amelyet poézisem elé biggyeszteni begyert biggyeszítve bátorkodék, szerénytelenségnek ne vedd: a különféle nagykövetségekkel övezett, előkelő negyedben meghúzódó pesti szállodában, ahol először személyesen szót váltottunk, *kontinentális reggelinek* nevezték a penziós löncsöt. S gondolintanád-e, Lorinjo, mily banális étket takart emez exkluzív elnevezés? Egy szelet parízert egyetlenke Rákosi-pékje-pottyintotta zsömlécskével és egy fél földimogyorónyi marmeládot vegyes erdei gyümölcsből, gyűszűnél nem nagyobb műanyag tartálykában, lehúzható ezüstpapír fedelcskével, bizony, Loretino. Nem vagyok nagyétkű, nem is panaszképpen mondom ezt, hiszen épp elég ennyi a fél fogamra. Csak azért mondom, hogy tisztan tisztázzam: verseimről nem kell valamiféle töltött pulykára gondolnod, amikor néven nevezem *kontinentális* érvényüket; nem is a Szigetországtól hátrólok el így magam a kontinensen túlra. Isten őrizz, hogy azokra a szemérmetlenül széttárt combú, Bonyhádön hizlalt és London királyi negyedében feltálat karácsonyi pulykasültekre gondolj, melyek az én fürjcskékre szabott étvágyamat sokszorosan meghaladják.

- *Így tehát...*

- Így tehát, Lorcsikám, igazad vagyon, mint mindig: verseim hangereje valójában a szemérmes sztentórság és a hajóágyú elsütőszerkezetére kapcsolt sutogás véglete közti, meglehetősen széles sávban lokátorozható. Nem úgy, mint az interkontinentális rakétáké s a helyből felszálló szuperszonikus repülőgépeké. Túltengésen innen, de a minimal art alszerénységén túl. Egy fél s egy egész világháborút, miegyebet átvészelve nem szeretem a militáns hasonlatokat, de a National Mariner Museumban ma is látható az első világháború egyik Churchill pezsgővel-felavatta és (á la Gábor Áron) felvirágozta torpedórombolójának messzehordó vezérágyúja – abból kell kiindulnod, hogy követni tudj, Lorcsikám, mint az úrben Ádám Luciferkót. Az az álgú Doverből telibe tráfalta a németek támaszpontjául szolgáló Helgoland világítótornyán szarva közt a szitakötőt. Nos, nekem ennél is többet kellett teljesítenem: olyan fároszi messzeségbe kellett világítanom, hogy amit Londonban belemondok a mikrofonba, az Gyomaendrődön s még azon is túl fényt gyűjtsen a fejkben. Te tisztában vagy a szinesztézia törvényével, Lorcsi: a hang olykor kétezer mérföld messziségre világít.

- *Elvilágút még tovább is, tanúsíthatom.*

- Nem tudom, Lorcsikám. Ha igen, hát mit is mondjak: nem eléggé. Az irodalmat nem decibelekben, nem luxokban mérik. Phoebusi közíróigazam talán el-elfénylett valameddig, de az a tűz, amelyet verseimben Dionüszosz oltárán gyújtottam, féltő, hogy kevesünk magánügye maradt. Valljuk bé, Lorcsim, Wembley a magyar fülekben még mindig a 6:3-at jelenti, esetleg teniszben a Davis-kupát, s nem az én Hongriuscule-öm fároszát.

- *De hiszen...*

- Jól hajintod közbe kotnyeled, bambino Loretino, hogy hiszen ezek a fárosztüzcscék csak a Weöres Sanyi könyve födelén látható, gyönyörűszép Illés Árpád-festmény Tűzkútjának lángoszlopintenzitásával mérhetők, – ámde mit tesz Isten: amikor Sanyiék végre valahára meglátogattak, menten mentek, mint akiknek sürgős dolguk támadt valami helyi, albioni nevezetességnél, talán T. S. Eliotnál, talán a Londonban vendégeskedő Ungarettinél vagy Quasimodónál –, a jó ég tudja, kinél, tán Stratford-on-Avon irányában tűztek el asztaltáncolatni-szellemidézni; az is lehetséges, hogy valamelyik széllel bélelt magyar emigráns szerkesztőségi főcsővezetőnél vagy egy pár magyar szót nyögdecselő angol műfordítónál tették tiszteletüket, akinek majd a körmire nézek, hogy' boldogul englishül a *Csiribiri bojtorjával* s a *lélek lép a lajtorjával*; boldogul-e vele úgy, mint Aranyunk a Szentivánéji álom *fairy spring*-jével, tündéreivel-manóival. Sanyi úgy jött, mint aki megy. Húzta el a csíkot Amyval együtt, mintha nem is a legközelebbi lelki rokonánál hörpintené fel az örömitókát, hanem valamelyik fenekedő ál-avantgárd klikkmajszternél, akit jobb nagy ívben elkerülni, legyen bár magyar, angol vagy hottentotta. Merthogy az irodalom dzsungeldemokráciája éppúgy tenyészik itt, Londonban, Párizsban, Münchenben, Torontóban vagy Quebecben, mint Nagy kukutyinban és Kiskundorozsmán: akit az irigyek szájukra vesznek, az a leghízelgőbb neorokokó aranyrárába mesterkedett görbetükörben is megnézheti magát.

- *Visszatérve...*

- Vándoréveimre és itteni legyökerezésemre visszatérve, dolgaimnak mindig annál higgadtabb tervező mérnöke igyekeztem lenni, minél inkább kiszolgáltatottja voltam a jóakaróim levesébe fűszerként sem óhajtott egzisztenciális szorongásnak. Valaki már észrevehetné odahaza, hogy verseim dionüszoszi tobzódása és dévaj nyelvi tivornyája-dorbévolása mögött micsoda apollói felelősségérzet tartja magasra az olümposzi fáklyát, s micsoda tartaroszi mélységek fölött. Mert jó, hogy a nyelvi archaikumot a legvaskosabb argóval, a metropoliszi dzsungelnyelvet a legízesebb népies (s nem népiesch!) fordulatokkal s az etikát erotikával vegyítem, – minél jobban szikrázik a sütnivalóm, annál megbízhatóbban árguskodik a környezetvédelmi biztonságon ösztöneim szikrafogója és szuroktalanítója. Erről majd még könyvet írhat, Lorcsikám, ha majd végére jártál nagymonográfikus disszertációnak a hatokról...

- *Bocsánat: betekről...*
- Meg a nyolcokról...
- *Márminthogy a kilencekről...!*
- Vagy a Tízek Társaságáról, azaz Petőfiről és Jókairól.
- *Igen.*
- Addig is – jó nyugatos mesteremmel, a drága K. Dezsővel – egyet mondok, kettő lesz belőle: azt hirdetem, barátim, sok a kettő, de több az egy.

(Ferdítette: ALFÖLDY JENŐ)

